

Časopis
slovenskega
rodoslovnega
društva

letnik 21
številka 1
december 2014

PREVESA

Vsebina

Uvodnik	3	Matevž Podjavoršek izpod Javorja pod Kozjakom	24
Dr. Milan Škerlj	4	<i>Marija Skrt</i>	
<i>Aleksander Slekovec</i>		Od Galicije do Soške fronte	26
Udeleženci I. svetovne vojne so potrebovali tudi pošto	6	<i>Matej Ocvirk</i>	
<i>Lidija Slana</i>		Moji spomini in utrinki iz očetovih pripovedovanj	27
Moji predniki v I. svetovni vojni	8	<i>Majda Povh</i>	
<i>Marija Prelec</i>		Jožef Hamer	28
Moji pradedje v I. svetovni vojni	10	<i>Marija Krajnc</i>	
<i>Robert Fonda</i>		Tri dni zasuti	30
Anton Lenar	13	<i>Tino Mamić</i>	
<i>Vlada Eržen</i>		Matko Štefin in velika vojna	31
Janez Veider, enoletni prostovoljec v zaledju Tirolske fronte	15	<i>Andrej Kerin</i>	
<i>Alozij Pavel Florjančič</i>		Franc Bricelj	32
Moja dedka in njuna sorodnika med vojno	16	<i>Peter Hawlina</i>	
<i>Franc Jamšek</i>		Anton Suhadolc	33
Leopold Zgaga z Bače pri Podbrdu	21	<i>Peter Hawlina</i>	
<i>Cvetko Zgaga</i>		Kje so grobovi	40
Janez Prosen	23	<i>Peter Hawlina</i>	
<i>Janko Prosen</i>		Roza Gallatia	41
Franc Kremenšek	23	<i>Peter Hawlina</i>	
<i>Marija Župevc</i>		Otto Hawlina	42
		<i>Peter Hawlina</i>	
		Mit Galicije	49
		<i>Peter Hawlina</i>	
		O posebni številki	50
		<i>Peter Hawlina</i>	

Uvodnik

Rodil sem se, ko se je začela II. svetovna vojna. Aprila 1941 je bil moj oče še na rednem služenju vojaškega roka. Po dobrem tednu je ob kapitulaciji prišel domov. Pol slovenskega ozemlja je pripadlo Italiji, tako sem se avgusta 1941 rodil v Italiji. Vojne grozote niso prišle do mene. Premlad sem bil tudi, da bi zares doživel očetovo internacijo v Gonarsu. Ob koncu vojne sem imel štiri leta in se še najbolj spominjam eksplozije celega vlaka streliva in eksploziva na ljubljanskem kolodvoru. V Zeleni jami so se ljudje zatekli v zaklonišče, meni pa se je vse skupaj zdelo veličastno. Ožarjeno nebo in gromke salve.

Po vojni smo slavili »svojo« zmagoto. Za vse to se nisem prav nič brigal. Živel sem brezskrbno mladost. V mojem sorodstvu ni bilo smrtnih žrtev vojne. Bolj sem bil priča povojnim obračunom nove oblasti z nekaterimi sorodniki. Pa tudi to mene osebno ni skoraj nič prizadevalo. Takratna propaganda je tudi v meni pustila prepričanje, da so nekateri sorodniki trpeli po lastni krivdi.

Vojna je bila zame stvar preteklosti. Mi smo zmagali in zdaj bo večno mir. Do vojne je prišlo zaradi poblazelega Führerja in njegovega smešnega makaronarskega pomočnika. Nekaj kasneje so jima ob bok postavili Džugašvilija. Zato me tudi ni zanimal pouk zgodovine v peti gimnaziji. Celoletno leto je bila na programu Narodnoosvobodilna vojna.

Če se za drugo vojno nisem zanimal, sem se toliko manj za prvo. Tudi tisto naj bi nepremišljeno začel betežni Franc Jožef in z njim neuravnovešeni Wilhelm. Ker je neposredni povod z umorom v Sarajevu zakrivila Srbija in je bila zato v začetku vojne tudi naš sovražnik, se je vse to po koncu vojne v Jugoslaviji pozabilo in se je v pozabo potisnila tudi vojna sama. O njej se ni govorilo ne v stari in tudi ne v novi, Titovi Jugoslaviji. Še danes je komaj kje omenjena krivda Srbije.

Tudi po I. svetovni vojni smo se nekako imeli za zmagovalce. Kot pripadniki ene najimenitnejših evropskih držav smo jo sicer izgubili, smo se pa s tem rešili nekajstoletnega »jarma narodov« in zgubili velik del s Slovenci poseljenega ozemlja. S Slovenci poseljeno ozemlje smo zgubili tudi po II. vojni in nekoliko celo po naši najkrajši vojni leta 1991.

Zadnja leta sem se morda najprej po branju dnevnika svojega deda začel zavedati, da moram svoj pogled na moje in naše prednike in njihov čas in prostor popraviti. Najprej bi moral vse to bolje spoznati. Hitro sem se zavedel, da slike o obeh velikih vojnah ne bom nikoli izostril. Premalo imam časa in ne zanesem se na pravilnost svojih spoznanj. Vseeno sem se ob stoletnici začetka velike vojne odločil, da skušam stopiti po poteh, kjer je takrat hodil

moj ded. Že spomladi sem svoj namen zaupal ožji družbi in takoj dobil sopotnika. Spomladi še nisem zaznal, da bi se toliki drugi zavedali, kako globoko smo v pozabo potisnili kolektivni in osebni spomin. Že pred dopustom sem tudi seznanil člane rodoslovnega društva, da bi kazalo pripraviti posebno številko našega glasila, ki bi vsebovala osebna pričevanja. Šele po poletju so začele z vseh strani deževati vesti o razstavah, predavanjih, predstavitev, oddajah.... Množičnost tega me je presenetila. Ko sem v začetku oktobra svoj desetdnevni načrt potovanja s traso in postanki po dnevih posredoval sorodnikom, je najprej eden od sinov predlagal, da čas odprave prestavim v teden šolskih počitnic. Torej ne bom sam! Z zamikom potovanja se mi je nepričakovano pridružilo še 29 drugih. Skupino teh tridesetih smo večinsko sestavljali dva brata in sestra z našimi otroki in njihovimi družinami.

Sem po tem osebnem obisku nekdanje Galicije dobil kaj trdnješo predstavo o času in dogajanjih pred sto leti. Sem popravil svoj odnos do prednikov? Sem spremenil svoje mnenje o več- in manjvrednosti mnogih narodov, kultur, krajev? Sem! Zelo! Sam pri sebi sem se začel zavedati svojih zmot, ki so nastale zaradi nezanimanja in lahkovernosti, Predolgo sem zapiral oči pred prepričljivimi dejstvi, ki so podirala zmotno predstavo, ki je bila v veliki meri posledica indoktrinacije. Svojo nevednost sem zdaj nekoliko zmanjšal. Sram me je postalo svojih zmot. S to številko priznavam te zmote in bi želel, da s tem izkažem spoštovanje prednikom. Ne le mojim. Našim. Prednikom vseh tistih, ki so ta čas doživljali na bojiščih in domovih. Naj se ne sliši patetično: Slava jim!

Dr. Milan Škerlj

Aleksander Slekovec

Nekaj za uvod.

Milan Škerlj se je rodil 4. septembra 1875 v Ljubljani. Svojo mladost je preživel na službenih krajih njegovega očeta sodnika – in to v raznih slovenskih krajih (Črnomlju, Kranju, Žužemberku in Novem mestu, kjer je tudi dokončal gimnazijo, kot odličnjak,. Pravne študije je dokončal na Dunaju in je bil leta 1899 promoviran tamkaj za doktorja prava. Leta 1900 opravi sodniški izpit, bil je imenovan za sodnega pristava (sodnika) in prične službovati v Mokronogu. V letih 1902/1903 se izpopolnjuje v Lipskem (Leipzig). Januarja 1904 je bil imenovan za sodnika brez stalnega službenega mesta in dodeljen deželni sodišču v Gradcu (Graz) in še isto leto v juliju pa pravosodnemu ministrstvu na Dunaju. Napredovanja v službi so bil počasna in tako je šele 1917 postal sekcijski svetnik. Skoro ves čas svetovne vojne je prebil v vojaški službi kot vojaški sodnik (avditor) v dalmatinskem Sinju in nekaj časa v Trstu. Leta 1918 je bil pozvan v Ljubljano da pomaga urediti pravosodje v tedaj nastajajoči novi državi. Že takoj, v letu 1919 ustanovljeni pravni fakulteti, je pričel delovati tudi kot akademski učitelj in bil 28. maja 1924 imenovan za rednega profesorja ljubljanske univerze, kjer je bil do svoje smrti, novembra 1947.

V času svojega delovanja je opravil mnogo pomembnih del pri razvoju pravne vede in zakonodaje. Je tudi nosilec več jugoslovanskih odlikovanj.

Dr. Milan Škerlj kot vojak

O svojem vojaškem izobraževanju je sam napisal v svojih spominih nekaj dogodkov, ki jih povzemamo:

Z vojaškim izobraževanjem je pričel po končani gimnaziji oktobra 1893, ko se prijavi kot enoletni prostovoljec k 27. črnovojniškemu pešpolku v Ljubljani. Tu opravi potrebno in predvideno izobraževanje in je ob Veliki noči 1894 povišan v naslovnega korporala, leta 1895, na prvih orožnih vajah pa je že poročnik. (Spomini str 116- 120). Kdaj je napredoval v nadporočnika ni podatka, pač pa je pričel vojno službo v tem rangju.

Dr. Milan Škerlj kot udeleženec prve svetovne vojne.

Dogodke in življenje v vojnih letih je Škerlj opisal v »VOJNEM DNEVNIKU«, ki je bil objavljen skupaj s SPOMINI v posebni publikaciji in opisuje dogodke od 25. julija 1914 do 18. 10. 1915. Iz njega povzemamo:

Pred navajanjem posameznih citatov iz dnevnika je treba

opozoriti sledeče:

Dr. Milan Škerlj je bil od junija 1904 premeščen na pravosodno ministrstvo na Dunaju in je bil kasneje premeščen v administrativno sekcijo za Primorsko in Dalmacijo. Do te premestitve je verjetno prišlo zaradi njegovega poznavanja tega geografskega področja.

Nekaj odlomkov:

Dunaj 25. julij. Vse mesto je silno razburjeno ali rajši silno potrto radi odgovora na noto. Ne dam tega opaziti, vendar mi gre jako blizu, posebno ker Piže in otrok ni tukaj. Proti večeru se je nenadno razširila vest o popolni predaji Srbije in obrazi so spet zažareli. Meni vest ni bila všeč, bila je po vsem zadržanju Srbije na eni, po vsebini note na drugi strani, le preveč neverjetna. Vendar sem pomirjen zaspal in ker je deževalo, sem precej pozno vstal.

26. julij. Prišlo je razočaranje. Mobilizacija! Delna mobilizacija! V pisarni nisem mnogo izvedel. Ulice so polne ljudi. Na Ringu je bila popoldne taka množica ljudi, kakor so jo v tem letnem času pač še komaj kdaj videli. Demonstracije itd. Tudi boljše publika se jih je udeležila. Govore o tem, da drugače res ne gre več. Brez vojne pač tudi propademo in po vojni si lahko za dalj časa zagotovimo mir in spoštovanje.

27. julij. Milan dobi poziv in je mobiliziran v 3. odhodno kompanijo črne vojske v Maribor, ki je nameščen v kaznilnici. Tu uvaja mobilizacijo, preoblači moštvo. Razporeja vode in dokončno opremi. Ocenjuje moštvo in ugotavlja, da so to stari, lastni gospodarji in niso vajeni da bi pregrdo ravnali z njimi. Ugotavlja, da mnogi med njimi niso sposobni za fronto, ker so že preveč izrabljeni.

31. julij. Še vedno ureja in opremlja. Pojavljajo se govorice, da marširamo najbrž proti severu. Domneva, da se bo začelo z Rusijo. Popoldne je kompanija odkorakala, Milan pa je moral na okrajno komando črne vojske, ker so ga premestili v Sinj, k sodišču deželne brambe (Landwehrgericht). Izraža zadovoljstvo, ker mu ta premestitev omogoča, da preživi še nekaj let.

1. avgusta je odpotoval z vlakom v Sinj preko Reke. Pri odhodu mu je težko, ker njegova soproga iz Dunaja ni prišla v Maribor, da bi se poslovila. Vožnja z vlakom ni bila prijetna.

2. avgusta se je z ladjo odpeljal v Split, vendar le do Zadra, nato pa z vojaškim vlakom v Sinj. Dodeljen je bil vojaškemu odvetništvu (Militäranwaltshaft) v Sinj, kjer je od 3. avgusta 1914 do 15. januarja 1915, ko je premeščen v Ljubljano, od 24. maja dalje pa posluje v Gradcu.

Primer iz sodne prakse:

4. avgust. Dopoldne služba v divizijskem sodišču. Vse skupaj je še prav malo organizirano, pač pa je jako mnogo dela, to vidim že sedaj. Danes se je razširila vest, da so pri nekem mostu na Cetini ujeli dva Srba z dinamitom. Popoldne sem bil pri zaslišanju obeh. Nista naredila vtisa dinamitarjev, očitno sta se zelo bala. Slutil sem, da je žandarmerija močno pretiravala. Pri komisiji, ki sem jo moral popoldne narediti, se je izkazalo, da je moja slutnja pravilna. Morala sta res čez most, da bi prišla domov, in sta imela tako malo dinamita pri sebi, da bi mostu sploh ne mogla škodovati. S prekim sodom torej upam da ne bo nič. Kazniva sta oba pač iz drugih razlogov. Sploh vidim že sedaj iz ovadb, da gre le v majhnem številu za resne delikte, običajni »jebemti« itd. se veže s stvarmi, ki bi jih v teh časih pač ne smeli imenovati. Razen tega je tudi nekaj prav resnih in grdih žalitev veličanstva. Trenutno se zdi, da obstoja udejstvovanje sodišča v uničevanju kave in alkohola. Samo odvetništvo ima delo, to pa prav mnogo. Mnogo dela, jako mnogo. Častniki pri sodišču se dolgočasijo, odvetništvo mora počeno delati. Sedel sem svojih 8 ur v pisarni, in tako bo šlo najbrže še nekaj časa. No, meni je prav, sicer bi mi bilo dolgčas. Saj tudi moram kruh, ki mi ga država sedaj prav obilno reže, zaslužiti, sicer bi me bilo sram.

9. avgust. Nedelja. Druga po mobilizaciji. Dopoldne delo in predstavljanje pri višjih gospodih, popoldne spet delo, ob pol petih izlet k Cetini. Gostilna Han v vasi Glavica, lov na rake, mnogo pijače, mnogo jedače, mnogo petja, v vseh mogočih jezikih. Stara slika precej enotne Avstrije v vsakem pogledu. Največ so peli pač hrvaško, potem nemško in italjansko, pa tudi Čehi se niso dali. Bilo je prav prijetno razpoloženje. Žal je podpolkovnika bolel trebuh in tako smo žal precej zgodaj odšli. Sicer je »žal« le tako, da smo zgodaj odšli, mi je bilo prav prijetno, le kak drug vzrok bi mi bil ljubši. Potem smo se peljali domov, pri mesečini, pri jasnem nebu, skozi zanimivo pokrajino notranjosti, v vozu, kakor so tukaj običajni, in se čudili, kaj zmore majhni konj, ki nas je vozil. Pokrajina tukaj sploh veličastna. Ravno dovolj gola, da ne pozabiš, da smo v Dalmaciji, a vendar toliko zelena in dobro obdelana, da ne dopušča vtisa revnosti. Če bi bili tukaj iz drugega razloga, bi se človek kar dobro počutil.

13. avgust. Delo odločno popušča. Če bi včeraj ne bil v Splitu, bi imel danes prav malo dela. V Mostar poslani akti še vedno niso nazaj. Medtem postajajo ječe počasi prenapolnjene in postopek se strašno zavlačuje, čeprav bi moral biti hitrejši kakor civilni. Ali je bila le predvidoma večja strogost vojaškega postopka razlog za to, da so ga upeljali, ali celo njegova počasnost, katere je vendar brez dvoma predvsem kriva čudna ureditev »pristojnega komandanta« in velike oddaljenosti njegovega sedeža od Sinja? To so mi trenutno temna vprašanja, katerih rešitev

pač ni nujna zame, a za ljudi, katerih del gotovo sedi brez posebno nujnih razlogov, je to huda stvar. Danes je prišel stari prijatelj Modic k sodišču kot sodiščni častnik. Pravzaprav je bil tukaj že včeraj. Kaj naj ta dela, vedo nebesa. Pri brigadnem sodišču že itak nič ne delajo, ker nimajo kaj delati. Sedaj pride še eden! Upam, da je prinesel tarok karte seboj, drugače lahko muhe lovi od dolgega časa. Sicer meni je lahko prav. Etapni komando črne vojske, ali pravzaprav zanj namenjenih troje častnikov in 150 mož, ki naj bi zavarovali progo do Imotskega, morajo zopet nazaj v Šibenik. Pravijo, da gre za napačno instradacijo ali kaj takega. Upam, da se take stvari ne dogajajo v velikem. V majhnem niso neobhodno potrebne. Še mnogo hujših usod je, kakor je moja in moral bi molče potrpeti in zahvaliti Boga, da mi ne gre slabše. Seznanil sem se z rezervnim poročnikom Mirkom, našim znanim komponistom. Tega so vpoklicali drugi dan po poroki. Saj ne vem, kako čuti on in kako čuti njegova žena, meni pa ga je bilo kar težko pogledati. Rad igra klavir in tako sva se seznanila, ker ga rad poslušam. Vse mogoče igrajo, predvsem slovenske narodne pesmi. Meni na ljubo igra tudi Chopina, za našo menažerijo (menažno publiko) pač prenežna hrana.

Sedaj počasi začemjam spoznavati najbližje gospode od sodne službe. O podpolkovniku še ne govorim, zdi se, da ni ravno izvrsten pravnik, toda treba je vpoštovati, da se mora le v precej visokih letih preusmeriti na nov postopek. Je pa dober Avstrijec, pravičen v mišljenju in se jako zanima

za moštvo. Revidira pekarije, gostilne itd., kar pravzaprav sploh ni njegov posel (okrajno glavarstvo se zdi namreč, da je precej pasivno) in krepko poskrbi za to, da moštvo ni slabo preskrbljeno - in političis si ne smem lastiti sodbe nad njim, ker ne vem, kaj dela po tujih navodilih in kaj iz lastnega nagona. Zvečer smo izvedeli, da nam je tudi Anglija napovedala vojno. Ali se bo sedaj Italija zganila? Bojim se, da še vedno ne. Hudiči najbrž hočejo, da izgubimo brodovje. In potem si bodo v najboljšem primeru dali nevtraliteto odkupiti. Če bi jih bili le že prej kdaj nabili! Tako nas lahko ta stvar stane Albanijo in južni Tirol. In morje nam je potem tudi za dolgo let zgubljen, kajti da bi bilo naše brodovje kos francoskemu in angleškemu, si človek vendar komaj drzne upati. A naši gospodje se preveč razburjajo. Odločitev bo za nas padla na kopnem. Mislim za nas Avstrijce. Nas tukaj dol seveda tudi pomorska vojna jako zanima. Sploh opažam, da naši gospodje, in posebno Slovani, preveč in preglasno politizirajo. Moram jih malo posamič opozoriti. Ne poznajo dovolj Dalmacije in Dalmatincev.

Danes smo imeli veliko mašo v cerkvi, da bi prosili za zmago našega orožja. Vse kar je uradnega, je bilo zraven. Petje v cerkvi je močno drugačno od našega. Lepše se mi ni zdelo, pač pa mi je ugajalo, da so pismo in evangelij peli hrvaško in da so bile tudi molitve po maši v domačem jeziku. Imel sem občutek, da ima ljudstvo tako mnogo več od službe božje. Strašno vroč dan. Ubogi ranjenci!

.....

Dnevnik je skrbno pisan in dnevno so navedena dejanja, poti, zaslišanja, razprave in sodbe. Tudi dogodki iz življenja vojaščin in sodnih častnikov in osebja, razmere v deželi, praznovanja praznikov in podobno. Opisano je tudi razpoloženje prebivalstva in njihovo stališče do države. V tem času tudi večkrat resno zbolijo, vendar mu vedno uspe boleznim premagati.

Še posebno velik pomen bi imel Dnevnik, če bi ga še nadalje kdo, ki obvlada tisti čas obdelal, ker vsebuje veliko podatkov o stanju na frontah, osebno mnenje aktivnega častnika - Slovence do vojnih dogodkov in do tedanjega vzdušja. Zanimivo pa je, da se izogiba razlagi in komentiranju stališč posameznih vojaških kolegov. Tudi ni navedeno nobeno mnenje o narodnostnih problemih, katere je dobro poznal kot uslužbenec ministrstva zadolženega za območje Primorske in Dalmacije.

Velik del dnevnika je posvečen mislim o svoji družini, s katero je bil zelo povezan in od katerih je tudi črpal moč za to dolgo odsotnost.

Dnevnik se zaključuje 18. oktobra 1915 s pripombo, da sledi nadaljevanje. Tega pa nimamo. Morda pa ga tudi ni več pisal.

Celoten dnevnik je dostopen na:

<http://rodoslovje.si/index.php/sl/domov/16-drevesa/160-dr-milan-skerlj-vojni-dnevnik-1914-1915>

Udeleženci I. svetovne vojne so potrebovali tudi pošto

Lidija Slana

Moj dedek po materini strani, Karel Čeh, se je rodil kot četrti otrok učitelju Francu in njegovi ženi Jožefi, rojeni Dajčman, dne 25. oktobra 1878. Rodil se je v Žičah, takratna hišna številka 43, krščen pa je bil še isti dan v cerkvi v Sv. Duhu v Ločah, kjer je učiteljeval njegov oče. Kasneje je dobil še tri sestre in brata.

Mali Karel je bil najboljši pri računstvu in po končani ljudski šoli so ga poslali na trgovsko akademijo. Vendar mladega radoživega fanta delo v pisarni še ni zanimalo in po končani šoli se je prijavil v cesarsko-kraljevo vojsko. Sprejet je bil v 4. štajersko-kranjski trdnjavski artilerijski polk »Grof Colloredo-Mels«, ki je bil ustanovljen v letu 1891 in je bil nastanjen v garniziji v Pulju. Tam je napredoval do takratnega naziva 'narednik-vodnik'. V letu 1904 je na dopustu srečal lepo dekle Ivano Fras, ki je sicer živela na Dunaju, a je bila prav takrat na obisku pri skupnih sorodnikih. Simpatija je bila obojestranska in po

Fotografija s poroke v marcu 1905.

poroki v marcu 1905 v Mariboru sta živela v Puli. Tam sta se jima rodili dve hčerki, Ana v 1908 in Berta v 1910. V letu 1912 so se preselili v Trst, ker bil Karel premeščen v tržaško garnizijo. Tu je pričel delati tudi na poštni direkciji in dobil je naziv 'poštni asistent'.

Prišel je 28. junij 1914 in nato vojna napoved Srbije 28. julija 1914. Kartica z oznako 'Feldzug (vojni pohod) 1914', posneta v Gradcu in 11.8.1914 poslana iz kasarne v Maria Trost Ivani Čeh, soprogi poštnega asistenta v Trstu, kaže skupino mladih oficirjev, očitno pripravljenih na boj. Podpisov na kartici je več kot je fantov na sliki, med njimi je tudi podpis vojnega kurata patra Riharda.

Fotografija skupine Feldzug 1914

Karel v Galiciji z njegovim zvestim psičkom Šnukijem - 1916.

Ne vem, kje vse je bil dedek na fronti, povedali so mi, da je bil največ časa na 'Rusko-Poljskem', torej v tedanji Galiciji. Pravzaprav je prvi dve leti delal pri 'k.u.k. 18. Korpstrainkommando'. To je razvidno iz zahvalnega pisma, ki mu je bilo poslano 24. novembra 1916 ob razpustitvi '18. Korpstrainkommando'. Pismo poudarja, da je bila njegova zasluga, da se je poštna služba v najtežjih razmerah vedno gladko odvijala, kar je pripomoglo k splošnemu zadovoljstvu oficirjev, uradnikov in moštva. Ta pohvala je očitno dosegla Dunaj, kjer je sam cesar 31. januarja 1917 poštnemu asistentu Karlu Čehu iz Poštne in telegrafske

Fotografija podelitvene diplome.

direkcije v Trstu pri 'Etappenpostamt Nr.262' v priznanje za odlično službo proti sovražniku podelil zlati zaslužni križec na traku medalje za pogum. Podelitvena diploma je bila sestavljena v dvorni pisarni 11. februarja 1917. Po pripovedovanju moje mame mu je bil ta križec podeljen tudi zaradi poguma, ko naj bi predvidel zasedo ruskih vojakov in reagiral prvi....

Verjetno se je dedek Karel kmalu potem vrnil v Trst k ženi in hčerkama, ki so ga ves čas zvesto čakale. Konec leta 1918 so prišli v Trst Italijani. Ohranjen je njegov 'Passaporto per l'interno', izdan 21. decembra 1918 na ime Carlo Cech. Pričele so se gonje proti Slovencem in slovenščina kot uradni jezik je bila prepovedana. Dedku, Slovencu od glave do pete, je prekipelo. Družino in pohoštvo je naložil na vagon in se odpeljal proti domovini. Namenil se je naravnost v Maribor. Za kratek čas se je vlak ustavil v Ljubljani. Tam je srečal nekaj vojnih tovarišev, ki pa vedno veselega in skrajno družabnega Karla niso več izpustili. Vagon z družino je ostal v Ljubljani, Karel si je poiskal službo, kje drugje kot na Poštni direkciji v Ljubljani, ki je bila takrat v Gruberjevi palači. Na Poštni direkciji je delal od 3. junija 1919 in se upokojil 30. septembra 1937 kot višji kontrolor VI.skupine. Umrli je 31. maja 1944 po težki bolezni.

Moji predniki v I. svetovni vojni

Marija Prelec

Bilo je prijetno jesensko vreme sredi oktobra na Vipavskem. Zgodaj zjutraj 18. oktobra se je moj oče, takrat še fant, **Ivan Prelec** (slika desno) poslovil od doma. Poziv h vojakom je dobil 15. oktobra 1916. Rojen je bil 23. aprila 1891 v Vipavi 144 kot najstarejši sin očeta Ivana. Zgodaj se je zaposlil in se počasi usposobil za poslovanje v Škapinovi trgovini v Vipavi. Pripravljali se je na poroko z mojo kasnejšo mamo, Julijo Kodre, rojeno 26. jan. 1889 v Vrhpolju pri Vipavi. Pa je prišla vojna in prekrižala načrte. Pričakoval je, da bo treba v vojsko, vendar ni šel ravno rad. A dolžnost je dolžnost.

Tisto jutro navsezgodaj se je s kolesom in prtljago odpravil do Prestranka, kjer je pri dobrem prijatelju shranil civilno obleko in kolo. Ne vem, kako je prišel v Postojno, morda peš. Tam bi se moral odpeljati s plačanim brzovlakom ob 9.30, a ga je zamudil. Čakal je naslednji vlak ob 12.50. Ko je čakal, je poslal Juliji prvo kartico. Vožnja z vlakom je bila kar dolga, do Dunaja, od koder je poslal sporočila 20. oktobra. Nekoliko si je lahko ogledal Dunaj, potem pa naprej.

Z Dunaja se je odpeljal 20. oktobra zvečer proti Čški. Zdaj je imel že naslov: K.u.K. Sch. A R no 28. Za prenašanje prtljage so imeli črne lesene kovčke, kar se da težke in nerodne. Tisti očetov kovček je bil še dolgo pri nas doma na podstrešju. Seveda na bojiščih so bili v rabi nahrbtniki.

Pripeljal se je v kraj Josefstadt – Josipovo. Od tam se je oglašil 26. oktobra. Sporočil je, da so se novinci preoblekli v vojaške uniforme in začeli vojaške vaje. Večkrat je stal na straži in tiste noči so bile še posebno dolge. Na karticah, ki jih je pošiljal Juliji, je omenil, da piše dnevnik. Žal se ni ohranil. Pisal je tudi bratu Lojzetu na bojno črto, tako se je izrazil. Torej je bil brat Alojz Prelec, rojen 20. marca 1894 v Vipavi 144, že pred njim vpoklican in je bil takrat že na bojišču. Ivan je tudi sporočal, da je kmalu za njim prišlo več vipavskih fantov, tudi njegov prijatelj Ivan Silvester iz Vipave. To je bilo 24. novembra. Vsi, je pisal, pričakujejo, da bo kmalu prišlo do miru in se bodo vrnili domov. Težko je čakal kakšnih sporočil od domačih, a prve kartice so prišle šele 9. novembra. Kako jih je bil vesel. Na vežbališču fantom še ni bilo hudega in v prostem času so se šli slikati. Tudi moj oče se je parkrat slikal. Ohranjene so tri njegove fotografije, ki jih je verjetno poslal v Vrhpolje.

Vaje so se končale in 29. decembra je sporočil iz Gradca, da pošilja pozdrave s poti na branik domovine. Pred odhodom na bojišče je še poslal svojo sliko v uniformi. Od tedaj lep čas ni bilo več nobene pošte. Vojna je trajala že več kot dve leti. In že spomladi leta 1915 je napovedala vojno Avstroogrski tudi Italija, prejšnja zaveznica. Odprla se je še

tirolska in soška fronta. Kje vse se je moj oče bojeval, vem le toliko, kolikor je kasneje pripovedoval. Bil je pri 28. težkem havbičnem polku, torej pri težkih topovih, imenovanih haubice. Vojaki so si izkopavali strelske jarke, za topove havbice so izdelali posebne bunkerje. H topovom je bilo treba dovažati velike in težke granate. Iz skladišč municije so jih pripeljali na vozeh s konji, do topa pa so jih vozili v samokolnicah. V tistih jarkih ni

moglo bit ravno prijetno, a živeli so. Mojemu očetu se je zdel posebno smešen neki Romun, ki je v jarku trdno spal. Ni se prebudil, ko bi se moral umakniti samokolnici z granato, ki jo je moral oče prepeljati h topu. Zato je zapeljal kar čezenj. Tudi zdaj se ni zbudil in nič mu ni bilo. Trdoživ kot le kaj.

Na soški fronti so avstrijske čete dobro napredovale in prišle do reke Piave. Tu pa se je bojna sreča obrnila. Italijani so dobili dodatne armade in Avstrijci so se morali umikati. Pri umiku je bilo nekaj zmede, slaba oskrba in podobno. Oče je rad pripovedoval, kako mu je furlanska kmetica prinesla culico polente, ko si je lačen utiral pot nazaj proti svoji enoti. Vse življenje ji je bil hvaležen.

Čez eno leto, 29. novembra 1917, se je spet oglašil z razglednico z Reke-Fiume. Naslov je bil Ung. Rotes-Kreuz-Spittal 11, Fiume 6. Kaže, da je zbolel in so ga poslali v to bolnico Rdečega križa. Medtem so tudi na Vipavskem preživljali marsikaj hudega. Mama -Julija Kodre- je kasneje pripovedovala, da je enkrat prišlo sporočilo, da je Ivan Prelec padel. To je bil za njo hud udarec z dosti trpljenja. Na srečo se je čez čas zvedelo, da je padel nekdo drug z enakim imenom,

A možnost, da koga ne bo več nazaj, je bila dan in noč prisotna. Poleg tega je bilo v tistih krajih vedno več vojaščin, saj fronta je bila vedno bliže. Pojedli so vse užitno, nastanjeni povsod po hišah. Ljudje so bili lačni in pojavljale so se bolezni. Tudi moja mama je dobila tifus. Prebolela ga je, a ne čisto brez trajnih posledic.

Moj oče si je v tistih mrzlih mokrih jarkih nakopal hudo revmo. Tako je omagal, da so ga poslali v Varaždinske Toplice. Prva njegova pošta iz toplic je bila datirana 2. aprila 1918., zadnja pa 2. maja 1918. Tu se je zdravil, se spočil in temu primerna so bila besedila kartic, kar v pesmicah.

Naj eno navedem.

“V duhu se sprehajam tam
po naših logih dan na dan
In sen v vseh nočeh
po naših vodi me bregeh

A tam dolina mirnih sni
mladosti ljube in vseh dni
Mi zemlje naše rodni kraj,
najlepši je, je meni raj

Tako se mu je tožilo po domačem kraju.

Ko je bilo zdravljenje končano, je bil spet nekaj časa v Josipovem, od koder sta prišli še dve kartici z datumi 26. junija in 6. avgusta 1918. Bilo je že zadnje leto vojne. Kje je bil še tiste mesece, ne vem. Ker je bil tudi telefonist, je, tako si mislim, kaj več vedel, kaj se dogaja. Avstrogrska se je bližala razsulu. Malo pred koncem vojne je bil v Arlonu v Belgiji. Ko je dobil ukaz, da gre drugi dan na fronto, si je pridobil en dan odloga, češ da je bolan in ponoči pobegnil.

To pot domov je rad pogosto pripovedoval. V vojski ni maral nobenega odlikovanja in povišanja, čeprav so mu ponujali. Vse je odklonil. Ko je končno prišel domov, je moral spet bežati, spet pred Italijani, ki so že zasedali Primorsko.

Drugačno usodo je doživel Ivanov brat, stric Lojze. V eni od bitk, najbrž nekje na soški fronti, je bil hudo ranjen v nogo. Ni se mogel niti premakniti, niti govoriti. Ko so prišli sanitejci in pobirali preživele, so šli kar mimo

njega, misleč, da je mrtev. V obupu, da bo kar tam umrl, se mu je posrečilo, da je zažvižgal. Eden od sanitejcev je žvižg slišal, prišel pogledat – in bil je rešen. Noga je bila tako poškodovana, da so mu jo morali odrezati. Dobil je protezo- leseno nogo. Kljub invalidnosti je kasneje vodil kmetijo, se poročil, imel dva sina in normalno živel.

V mamini - Kodretovi rodbini vem, da je bil v vojski njen bratranec Anton Kodre, rojen 17. julija 1886 v Gornji Branici, Kodreti 7. Njegov oče Anton Kodre sen. se je poročil z Ivano Mahnič, sestro kasnejšega škofa Antona Mahnič. Njun sin Anton jun. je ob podpori strica škofa študiral pravo v Gradcu in ga končal pred začetkom vojne. Zaradi izobrazbe, mislim, je imel čin rezervnega poročnika. Vpoklican je bil že leta 1915. Dve leti je bil na raznih bojiščih in dvakrat odlikovan. V času vojne je tudi pripravljaval doktorat in bil 18. maja 1917 promoviran za doktorja prava na Dunaju. Isto leto, 20. avgusta je bil imenovan za nadporočnika. Služil je v 4. bosansko-hercegovskem peš polku. Vse gornje podatke sem prebrala v starih Slovencih, dosegljivih na internetu.

Stric Anton je imel mlajšega brata Anona Kodre, rojenega 7. marca 1894 v Kodretih 7. Tudi ta je bil avstroogrski vojak, a vemo samo to, da se iz vojne ni vrnil. Kdaj, kako, kje je umrl in kje je pokopan, od zdaj živčih ni nikomur znano.

Vojak v prvi vojni je bil kasnejši sorodnik, Pavel Kobal, ki se je po vojni priženil h Kodretovim v Vrhpolje. Poročil se je s sestro moje mame, Katarino Kodre. Stric Pavle, kot smo mu rekli, je bil v podobni enoti težkih topov, kot moj oče. Vpoklican je bil že v letu 1914 in je prva leta preživljal v Galiciji. Ko se je odprla soška fronta, je bil premeščen in tu dočakal konca vojne. Njegovo delo je bila med drugim skrb za konje, potrebne za prevažanje topov in granat.

Morda se je malo vrnil v to službo, ker je imel konje neznansko rad. Od njega je zašla v moj arhiv skupinska slika z njim v snegu in z menaškami v rokah, torej pri najbolj pomembnem opravilu.

Slika levo: Ivan Prelec desno zadaj.

Slika spodaj: Pavel Kobal spredaj drugi z desne.

Moji pradedje v I. svetovni vojni

Robert Fonda

Ob stoletnici začetka 1. svetovne vojne se, bolj kot druga leta, spominjamo naših dedov in pradedov, ki so bili leta 1914 na strani Avstro-Ogrske poslani v boje za čast Avstrije in svojega cesarja Franca Jožefa I. Vojaški spopad, ki ga je sprožil atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu, in je bil sprva usmerjen le proti Srbiji, se je močno zapletel, ko je v vojno kot zaveznica Srbije vstopila Rusija.

Kot je znano, je štiri leta kasneje Avstrija vojno izgubila, kar je nedvomno pripomoglo, da so spomini na njo kaj hitro utonili v pozabo. Potomcem avstro-ogrskih vojakov 1. svetovne vojne, katerim dedje in pradedje niso zapustili pisnih pričevanj: dnevnikov ali vsaj spominov, pravzaprav ni ostalo dosti. Sem ter tja kakšna fotografija, morda listina ali drobce ustnega izročila.

V naši družini ni bilo nič drugače. Tudi obe moji stari mami, rojeni v letih 1919 in 1920, ki sta mi sicer znali povedati marsikaj, sta bili o družinskih dogodkih v zvezi s 1. svetovno vojno bolj slabo obveščeni. Očitno se o tem doma ni prav dosti govorilo. S pomočjo drugih virov pa mi je vendarle uspelo izbrskati, da so se na strani Avstro-Ogrske v 1. svetovni vojni borili vsi štirje moji pradedje: Jožef Fonda, Miha Cerkvenik, Jovo Milanović in Franc Bevk. Naj vsakega izmed njih predstavim s kratko zgodbo.

Jožef Fonda (1875-1950)

Jožef Fonda se je rodil 6. julija 1875 pri Pečarjevih v Lokvi na Krasu. Bil je najmlajši izmed petih otrok Andreja Fonde in Marjane, hčere mesarja Lovrenca Obersnela. V zgodnji mladosti je z očetom Andrejem, dninarjem, po vasi opravljal priložnostna dela. Še pred poroko se je zaposlil na železnici v Trstu, kamor ga je na delo vozil starejši brat Ivan-Nane, ki je bil v službi cesarja zaposlen kot kočijaž v Miramaru pri Trstu¹.

¹ Zanimiva je zabeležka Ivana Svetine, ki je v svojem dnevniku spominov opisal, kako je Ivan Fonda (1870-1952) izgubil službo kočijaža. Takole je zapisal: »Ivan Fonda Pečar. Mi smo mu pravili Nane Pečarjev in on je še pred prvo svetovno vojno biv za kočijaža v Miramaru pri Trstu, in je vozil z kočijo še pokojnega Franc Jožefa Avstriskega vladarja, in je imel šeli opravka z Lipicanci, in višjimi osebnostmi, in je znava šekar povedati o preteklosti. ... Jaz sem imev takrat 17. ali 18. let in on kakih 70. do 72. let, ko sva se sprijateljila in on mi je dosti povedav o tej preteklosti in mi je tudi zaupav kako si je napraviv službo še dosti pred prvo svetovno vojno, kjer on je morav peljati Franc Jožefa kamor sije zaželeval da biga peljav z kočijo v Postojno, in to je tudi storiu, in tam so se udobili z predsednikovimi pajdaši in so se zamotili dolgo v noč, in potem ko so se poslovili daje bila že pozna noč in tema in ko sose peljali že do Škibina pozno v noči si je Cesar zaželel daga popelje še do Lipice, in Nane Pečar je vozil kar naprej proti Trstu, kjer je namesto dabi pri Škibinu na Krasu zaviv v Lipico je vozil kar naprej do Miramara v

Po poroki leta 1900 s Frančiško Božeglav, hčero dolgoletnega lokavskega mežnarja in čevljarja Franca Božeglava, je Jožef pristopil v hišo Bognarjevih. Leta 1906 se je z bratom Antonom odpravil v Ameriko in se po dveh letih dela v Clevelandu vrnil domov. V družini Jožefa in Frančiške, ki je bila šivilja, se je med leti 1902 in 1913 rodilo šest otrok.

Odrasli so štirje: Jože (1902), Dora (1903), Ivanka (1909) in Janko (1911). Potomce sta imela le sinova.

Spomin na vojno – črnovojnik, 20. lovski bataljon (Galicija, Soška fronta)

Ob začetku 1. svetovne vojne leta 1914 je bil Jožef, kot že starejši avstro-ogrski vojni mobiliziranec, razporejen med črnovojnike. Na naboru v Trstu je bil dodeljen 20. lovskemu bataljonu »20. Feldjäger Bataillon«. Ta se je sprva priključil 97. tržaškemu pehotnemu pešpolku v Galiciji², ob odprtju Soške fronte leta 1915 pa se je preselil na položaje v Posočje, Krmin, Vrtojbo in v letih 1916-17 na Bovško in Čezsočo, na pobočje Kala in Javorščka. Iz tega obdobja sta se ohranili Jožefova vojaška skrinja in uniformna portretna fotografija.

Zanimiva je zgodba s skrinjo, ki sem jo po naključju odkril konec 80. let pri pospravljanju Bognarjeve hiše v Lokvi. Skrinja je bila prebarvana in je služila za hrambo oblek in perila. Na videz nič posebnega, a se mi je kot taka vseeno zdela zanimiva. Naložil sem jo v avto in odpeljal domov, da jo kasneje očistim in morda tudi poslikam.

Trstu, in to za Naneta jebilo usodno, kjer drugi dan koje zjutraj ustav gaje že čakav odhod proti domu in nazaj povratka ni bilo več, in tudi nobena prošnja ni bila več uslišana, vsaj je šev sam njegov sin Janko takrat kot študent prosit za pomilostitev Očeta, ma vseeno ni pomagalo nič, in potem po dveh letih prošenj seje Cesar toliko omehčav, da potom sina Jankota kije takrat študirau je vendar Nane Oče Jankota udobil eno malo pokojnino toliko da sta z ženo preživela te hude čase, in si odahnila dušo.«. Bolj verjetno je sicer, da je vozil njegovega nečaka, prestolonaslednika Franca Ferdinanda.

² O tem je v svoji knjigi z naslovom: K. u. K. 97. Infanterie Regiment »Freiherr von Waltstätten« pisal Filip Kosmač.

Pri brušenju gornje plasti barvnega nanosa, pa se je začel prikazovati napis. Skrinja je pridobila nov pomen in v letošnjem letu sem jo ob stoletnici začetka 1. svetovne vojne posodil Muzeju novejšje zgodovine.

Življenje po vojni

Po vojni demobilizaciji in vrnitvi domov se je Jožef leta 1919 zaposlil v gostilni Muha. Leta 1924 je ovdovel in tudi otroci so postopoma odhajali. Jože, ki se je izšolal za slaščičarja, je leta 1925, kmalu po rojstvu edinega sina, katerega mati je umrla za posledicami poroda, odpotoval v Argentino. Dora je bratovega sina posvojila in s svojim bratrancem v 30. letih odšla v Italijo. V tem obdobju je bil Jožef izvoljen v štiričlansko komisijo za dodeljevanje obrtnih dovoljenj vaškim podjetnikom in to funkcijo je opravljal še leta 1942. Najmlajši sin Janko, ki se je izšolal za trgovskega pomočnika, je imel je dva sinova. Kot Primorski Slovenec je bil leta 1940 mobiliziran v italijansko vojsko, bil leta 1943 na Siciliji zajet in se iz Afrike kot letalec Prekomorec leta 1945 vrnil domov. Leto kasneje se je preselil v Trst, kjer je odprl zasebno trgovino z mešanim blagom. Ivanka je ostala doma pri očetu in bila v gostilni Muha zaposlena kot natakarica.

Jožef Fonda je bil kot krčmar-kletar v gostilni zaposlen do leta 1948, ko se je s splošno ukinitvijo zasebnih gostiln upokojil tudi sam. Umril je 28. maja 1950 v Lokvi.

Miha Cerkvenik (1886-1952)

Miha Cerkvenik se je rodil 29. avgusta 1886 pri Brajdnikovih v Lokvi na Krasu. Bil je najstarejši izmed osmih otrok Mihe Cerkvenika in Marije, rojene Čok. Oče Miha st. je bil kmet, posestnik, čebelar in ustanovni član nadzorstva vaške hranilnice in posojilnice. Kot čebelar je bil dejaven v društvu »Slovenski čebelar«. Na prelomu v 20. stoletje je bil naročnik Koledarja Mohorjeve družbe in član dveh kmetijskih društev: Kranjskega in Goriškega. Še pred 1. svetovno vojno je bil za svoje delovanje na področju čebelarstva³ nagrajen s cesarsko diplomom za umno čebelarjenje.

Miha ml. je bil po poklicu delavec. Pri 18. letih je kot težak delal na strelišču v Bazovici in leto kasneje sodeloval pri obnovi dela šolskega poslopja v Lokvi. Leta 1906 je odpotoval v Ameriko. Po dveh letih dela kot gozdar, se je vrnil domov in prinesel denar za obnovo domačije. Leto kasneje je ponovno odpotoval, prav tako v Cleveland in se, tokrat kot pek, zaposlil v pekarni. Nedolgo pred začetkom 1. svetovne vojne se je vrnil domov in se 18. julija 1914 poročil z Jožefo Mljač, hčero kmeta in upokojenega dragonca Antona Mljača, Tonjevca iz Prelož.

³ V Slovenskem čebelarju je leta 1900 predstavil novo vrsto panjev, s katerimi je pridelal še enkrat toliko medu, kot ga je bilo mogoče pridelati v običajnih panjih. Raziskoval je tudi zdravilne učinke medu v katerem je prepoznal tudi učinkovito mazilo proti angini.

Spomin na vojno – 97. tržaški pehotni polk (Galicija – vojni ujetnik)

Dva tedna po poroki, 3. avgusta 1914, je bil mobiliziran. V Trstu, kjer je bilo zborna mesto, je bil razporejen v III. bataljon 97. tržaškega pehotnega pešpolka. Pred odhodom na vzhodno rusko bojišče, v Galicijo, se mu je uspelo v Ljubljani še fotografirati. Fotografijo je pustil za spomin takrat že noseči ženi.

V daljni Rusiji se je bojeval tudi na Kavkazu in v Karpatih. Kmalu je padel v rusko ujetništvo. V času svoje odsotnosti z doma je 26. februarja 1915 prvič postal oče. Rodila se mu je hči Pepka.

Ob vstopu v novo leto 1916 se je preko časopisa⁴, skupaj z drugimi soborci, oglašil v domovino: »Srečno in veselo novo leto iz strelskih jarkov vsem ... na južnem bojišču ... Mihael Cerkvenik iz Lokve na Krasu«.

Njegova lastna pričevanja o času, ki ga je preživel v ruskem ujetništvu so bila skopa. Ali pa domači tega niso znali prenesti naprej.

Moja nona je povedala: »Moj oče Miha je govoril o delu, ki ga je skupaj s soujetniki opravljal na nekem ruskem dvorcu, slabi in pičlo odmerjeni hrani in o hudem mrazu, ki jih je pestil«.

Od svojega očeta pa sem izvedel naslednje: »Moj nono Miha je pravil, kako je bil med 1. svetovno vojno kot avstro-ogrski vojak v Rusiji nekje na Kavkazu in v Karpatih. Od tam je prinesel sulico in pravo kozaško sabljo z vgraviranim napisom v neki čudni pisavi. Čevlje je imel zelo široke in nekaj številke prevelike, zato, da je v njih lahko natlačili slamo, in se, kolikor je bilo mogoče, izognil ozeblinam. Te čevlje sem jaz kasneje uporabljal za smučanje«.

Življenje po vojni

Miha se je vrnil domov sredi leta 1918. Z izročilno pogodbo 1. decembra 1919 je dobro leto kasneje od svojega očeta prevzel domačo posest. V letih po vojni se mu je v zakonu rodilo še pet otrok: Anica (1919), Marija (1920), Anton (1922), Ivan (1924) in Zorica (1927-1929).

Kmalu se je dejavno vključil tudi v upravljanje lokalne vaške skupnosti. Iz listin je razvidno, da je bil v letu 1922 lokavski podžupan. Župan Anton Muha ga je, kot dobrega poznavalca vaških zemljiških posesti (gruntov), pritegnil k sebi kot svetovalca za lokavski JUS. Kot podžupan je Miha 8. aprila 1924 na travniku pred zvonikom župnijske

⁴ Slovenski narod, 4. januar 1916

cerkve v Lokvi posadil lipo⁵. V letih 1924-1938 je delal za Tržaško deželno vlado in iz ohranjenih listin je razvidno, da je bil v tem času član komisije za izdajo obrtnih dovoljenj (licenc) lokalnim trgovcem. Iz neke druge listine z njegovim podpisom je razvidno, da je bil član komisije za dodeljevanje obrtnih dovoljenj še tudi leta 1942.

Vmes je bil v letu 1940 ponovno mobiliziran, takrat v italijansko vojsko, a je v njej služil le nekaj mesecev, potem pa bil zaradi starosti odpuščen. Še pred koncem 2. svetovne vojne je pokopal oba svoja sinova. Od hčera se je Pepka poročila v Lipico, Marija v Trst, Anica pa je ostala doma.

Pred upokojitvijo je bil kot delavec še nekaj časa zaposlen v podjetju Infiorit (1946/7) in pri Okrajnem Gradbenem podjetju Sežana (1948). Miha Cerkenik je umrl 24. februarja 1952. Star je bil 65 let.

Jovo Milanović (1882-1914/5)

Jovan (Jovo) Milanović se je rodil leta 1882 v Gustovari pri Mrkonjić gradu v Bosni. Matične knjige za Gustovaro, hranjene v cerkvi Svete device Marije (Crkva Rodjenja presvete Bogorodice) v Mrkonjić gradu, ki je bila leta 1995, v času vojne v Jugoslaviji, do tal porušena, so pogorele in menda ne obstajajo niti prepisi. Tudi vse razpoložljivo ustno izročilo o njegovih starših danes ne seže več tako daleč in izgleda, da so matični podatki o njegovih starših izgubljeni. Zaenkrat velja kot najverjetnejši, a ne povsem zanesljiv podatek, da je bil njegov oče Peter, dekliški priimek matere, ki naj bi bila doma iz Podbrda-Podrašnice, pa je bil Pekez.

Jovo, ki je imel še vsaj dva starejša brata: Petra in Vida, se je okoli leta 1905 poročil z Milico Kudra, hčero Milana in Dmitre (Milice) Kudra iz Šehovcev pri Mrkonjić gradu. V družini, živela je v Gustovari, so se rodili vsaj trije sinovi: Dako (1907), Dušan (1911) in Nikola (1914).

Spomin na vojno – 2. Bosansko Hercegovski pehotni polk - B.H. IR 2 (Rusija)

Tudi njegova vojna usoda še vedno ni povsem razjasnjena. Skoraj zanesljivo je bil mobiliziran v 2. Bosansko Hercegovski pehotni polk, ki je imel svoje naborno mesto v Banja Luki. Tudi ta polk je bil sprva poslan na Rusko fronto, ob odprtju Soške fronte leta 1915 pa je bil prestavljen v Posočje. Jovo premestitve na Soško fronto ni dočkal, saj se je njegova življenska pot iztekla že v Rusiji. Obvestilo o smrti sta domov šele po vrnitvi s Soške fronte prinesla brat Vid Milanović in ženin brat Simon Kudra, s katerima se je Jovo v Rusiji boril še skupaj.

Moja stara mama je povedala: »Moja tašča Milica je povedala, da je bil Jovo na fronti skupaj s svojim in njenim

bratom, ki sta se po vojni vrnila domov. Onadva sta poročala o njegovi smrti«.

Moja mama je povedala: »Moja stara mati Milica je pravila, da je Jovo zmrznil v Rusiji«.

Za dodatno pomoč sem se obrnil na dr. Josefa Jerka, ki mi je iz vojnega arhiva na Dunaju posredoval naslednji informaciji:

1. »Seznami Izgub 2. Bosansko Hercegovskega IR 2 (iz kartoteke v Dunajskem arhivu)... Milanović Jovan... poročilo na Vojno ministrstvo na Dunaju z dne 25. 09. 1914 beleži, da je bil ta vojak pri bitkah v času od 16. 9. do 23. 9. 1914 ranjen. Iz seznama, kjer je ta vojak objavljen, je razvidno, da je služil pri k.u.k. bh. Inf. Baon III/3. Čin je imel Gf. (=Gefreiter)«.

z. 18
Name: Milanowicz Jow Liste Nr.: 99213
 Religion: Alter oder Geburtsjahr: 32 Heimatsgem. u. Heimsbez.:
 Charge: Gfdb.-Nr.: A.-J.:
 Truppenkörper: 2. Gosn. R. Unterabt.:
 Gefangen in: app.:
 Gesundheitszustand: gestorben an Hirngehirnherkula
Interniert in: Inderka, Kreis Kusnezsk Govn. Saratow
Russland

2. »Zdravstveni karton: Milanowicz Jowo, star 32 let, iz Bosne, služi v 2. bosanskem regimentu. ... Prišel v rusko ujetništvo in bil interniran v kraju Inderka, okraj Kusnezsk, Govn. (Gouvernement = vladna provinca) Saratow. Umrl v sanatoriju za pljučno tuberkulozo«.

Življenje po vojni

Po vojni se je Milica kot vdova znova poročila. S prav tako vdovcem Nikolo Lazendičem je imela še enega sina, Petra (1921), ki živi v Kikindi. Sinova Dušan in Nikola sta vsak s svojo družino ostala v Gustovari, Dako pa je vstopil v žandarmerijo in preko Makedonije leta 1935 prišel v Slovenijo.

Franc Bevk (1893-1957/8)

Franc Bevk se je rodil 22. januarja 1893 pri Danikovšu v Lanišah (župnija Nova Oselica). Bil je šesti od sedmih otrok rojenih v družini Valentina Bevka in Katarine, rojene Zajc iz Lazca pri Otaležu. O njegovem življenju se je ohranilo zelo malo. Ni bil poročen, imel pa je dva nezakonska otroka: s sovodenjsko trgovko Amalijo Kacin je imel svojo staro mamo, Jožico Kacin (1920), s Pagonovo Ivano Mrak pa sina Franca Mraka (1927), ki je komaj dvajsetleten in brez potomcev umrl za pljučnico.

Tudi moja stara mama dolgo ni vedela za svojega očeta, saj so ji ga prikrivali. Videla ga je le enkrat v življenju, pa še takrat ga ni poznala. Ni ji bilo prav, a tako je bilo. Franc Bevk torej ni bil nikoli del naše družine, na njegovo mesto je s poroko leta 1924 vstopil Matija Debelak, prav tako bivši vojak s Soške fronte. A kakorkoli, moj praded, in del te zgodbe, je bil Franc Bevk.

Spomin na vojno – 17. ljubljanski pehotni pešpolk (Rusija, Soška fronta)

Iz družine Bevk so bili med udeleženci 1. svetovne vojne vsi štirje sinovi. V časopisu Domoljub z dne 1. aprila 1915 je bilo zapisano: »Vdova Katarina Bevk iz vasi Laniše v župniji Nova Oselica ima štiri sinove vojake«. Ti sinovi so bili: Tomaž, Janez, Franc in Jakob.

Če povzamem kakor je dr. Danilo Bevk, Jakobov vnuk, povzel vedenje svojega očeta, lahko zabeležim še naslednje: »Sprva so bili vsi štirje bratje poslani na vzhodno fronto, v Rusijo. Ali so potovali hkrati ni povsem jasno, za Jakoba pa se ve, da je s 17. ljubljanskim pešpolkom po tridnevni vožnji v večernih urah prispel za Karpate v mesto Kolomija (današnja Ukrajina). Z odprtjem Soške fronte leta 1915 sta bila z vzhodnega (ruskega) bojišča v Posočje najprej premeščena brata Tomaž in Franc, septembra 1915 pa tudi Jakob, ki je bil poslan v krnsko pogorje, kjer je bil tudi ranjen. Vsi trije bratje, ki so konec vojne dočakali v Posočju, so preživeli in se po njej vrnila domov. Četrtri, Janez, pa je bil na Ruski fronti zajet. Tudi on je vojno preživel, a se je po njej pridružil ruski revoluciji. Družino si je ustvaril v mestu Astrahan ob Kaspijskem morju. Umrl je že pred 2. svetovno vojno.«.

V zvezi s tem je zanimiv tudi opis dogodka, ki mi ga je povedala stara mama. Rekla je takole: »Moja stara mama Franca⁶ je povedala, da je po koncu vojne, ko so leta 1918 vojaki zapuščali Posočje in odhajali proti domu ena glavnih poti v smeri proti Škofji Loki in Kranju potekala skozi Sovodenj. Na Sovodnju so vojake ob poti pričakala domača dekleta in žene z jerbasi in jim ponujala posušene sadne krlje«.

Življenje po vojni

Tudi o njegovem kasnejšem življenju ni znanega skoraj nič. Franc Bevk je umrl v poznih 50. letih in je pokopan v neznanem grobu na pokopališču v Otaležu.

6 Franca Kacin, mati sovodenjske trgovke Amalije Kacin-Debelak.

Anton Lenar

17. jan. 1886, Podbrdo – jan. 1915, Galicija

Vlada Eržen

Moj stari oče, Anton Lenar, izhaja iz Baške grape. Njegov stari oče je bil Jernej Lenar iz Hudajužne 11, po domače pri Joklcu. Z drugo ženo, Marijano Mavrič iz Oblok, je imel dva sinova, Antona in Jožefa. Jožef se je leta 1885 preselil v Podbrdo, h Korenu, in se poročil z Ano Pajntar. V tem zakonu so se rodili trije fantje.

Prvorojenec ANTON (1886) se je 1910 poročil s Katarino Mlakar z Bače pri Podbrdu in v decembru istega leta se je rodila Slavica (Bogoslava), moja mama, in tako je postal moj ded.

Bil je kovač. Ne vem, kdaj se je družinica preselila na Koroško, verjetno za delom. Vsekakor je bil 26. julija 1914 vpoklican v vojsko, bil v avgustu in septembru v Ljubljani, pošta pa je prihajala na naslov Kati Lenar, Bistrica, p. Šmihel nad Pliberkom.

Vpoklican 26. julija 1914, 27. domobranski polk, 4. nadomestna kompanija, 17. četa, nastanjeni v mestni dekliški šoli v Ljubljani

Iz njegovih dopisnic in pisem:

29. 7. 1914 - dopisnica iz Ljubljane:

... sem trobentač, oziroma se učim za takega.....vsaki dan popoldne šola.

5. 8. 1914 – pismo:

Draga! Danes sem prejel 2 pismi hkrati, ker se je najbrž eno zakasnelo na pošti vsled omenjenega prometa. Glede onih računov, o katerih si mi pisala, Ti sporočam, da so še odprti, torej za iztirjati in to čimprej, ker bodo ljudje od sedaj vedno težje plačevali.

Preglej knjigo, če morda še kakega najdeš. Prstan sem prejel.

Da paziš, da preveč ne porabiš, je že prav, toda ne štedi toliko, da bi Vama bilo na škodo, posebno Slavici bi tako čezmerno štedenje hudo škodovalo, ko se šele razvija, zaostala bi telesno in s tem seveda tudi duševno. Ne smeš misliti le na sedanje hude čase, ampak jo moraš pripravljati na prihodnost, da bo krepkega telesa in tudi krepkega duha ter odločne volje. Če pa bi ji odtegovala hrane, potem se seveda ne more razvijati ter zaostaja vsestransko. Daj ji torej krepke in raznovrstne hrane, kolkor potrebuje, samo ob sebi umevno je, da to velja tudi za tebe, nikakor ne bi bil vesel, če nazaj pridem in bi dobil od pomanjkanja sključeno starko ter nesposobno roditi še zdrave otroke. Oprosti mi ta jasni izraz v odprtem pismu, saj se sedaj za take stvari noben ne zmeni. Sicer pa to za pametnega človeka nič neumnega ni.

Za sedaj končam in Vaju v duhu poljubljam. Zdravi! Anton.

5 O tem je v Lokavskih starinah pisal Virgilij Šček. Lipa, ki raste še danes, se torej približuje svoji stoletnici.

12. 8. 1914 - pismo

Draga! Prejel sem Tvoje pismo z dne 9.VIII. ter Ti moram v tolažbo povedati tole. Mi ostanemo v Ljubljani (to je nadomestna kompanija) in sicer zato ker smo z včerajšnjim dnevom prevzeli stražno službo za Ljubljano, ker drugo vojaštvo tekom tega tedna odide, mi bomo imeli sedaj stražno službo za vojašnice, bolnišnice, smodnišnice, ječe in razne častne straže, ostanemo tu najmanj 2 meseca, to je toliko časa dokler ne bodo novinci izvežbani, kar ne gre tako hitro, ker je služba sedaj zelo natančna. Kar se torej tiče negotovosti se lahko popolnoma zaneseš na moje besede ter Ti ne bom ničesar prikrival, kar se tiče mene.

V tem tednu odidejo iz Ljubljane tile znanci: Muškator, Heblarjev France, Petercov, Jurlnov, Petelinčkov Miha, ostanemo le še jaz, Miha Stefanov in Cerejbnarjev. Sedaj hodimo navadno na vežbališče dopoldne, popoldne pa šola. Danes smo dobili zopet plačilo ter imam sedaj še 15 kron, vsled tega mi ni treba še pošiljati, ker sedaj manj porabim kot prve dni, posebno prvi teden, ko ni bilo še nobenega reda. Danes sem prejel zopet eno pismo in sicer od nedelje popoldne. Iz Tvojega pisma tudi razvidim, da nisi še prejela mojih dveh kart v katerih sem Te prosil da bi mi poslala perilo, a jih boš gotovo dobila, če jih nisi že, pošta je namreč sedaj zelo počasna.

Svetujem Ti od srca, da ostani hladnokrvna, ker kar je usoda določila tako pa bo. Imela sva do sedaj vedno nemilo usodo, ki sedaj gre k vrhuncu, ostati moramo hrabri ter prebroditi težave mirno in udano, gotovo nam bo še lepše solnce sijalo. Jaz se ne bojim ničesar tudi Ti se ne razburjaj posebno vpričo Slavice ne, da vaju bolezen ne prime. Svetujem Ti tudi, da ostaneš na Koroškem že zaradi Slavice, ker doma bo strašna draginga.

Za sedaj vroč poljub obema, pozdravi ..... vajin Anton.

Ko prejme(m) perilo zopet pišem če ne prej.

10. 9. 1914

Pripravljamo se na odhod na Goriško, ker so prejšnji tudi šli v Tolmin in Kobarid. Znano je, da gremo v Solkan.

24. 9. 1914

Draga! Danes se je glasilo povelje, da ima jutri t. j. v petek biti stotnija pripravljena ob 10. uri pred poldne, ob 11h odhod iz vojašnice na kolodvor in ob 12h odhod vlaka. Kam, to ni nihče povedal, najbrž pa gremo v Galicijo, kakor znamenja kažejo. Oberlajtnant nam je namreč obljubil vsakemu možu za časa vožnje razen mene, še 4 velike kranjske klobase in sicer vsaki dan eno. Torej se bomo vozili 4 dni. Razen tega so nas tudi že poučevali o razmerah in o ljudstvu v Galiciji in Rusiji, iz tega torej sklepam, da gremo gor ter da se bom moral na vsak način takoj sprijazniti z novim položajem, seveda tudi Ti, kar je edino najboljšo.

Jaz mislim, da ne bo nič hudega, da se bomo še videli, ker bomo le za rezervo. Najhujše zlo bo pač mraz, proti

temu smo pa z obleko precej dobro zavarovani. Sploh jaz nimam prav nobene hude slutnje in čeravno včasih nalašč misli napeljujem na to, kar me lahko doleti tam, vendar ne občutim prav nobenega strahu in tudi skrbi ne, posebno ker vaju vidim kolikor toliko za potrebo preskrbljeni.

Zaupam v Boga, v katerega verujem, čeravno ne molim tako pogosto in tako glasno, kot mnogi drugi, in Bog bo že naredil prav - zato sem pa tudi brez skrbi. Upam, da si tudi Ti ne boš kvarila zdravja s tem in obenem spravila Slavico ob vse otroško veselje, kar bi bilo po mojem največji greh. Ti misli sedaj samo na Slavico, ker meni ne moreš pomagati prav nič še bolj če misliš name. Torej pamet!

Jutri na kolodvoru Ti bom poslal še eno dopisnico oz. pismo iz Ljubljane in morebiti naslov, med vožnjo Ti bom seveda tudi pisal, če bo le mogoče.

Srčen pozdrav in poljub Tebi in Slavici Vajin Anton.

25. septembra 1914 ob 12h odhod vlaka iz Ljubljane (na vzhod);

25. 9. 1914 - razglednica
iz Maribora (»mal počitek«)**26. 9. 1914 - dopisnica:**

Szombathely ob 9. uri zjutraj: Srčne pozdrave iz Ogrskega. Noč sem precej dobro prestal, čeprav precej trese. Tu smo dobili kavo, kruh in cigarete. Drugače se počutim dobro. Tukaj lepa dežela, sama ravnina.

28. 9. 1914 - dopisnica:

Mszana Dolna (op.: Poljska, južno od Krakova) ob 7. uri zjutraj: Nahajamo se še vedno na vožnji. Nocoj smo se celo noč vozili po Galiciji. Spal sem izvrstno. V našem vozu nas je samo 23 mož ter lahko ležimo po klopeh in na tleh, kar v drugih vozovih ne morejo, ker jih je preveč in morajo sedeti. S Poljaki se dobro razumemo.

ZADNJI GLAS: 7. septembra 1914, listek, iztrgan iz notesa in na njem oporoka; poslano s fronte, pred odhodom v akcijo (?), naslovljeno na Kati in Slavico Lenar, Bistrica p. Šmihel nad Pliberkom:

Ker ne vem, če še pridem iz bojišča, naj bo to moja zadnja volja, s katero imenujem kot edinega dediča mojo zakonsko ženo Katarino.

Janez Veider, enoletni prostovoljec v zaledju Tirolske fronte

Alojzij Pavel Florjančič

Janez Veider, (takrat še pod imenom Ivan Veiter), r. 28. 5. 1896 v Mengšu, u. 15. 5. 1964 v Ljubljani, je bil januarja 1917 vpoklican k vojakom. Ne najdemo ga v 17. pešpolku »kranjskih Janezov«, k.u.k. Krainerisches Infanterie Regiment »Ritter von Milde« Nr 17, kamor bi sodil, saj je bil rojen v Mengšu in je tako spadal v naborni okraj Ljubljana. Kot enoletnega prostovoljca (Einjährig-Freiwilliger) ga najdemo v zgornje avstrijskem mestu Vöcklabruck v bližini Welsa, kje je nastanjen I. bataljon četrtega polka Tirolskih lovcev (4. k.u.k. Tiroler Jäger Regiment (Kaiserjäger)). Kot kandidat za semenišče (ugovor vesti), ni nosil orožja in je delal v skladišču vojaških zimskih uniform.

Kako se je znašel v zaledju tirolske fronte? Janezov oče je bil Tirolec, zato je imel njegov sin tam mnogo sorodnikov, med njimi tudi strica, stotnika iz Innsbrucka. Ta je verjetno izposloval, da je prišel nečak v njihovo bližino.

Leta 1918 ga najdemo v neposrednem zaledju tirolske fronte, kjer dela v cenzurni pisarni v Boznu. Tu ima teto v uršulinskem samostanu in ima kot Priesterkandidat tudi določene ugodnosti. Ker se je uspel vpisati v ljubljansko bogoslovje, začne s študijem v exilu v briksenškem semenišču, saj ni upati, da ga bodo pustili domov. Ob zlomu fronte na Piavi in transportnemu kolapsu zaradi bežečih vojakov najde zatočišče v Meranu pri teti, prednici tamkajšnjega samostana. Domov se vrne šele leta 1919.

Dva dnevnik in zvezek pesmi, ki so ohranjeni, so dragocen vir življenja vojaka, ki išče in ohrani zaradi predanosti svojemu duhovniškemu poslanstvu notranji mir in ob tem oblikuje svoj profil humanega in domovini svoje matere zvestega človeka. Svojo novo mašo leta 1921 ponovi tudi na Tirolskem, a se vrne domov, kjer se kasneje, v naslednji vojni in kmalu po njej sooči še s hujšimi stvarmi.

Iz dnevnika

24. junij 1917

... Popoldne prvič v tujini krščanski nauk.

... Premislil sem tudi članek, ki ga mislim poslati v »Mladost« »Prostost, enakost, bratstvo v naši sveti Cerkvi« (troje slik iz mojega življenja: 1. vojaki v Schöndorfski cerkvi vsak večer porabijo prostost, da se res oproste, 2. enakost - v Jožefovski kapelici v Pedagogiumu po sv. maši in sv. obhajilu so sestre in vojaki 3.) bratstvo, ljubezen - Usmiljenka frau Baronin v salzburški vojaški bolnišnici.

26. junij: Feria s. Antonii de Padua

... Sedaj pridejo v Jožefovo kapelico k sv. maši in sv. obhajilu vsak dan tudi moji prijatelji enoletni prostovoljci - učitelj Bauer in fr. Joannes.

Vsak dan nadziram urejevanje magacina zimske obleke »Baumannmagazin«, katerega upravo kot je določeno, da bi tudi jaz prevzel. Jaz upam, da me bo Srce Jezusovo oprostilo, čeprav to opravilo ni prav nič težavno. Pisarno sem si priredil ob oknu, ki gleda proti Dörfelkirche, tako da imam cerkev z Njim vedno pred očmi. ... (ki se mi je zelo priljubila, ker me tako spominja na naše Groblje in nekoliko na prijazni Homec. 24. 6.)

27. junij

... Čudna bo bodočnost Češke, kar sem srečal Čehov, vsi so brezverci, moji delavci so celo očitno formalno izstopili iz kat.(toliške) Cerkve, dijaki nočejo več postati duhovniki. Presv. Srce Jezusovo, usmili se tužne Češke! Vse obožava preveč Jana Husa in husite, kar ni v prid sv. Cerkvi.

28. junij

... Moj delavec je Čeh, izobražen delavec, nekaj panteist, hud nasprotnik duhovnov, a kar je najbolj žalostno, noče o verskih rečeh niti govoriti, njegov tovariš je ateist, pač tužna bo usoda lepe Češke, ker so povečini vsi Čehi taki.

6. julij

... Popoldne ob 2h sem bil v pisarni enoletnikov zaradi tega, ker znam tudi slovensko ter bi me lahko porabili za tolmača, kje, se še ne ve. O, presveto božje Srce Jezusovo, ne daj, da bi ta afera ovirala mojo oprostitev, pospeši zato odločitev prošnje, ti vodnik src jih moreš nagibati, kamor hočeš.

21. julij

... Oddal sem Njiju Veličanstvu cesarici pismo kot prošnjo za oprostitev. Sv. Jožef, spremljaj ti pismo, dodeli mu uspeh. Amen.

1. junij 1918

Dan začne z ministriranjem pri evharistincih, zvečer še prisostvuje pri pobožnosti Srca Jezusovega. Prejšnji dan je začel devetdnevno k Srcu Jezusovemu.

... Danes sem dobil prvo zvezdo, dal Bog, da druge ne bo več treba čakati, ampak da dom že tam, kjer me Gospod kliče.

12. junij

... /Ad. 11. VI./ Bil spet pri p. Omerbornu na obisku, prav nič ne dvomi o mojem poklicu, silno se zanima zame, spet naj pridem. - Ob 4 h sem bil pri deputaciji na vojaškem pokopališču (zelo lepo).

24. junij Joannes Baptistae Patroni mei

... Danes zjutraj so v Kranju g. Komlanec brali sv. mašo zame, šli k sv. Obh., Volk, Benedikovi peteri, Stani, Schwalnova mati v Vöcklabrucku, mama brez dvoma, tete dve in gotovo še marsikateri drugi. ...Veliko molitve je bilo zame opravljene ta dan, vsem ljubi Bog povrni!

Darila: Prejel knjige, cvetje, druga dobra darila od S. Klauudije (Slovenka), S. Bonaventure (Slovenka), S. Philonille, S. Theodozije, od tete Ursuline tudi lep šopek, od Lukane »Agnus Dei«.

Pisali so mi za god: mama, Jurij, Izidor, Micka, Urška, teta Marie, stric Hans, (to so sorodniki);

Schwalnova mati, tant Resie in Emma, tant Marie, Benedikova mati, Francek, Janko, Zdravko, Volk (pismo jako lepo), Kristelj, Bertek, pl. Singer, družina Schönherr, stric Jakob z družino. Čestitali so mi še poleg imenovanih vsi v sobi pri cenzuri po posredovanju fenriha Katza (fenrih (Fähnrich, tudi Feldwebel) - vojaški čin, praporščak, zastavnik), Slavko, Stani in Koblar.

Zvečer sva bila s Stanijem pri evharistincih in nato pa šla v mojo sobo domov, prišel še Slavko. Do 10 h smo se prav prijetno zabavali, vživali dobroto obeh tet (kruh z maslom, marmelado, šarkel in malinovec). Še nikdar nisem godu prijetnejše obhajal kot letos.

Naredil tudi oltarček.

1. julij

... Ko hitim iz cerkve, me pokliče neka prijazna dama in mi podari rožni venec (vojni, ki ga je izdal sv. oče, samo eno 10 - desetinko ima in se potem vedno na to moli, pa ima prav tako odpustke).

... Po sv. maši bom vsak dan študiral italijanščino.

Pošta: od g. Kalana pismo (s popravljenim spisom o Mar. Grinj. pobožnosti, naj še pilim), mami poslal 2 paketa.

14. avgust

Lt. (Leutnant) Kelsen, konvertit iz judovstva, se mi je popolnoma odkril.

Moja dedka in njuna sorodnika med vojno

Franc Jamšek

Jožefa Jamška, mojega dedka, so vpoklicali k vojakom v obrambo cesarja in domovine 26. julija leta 1914.

Opis dogodkov temelji na raziskavi tedanjih razmer. Kako je potekal vpoklic, kje je bila zbirna postaja, v kateri enoti je bil, ni bilo mogoče natančno ugotoviti. Verjetno je bil poklican v Mokronog in po potrditvi napoten v Ljubljano, kjer je bil na krajšem

urjenju. Po ustnem izročilu je bil na podlagi njegovega pripovedovanja in pripovedovanja njegovih otrok poslan na rusko fronto. Po poizvedovanju v Vojnem arhivu Republike Avstrije na Dunaju sem dobil odgovor, da niso našli nobenih podatkov o njem. Razložili so, da je bila vsa vojaška dokumentacija po koncu vojne uničena, zato o tem obdobju ni veliko podatkov.

Po nadaljevanju raziskovanj in s pomočjo raziskovalca na Dunaju dr. Josefa Jerka smo našli nekaj dokumentov o smrti Jožefa Jamška. Bili pa so pomanjkljivi, ker ni bila vpisana letnica rojstva. Bili sta namreč dve osebi s tem priimkom, ki sta padli leta 1914. Iz leta 1915 ni bilo nobenega zapisa o smrti Jožefa.

Naborniki z Gorenjske in Dolenjske so služili v 7. lovskem bataljonu, ljubljanskem 2. gorskem strelskem polku, 17. pehotnem polku, 27. pehotnem polku, 27. črnovojniškem polku, 26. strelskem polku in 26. črnovojniškem polku, ki so bili del III. korpusa. Jožef je glede na razpoložljivo dokumentacijo in način vpoklica vojakov verjetno moral v 5. kompanijo (četo) 17. kranjskega polka, ki se je bojevala na ruski fronti in imela velike izgube (poziv o zglasitvi v vojne enote).

Vzhodna fronta, na kateri naj bi se bojeval Jožef, je bila glavno bojišče prve svetovne vojne od tromeje med Romunijo, Avstro-Ogrsko in Rusijo mimo meje nemškega cesarstva do Baltskega morja. Na tem bojišču sta se izoblikovali dve fronti, in sicer v vzhodni Prusiji in Galiciji. Na prvi so se borile večinoma nemške enote, na drugi pa avstro-ogrške enote. Njun nasprotnik je bila ruska vojska z več kot dvema milijonoma vojakov.

Že v prvih bojih avgusta 1914 so bili vsi slovenski polki skupaj s III. korpusom, v katerega so spadali, razbiti. Polki, ki so šli na bojišče s tri tisoč možmi in so vsak mesec dobili tisoč mož za izpopolnitev izgub, so imeli ob koncu prvega vojnega leta samo še nekaj sto ljudi. Sledili so vedno novi nabori. Vpoklicanim, ki so bili v mirnem

času pogojno obsojeni na manj kot šest mesecev kazni, je cesar izrekel amnestijo.

Jožef je bil verjetno razglašen za mrtvega avgusta ali septembra 1914, potem ko je bil težko ranjen in zajet. Po razpoložljivih podatkih o smrti Jožefa se je to zgodilo med bitko pri Gologoryju (26.-27. avgusta 1914) ali med bitko pri Grodku (8.-11. septembra 1914). V teh bitkah so imeli vsi pešpolki z območja III. korpusa hude izgube.

Jožef je bil ranjen na bojni črti. Poškodbe so bile tako hude, da je frontno sanitetno osebje mislilo, da rane ne bo preživel. Ker je ruska vojska vnovič napadla, se je osebje umaknilo in vzelo samo tablico s podatki o ranjencu. Na podlagi tega je vojska izdala uradno obvestilo ženi Mariji Jamšek, rojeni Kordan, da je padel v boju. Hkrati s to novico je po pripovedovanju sorodnikov dobila tudi njegovo obleko in dokumente.

Dokumentov, v katerih bi bilo kaj zapisano o njem, nismo našli, razen zapisa v statusu animarumu v župniji Šentrupert, da je bil ruski vojni ujetnik. Dokumente, ki bi jih lahko imeli domači, so bili verjetno izgubljeni, ko je bila družina med letoma 1941 in 1945 izseljena v Nemčijo.

Kaj se je dogajalo v ruskem vojnem ujetništvu? Sorodniki, ki bi lahko o tem kaj povedali, so že pokojni. Po pripovedovanju sorodnikov (ki so slišali zgodbe svojih staršev (sinov/hčera Jožefa Jamška) so ga na fronti našli kmetje in poklicali ruske vojake, ki so starega očeta odnesli v bolnišnico ter ga tam pozdravili. Kje se je zdravil, v katerem taborišču je bil zaprt in podatkov o tem, kaj se je z njim dogajalo, nimamo.

Kljub ujetništvu nismo našli nobenega zapisa o tem v seznamu dokumentov o vojnih ujetnikih v Rusiji, ki so v Vojnem arhivu na Dunaju. Tako nimamo nobenega dokumenta, ki bi lahko razkril, kaj se je v ujetništvu dogajalo. Tudi iz Rusije ni prišlo nobeno sporočilo, ki bi govorilo o njegovi usodi.

Na podlagi znanih dejstev, ki so bila zapisana v pričevanjih vojnih ujetnikov v Rusiji, so težko ranjene vojake s frontnih previjališč poslali v Lvov in od tam prek Brodia na vlak na nadaljevanje zdravljenja v bolnišnico v Kijev. Tam so opravili zahtevnejše posege in do konca pozdravili tiste, ki so do takrat preživel. Iz bolnišnice so ljudi, ki so si opomogli, premestili v kijevsko trdnjavo, v kateri je bilo zbirališče transportov in taborišče vojnih ujetnikov. Od tam so jih vozili naprej čez Moskvo v druge dele Rusije.

Kaj se je zgodilo ob njegovem prihodu domov, je zapisala Eva Antonija Kobač po pripovedovanju svoje mame Angelce Jamšek (hči Jožefa Jamška), poročene Kobač.

»Jožef se je vrnil domov ves zaraščen in neprepoznan. Prva oseba, ki jo je srečal, je bila Angelca. Spraševal jo je, kje je mama, ali imajo novega očeta in podobno. V kuhinji je bila Marija, ki se ji je glas, ki je to spraševal, zdel znan. Ugotovila je, da je to njen mož, objela sta se in ona je razglasila, da ni več vdova.«

Jožef je povedal, kaj se mu je zgodilo na fronti. Ko je bil ranjen in so ga soborci pustili na bojnem polju težko ranjenega, je mislil, da je že mrtev oziroma da zaradi težkih ran ne bo preživel. Kljub temu je dočakal, da so se boji pomirili. Tam so ga ranjenega našli neki ruski kmetje, ki so se potikali po zapuščenem bojnem polju. Obvestili so ruske vojake o ranjencu, ki so ga zajeli, in ga odpeljali v sanitetno oskrbo. Ruskim zdravnikom je uspelo, da so ga pozdravili. Verjetno je bil do druge polovice leta 1918 vojni ujetnik. Domov se je vrnil deloma peš in deloma z železnico.

Janez Kordan je bil rojen 11. aprila 1899 na Ravnah 11 pri Šentrupertu na Dolenjskem. Vojsko je odšel služiti med vojno, star sedemnajst oziroma osemnajst let, kar pomeni, da je bil vpoklican med letoma 1916 in 1917. Odšel je na Kras, boril naj bi se tudi na soški fronti. Med bojem na Krasu je bil ranjen v nogo, posledica strelne rane je bila pet centimetrov krajša noga.

O dogodkih med vojno mi je pripovedovala njegova hči Ivanka Kordan, poročena Tratar.

Janezov letnik, 1899, je bil vpoklican v vojsko spomladi 1917. Izjema so bili mladeniči, ki so se priključili prostovoljnimi deželni strelcem. Ti so bili na fronti že med 9., 10. in 11. soško bitko. Večina letnika 1899 je prišla na fronto jeseni 1917 po koncu 11. soške bitke, kar pomeni, da so se udeležili bojev med 12. soško ofenzivo (preboj pri Kobaridu) in nato bojev na Piavi in Asiagu (januar-november 1918).

Kje je služil? Večina letnika 1899 s Kranjske je služila pri 17. pešpolku, 117. pešpolku in 2. gorskem strelskem polku. Ob tem moramo omeniti, da so polki poslali več pohodnih formacij tudi v druge pešpolke!

Zapis o njem je bil najden v dokumentaciji Geb. Sch. R. Nr. 2. (2. gorski strelski polk). Ker je polk sodeloval pri težkih bojih, je bila dokumentacija, ki jo je bilo treba pregledati, zelo obsežna in nepregledna zaradi številnih žrtev, ki jih je ta enota imela v obdobju od leta 1917 do 1918.

Zaradi takega obsega smo se najprej odločili, da pregledamo del manj obsežne dokumentacije iz leta 1918. Tako smo pregledovali gradivo o ranjencih iz obdobja med letoma 1917 in 1918 ter smo v gradivu Phonetischer Kataster der Kriegsverluste 1914-1918 našli listič s podatki o Janezu (Johannu) Kordonu. Proti koncu junija 1918 (morda že pred 25. junijem 1918) je bil ranjen (Steckschuss Oberschenkel). Sprva je bil gotovo oskrbljen nekje

v bližini fronte. Znano je, da so ranjene vojake s fronte velikokrat peljali v zelo oddaljene bolnišnice, tako tudi veliko vojakov s Krasa na Dunaj, celo na Češko in še v več oddaljenih krajeh. Tako daleč zato, ker so bile bolnišnice v bližini, kot na primer v Ljubljani, že popolnoma zasedene. Potem so nadaljevali zdravljenje v Vojaški bolnišnici K.u.K. Res. Spit II Varaždin.

Polk je junija 1918 v junijski ofenzivi napadal v smeri Trevisa, po neuspešni ofenzivi pa se je umaknil nazaj čez Piavo. Verjetno je bil Janez ranjen v teh bojih. Tedaj se je ljubljanski 2. gorski strelski polk junija 1918 boril pri Zensonu na reki Piavi, in sicer v obdobju med 17. in 22. junijem 1918. Na zemljevidu bojev ob Piavi junija 1918 je z rdečim krogom označeno območje, na katerem se je boril 87. celjski pešpolk. Severno od celjskega polka pri kraju Zenson pa se je boril ljubljanski 2. gorski strelski polk. Polka sta po hudih bojih vzpostavila šibko povezavo pri zaselku C. Romano. Danes je to območje občine Zenson di Piave.

V gradivu VL od Geb. Sch. Rgt. Nr. 2 (2. gorskega strelskega pešpolka) za leto 1918 je list, na katerem je zapisan Johann Kordan. Na VL so zapisali vermisst (pogrešan), kar gotovo pomeni, da Johanna Kordana najprej niso našli ranjenega in je tako tudi vpisano. To pomeni, da je najbrž kar nekaj časa trajalo, da so ga našli. Zanimivo je, da je v stolpcu tot (mrtev) pri Johannu Kordanu narejena majhna črtica, kar bi lahko pomenilo, da so najprej mislili, da je mrtev, ker mrtvega niso našli, so zapisali vermisst = pogrešan. Po pripovedovanju Ivanke Kordan, njegove hčere, je pripovedoval, da je na bojišču ležal celo popoldne in noč. Rešili so ga samo zato, ker je mahal z roko in se poskušal dvigniti iz jarka, v katerem je obležal. Pripovedoval je, da je bilo najhujše, ko so ga vlekli čez bojišče do jarkov njegove enote.

Na seznamu žrtev je zapisano, da je bil Janez Kordan ranjen 20. junija 1918. Kot je že zapisano, je bil potem oskrbljen v frontni bolnišnici in poslan na zdravljenje v bolnišnico Varaždin. Bil je vojak 7. kompanije (čete) 2. gorskega pešpolka

Kmalu po tem, ko je bil ranjen, je bil 25. oktobra 1918 v Codroipu tik pred odhodom na bojišče upor v polku. 29. oktobra so se vojaki ponovno uprli in se pod vodstvom svojih častnikov odpravili proti domovini. V Gorici se je preimenoval v Jugoslovanski gorski strelski polk št. 2 in prisegel narodnemu svetu. Iz slovenskega jedra 2. gorskega strelskega polka je v Ljubljani nastal Slovenski planinski polk in se je bojeval za slovensko severno mejo.

Večina, rojena leta 1899, letnik Janeza Kordana, je prišla na fronto jeseni 1917, po koncu 11. soške bitke. To pomeni, da se je Janez verjetno udeležil bojev med 12. soško ofenzivo (preboj pri Kobaridu) in nato bojev ob reki Piavi in Asiagu (januar–november 1918). Bojna pot je opisana po zapisih Ivana Matičiča, Na krvavih poljanah.

Boji so se začeli 23. oktobra 1917 z bombardiranjem s plinskimi granatami in močnim topniškim obstreljevanjem italijanskih položajev. V jutranjih urah je močno deževalo, ko so se avstro-ogrške enote pognale v napad. Prve italijanske linije so bile razbite in uničene. V jarkih so ležali vojaki, mrtvi zaradi bojnega strupa, imeli so požgane obraze in usta ter zeleno olupljeno kožo. Čeprav nekateri niso takoj umrli, je bilo to samo vprašanje časa.

Druga linija fronte se je še krepko držala, a enote so nadaljevale pohod in se prebile naprej proti Bovcu, na Rombon in v koroško gorovje. Dež je še naprej močno močil bojišče.

Naslednje jutro so se polki pognali čez Sočo na Volče, Livek, vzpenjali so se na Kolovrat, se zaganjali na Kuk in zvečer zasedli Kobarid, Mrzli vrh in Matajur. 27. oktobra se je začel nov napad in vojaki so se zagnali po Beneški ravnini, italijanska vojska je bila poražena ter se je začela panično umikati.

2. pešpolk je prišel do reke Vipave, nato v Miren, kjer je bilo vse uničeno in skoraj neprepoznavno. Za Mirenskim gradom so se prvič odpočili, še prej pa so se zapodili v zapuščene italijanske barake, v katerih so našli kruh, vino, sir, konzerve in buteljke. Bili so poklicani v zbor in po kritiki komandanta (zaradi obnašanja vojakov) odšli po cesti za Rublje, na Zdravščino in naprej. Cesta je bila polna opreme in orožja bežeče armade, ko pa se je stemnilo, so Italijani onkraj Soče na Beneški ravnici zažigali strelivo in hrano ter s plameni osvetljevali noč. Še naprej je močno deževalo, tudi ko so prišli v Sagrado, kjer so prenočili. Iz gorečih skladišč so vlačili hrano, opremo, obleke, vino, čevlje in vse, kar se je dalo.

Naslednji dan je posijalo sonce, pogorišča so ugašala, pionirji so popravili razdejan most in polk je prekoračil podivjano Sočo ter prišel v furlanske vasi. V Tapoglianu je prenočil in se na novo okrepčal, zjutraj pa že ob štirih odšel in obstal v Torsu, ki je bil prazen. Naslednji dan je polk odšel proti Rivignanu, ki je večji trg pred Tagliamentom, po poti pa se mu je brez boja predajala italijanska vojska, a nihče od vojakov se ni zmenil zanje.

Pet dni so čakali na topništvo, da jim je s svojim ognjem omogočilo prehod čez reko. Prišli so v Cordovado, kjer so prenočili v grajskem poslopju. Pot so naslednji dan nadaljevali v Pramaggiore, od tam pa naprej v okoliške vasi, v katerih so pekli meso in popivali. Ob treh zjutraj so nadaljevali po dolgih ravnih cestah, skozi neskončne drevorede, mimo polj in vinogradov, mimo lovorjev in oljk. Italijanska vojska je pred avstrijsko uničevala mostove, opremo, zažigala skladišča. Ustavili so se pred Livenzo, saj je bil most uničen. Inženirske enote so ga za silo popravile, da so lahko vojaki šli čezenj, in prišli so do mesta Motta di Livenza. V mestu so zastražili trgovine, a čez nekaj časa so vojaki začeli ropati in odnašati iz trgovin in graščine. Od tam so odšli v Chiarano ter nadaljevali do Piave. Tja so prišli 13. novembra 1917. Prvi bataljon polka je poskusil

prodreti čez reko, a so bili ustavljeni in imeli velike žrtve. Enote so bile v rezervi v Campu di Pietra. Na fronto ob Piavi so spet odšli decembra na območje Ponto di Piave, vendar tam ni bilo večjih spopadov. Okrog božiča je bil polk spet v rezervi v Chiaranu, sredi januarja 1918 pa se je vrnil na obrežje Piave na območju Candole in San Nicole. V začetku februarja je bil polk zamenjan in poslan čez Chiarano, Motto, Cinto Caomaggiore, Tagliamente in se nastanil v vaseh Gradiscutta, Glaunicco in še nekaj naseljih. Enote so se pripravljale za preboj čez Piavo in zasedbo območja do Adize ali pa še celo do Lombardije. Vaje so si ogledovali člani generalnega štaba, včasih pa tudi Borojevič in Wrum.

Spomladi je prišel na ogled enot cesar Karel in pregledal vso postrojeno divizijo. Po tem obisku je bil polk preamknjen v Codroipo in Gorčico. Maja je prišlo odposlanstvo iz Ljubljane s srebrnim rogom. Tedaj je prvič izbruhnil narodni čut in klic po svobodi. Na travniku v Ljubljani je imel takratni župan dr. Tavčar govor, ki ga je končal s tem stavkom: »Fantje, vi se borite, vaše trpljenje nima konca, a še večja borba vas čaka, ko se vrnete v domovino.« Poleg župana je imel svoj slavnostni govor v slovenskem jeziku tudi polkovnik Pour. Polkovnik trobentač Matija Visočnik je zatrobil v nov srebrn rog. Zvečer so bili ljudje dobre volje in slišalo se je: »Živela Jugoslavija!«, »Živel Tavčar!«, »Živela naša domovina!«, »Živela svoboda!« Po slavnosti se je polk pripravljal na težko in krvavo pot, na predor čez reko Piavo.

44. divizija je bila pripravljena in na ukaz so se polk za polkom pognali proti Casarsi in med gromom in bliskom z neba naprej skozi San Vito.

15. junija 1918 se je ob treh in pet minut začel topniški ogenj, saperji so pahnili pontone v vodo in začeli mrzlično polagati tramove in deske ter metati sidra v vodo. Pehota se je prebila na nasprotni breg, ob desetih pa za njo še baterije čez mostove, ko so Italijani začeli obstreljevati. Ofenziva je bila izdana. Prva in druga linija italijanske fronte sta bili prazni. Pol ure pred začetkom ofenzive so se povlekli iz zaklonišč in razen straž niso mimo pustili nikogar. Prvi dan ni bilo hudo, a ko je polk prišel do tretje linije obrambe, se je ustavilo. Italijansko topništvo je uničevalo pontonske mostove in morilo med avstrijsko vojsko. Nad mostovi so letela letala, ki so opazovala ali streljala na zemljo. Na obrežju so imeli vojaški žandarji ukaz, da ustrelijo vse, ki pridejo nazaj čez Piavo. Med ujetimi Italijani so bili tudi Čehi, ki so pobegnili iz avstrijske vojske in se začeli boriti na njihovi strani. Italijani so jih izdali in komandant Wrum jih je dal obesiti kot dezertarje in izdajalce. Češki letalci, ki so se borili na italijanski strani, so začeli obstreljevati in bombardirati položaje avstrijske vojske in zagrozili so, da bodo pobili vse zajete avstrijske častnike. Takrat so Avstrijci nehali z usmrčitvami.

Polk je prav tako prišel na vrsto in je dobil ukaz, da pri Salgaredi prestopi Piavo v smeri Trevisa. Bližje so bili

fronti, hujše je bilo. Francosko in italijansko topništvo sta natančno obstreljevali pot, po kateri so hodili, in samo mehki zemlji so se lahko zahvalili, da ni bilo še več žrtev. Napad je bil zavržen z napadom in polk je moral odstopiti, se zbrati in na novo pripraviti. Zaradi italijanskega zapornega ognja niso mogli pripeljati okrepitev in odpeljati ranjencev. Začelo je močno deževati in gladina reke je narastla ter začela odnašati mostove, tako da vojaki niso dobili pomoči, hrane, orožja in streliva. Pod močnim nasprotnikovim ognjem je bilo vse manj ljudi, ki so bili sposobni za bojevanje. Avstrijski generalštab je počasi dojel, da je vojska poražena. Vseeno so se enote še enkrat pognale v boj, naskok je bil odbit, prišel je poraz.

V tem obdobju, natančneje 20. junija, je končal svojo bojno pot Janez Kordan. Bil je ranjen in ko so ga našli na bojišču, je bil odpeljan najprej v frontno, potem pa vojaško bolnišnico v Varaždin na Hrvaško. Od tam se je verjetno nekje po koncu vojne ali pa še prej vrnil domov.

Ob reki Piavi je bila zadnja velika bitka. Avstrijsko vrhovno poveljstvo je začelo resno razmišljati o nadaljevanju jesenske ofenzive šele spomladi 1918. Toda načrt za zadnjo avstrijsko ofenzivo junija 1918 je bil popolnoma zgrešen, saj je avstrijsko vrhovno poveljstvo napačno ocenilo nova razmerja moči na bojišču, tako da je ofenziva klavrnó propadla že na samem začetku. Cena tega napada so bile visoke izgube, ki jih avstrijska armada ni mogla več preboleti.

Od takrat je italijanska vojska s pomočjo zavezniških sil obvladovala dogajanja na fronti, medtem ko je avstro-ogrška armada v nepredstavljivih razmerah začela polagoma razpadati. Napad italijanske vojske in njenih zaveznikov konec oktobra 1918 je naletel samo še na razpadajočo avstrijsko armado.

Franc Žerjav, rojen 23. septembra 1884 v Borovnici, je bil udeleženec prve svetovne vojne in ranjen na Tirolskem. V vojski je bil od leta 1905 do 1908. Napredoval je v nadsetnika (Zugsführer). Imeli smo njegovo sliko v vojaški uniformi. Njegova matična enota je bila verjetno 17. pešpolk iz Ljubljane. Iz razpoložljive dokumentacije je razvidno, da je bil tudi v 97. pešpolku

iz Trsta v pomožni delavnici za motorna vozila. Med vojno so vojake pošiljali za dopolnitev enot tudi v druge enote, ker so bile izgube zelo velike in je primanjkovalo vojakov v polkih.

Mobiliziran je bil verjetno takoj ob prvi mobilizaciji pripadnikov rezervnih enot in je z Vrhniko odšel v Ljubljano ali Trst, po dvomesečnem urjenju pa na fronto v Galicijo.

Pot ga je peljala mimo Celja, Pragerskega, Balatona in Budimpešte v Galicijo. Sodeloval je pri prvih spopadih enot, ki so prišle s Kranjske.

Kaj se je z njim v tem času dogajalo, ne vemo. Polkovna dokumentacija, iz katere bi lahko razbrali njegovo vojaško pot, ni na razpolago. V vojaškem arhivu na Dunaju smo našli dokumentacijo, da je bil sprejet v bolnišnico v Ljubljani. Tu je omenjena njegova verjetna bojna pot, o kateri mi je nekaj povedal Ivan Žerjav, stric iz drugega dedkovega zakona. Vemo, da se zaradi narodne sestave 97. pehotni polk ni nikoli bojeval na italijanskem bojišču. Izjema je bil njegov 10. pohodni bataljon, ki je bil maja 1915 poslan na soško bojišče in je na Krasu v bojih pokazal tako veliko srčnost, da je dobil častno ime Soški bataljon.

Najprej so ga avgusta 1917 sprejeli v bolnišnico Ljubljana K. u. K. es. Sp. No 2. Abt. V. Laibach (Ljubljana), 4. septembra 1917 pa v bolnišnico K. u. K. Reservspital M.A. xxx 332. Od tam je bil poslan v bolnišnico K. u. K. Feldspital, Nr. 904, 9. septembra 1917, od 6. septembra 1917 je bil kot rekonvalescent v Lovranu v Istri, in sicer 42 dni, iz bolnišnice je bil odpuščen 19. oktobra 1917

Korptitl. Zugsfuehrer Žerjav Franz je služil 9. septembra 1917, ko so ga sprejeli v bolnišnici, pri IR 97, in sicer v Behilfkraftwagenwerkstatt Feldpost 339, torej v pomožni delavnici za motorna vozila.

Na prvi strani dokumenta piše, da je bil naddesetnik Franc Žerjav 9. septembra 1917 sprejet v bolnišnico K. u. K. Feldspital, Nr. 904, v Lovranu (verjetno kot rekonvalescent). Postavili so diagnozo Bronchialkathar (bronhialni katar), Guertelausschlag (izpuščaj na pasu). Na drugi strani dokumenta je v stolpcu 12 omenjena Ljubljana, a zapis ni čitljiv. Opisujejo stanje bolnika; prehranjenost dobra, sluznice precej blede: H.u. B. dihanje zelo piskavo.

V kateri od bolnišnic v Ljubljani je bil Franc Žerjav, ne moremo ugotoviti, ker so podatki o tem neznani.

O našem dedu nam je uspelo najti samo neki znani del njegove vojne zgodbe, našli smo dokumente, ki govorijo o delu dedkove vojne poti. Vemo, da so vojake predstavljali iz ene enote v drugo.

Anton Žerjav je bil rojen 6. novembra 1892 v Borovnici. V prvi svetovni vojni se je boril tudi v Doberdolu. Več podatkov o njegovi udeležbi v bojih mi ni uspelo dobiti. Kot se spominjajo svojci, ni hotel govoriti o strahotah vojne, v kateri je sodeloval kot vojak avstro-ogrške armade. Teta je Tonetu Žerjavu povedala samo to, da je pri eksploziji granate v rovu od tridesetih soborcev on edini preživel. To pove vse.

Vpoklican je bil leta 1916. Iz Borovnice je odšel na Vrhniko in od tam v Ljubljano, od koder je bil poslan v svojo enoto na urjenje in od tam na bojišče, tudi na soško fronto.

V dokumentaciji, ki nam jo je uspelo najti, smo ugotovili, da je bil med vojno tudi v 7. ogrskem trdnjanskem arti-

lerijskem bataljonu, nemško Ungarisches Festungsartillerie Bataillon Nr. 7. Bataljon je bil sestavljen iz štirih stotnij. Baterije so bile oborožene z različno oborožitvijo. Tako so bile v oborožitvi 38-centimetrsk Belagerungshaubitze M 16 havbice in tudi 35-inčni top št. 2, tudi 12-centimetrski trdnjavski top. Katero oborožitev je imel ta bataljon, nisem mogel ugotoviti.

Glede na vojno stanje ime trdnjavski topniški bataljon ne pomeni, da je bila enota posadka v kakšni trdnjavi. Enote so se uporabljale za obleganje in napade na dobro varovane objekte in trdnjave. Pogosto so za to v bojih uporabljali tudi prirejene topove mornarice.

Iz razpoložljive dokumentacije ugotavljamo, da je Anton 25. marca 1917 zbolel in bil zdravljen v garnizonski bolnišnici št. 2 na Dunaju III. Od tam je bil poslan na nadaljnje zdravljenje v Baden. Baden je topliško mesto (uradno Baden bei Wien), ki leži v istoimenskem okrožju avstrijske zvezne dežele Spodnja Avstrija. Je okoli 26 kilometrov južno od Dunaja.

Tam se je zdravil v garnizonski bolnišnici 27. Kdaj se je vrnil v bojno enoto, ne moremo ugotoviti. V družinskem spominu je ostalo, da se je boril na soškem bojišču v Doberdolu.

Lahko še omenimo, da je bil lahko poslan tudi v kakšno drugo enoto, kar v tistem obdobju ni bilo nič posebnega. Če bi prišli do njegove vojaške kartoteke, bi morda lahko ugotovili, kaj se je z njim dogajalo in v katerih enotah je bil.

Kaj se je dogajalo na doberdolskem delu bojišča, je zapisano v nekaj knjigah. V spopadih so Italijani uporabljali topništvo, s katerim so učinkovito obstreljevali cilje na avstro-ogrski strani. Zaradi kraškega sveta je bilo pri topniškem obstreljevanju veliko žrtev zaradi letečih drobcev kamenja in skal, ki so bile težke tudi po nekaj kilogramov. Vojaki so bili skriti za kamnitimi škarpami, ki so dajale nekaj zaklona, dokler nasprotna stran ni ugotovila, kje so, nato so jih s topniškim ognjem uničili. Avstro-ogrška vojska tedaj še ni imela urejenih jarkov, da bi bili vojaki zaščiteni pred delovanjem topništva. Vojaki na začetku bojev še niso imeli čelad, tako da so bile izgube še večje.

Enote, ki so prihajale na bojišče, so imele v zelo kratkem času velike izgube. Pogosto se je zgodilo, da jim je zmanjkalo moštva za boj. Tako se je zgodilo, da je bataljon v eni uri izgubil tudi po 10 mož. Mnogi so tudi zaradi strahot bojišča zblazneli, tistim, ki jim je usoda namenila preživetje, so s spomini, polnimi strahot, za vedno obremenili svoje življenje. Zaznamovala jih je smrt, ki je neusmiljeno

prekinila življenje milijonom ljudi v tej vojni.

Doberdob je bil v pravem pomenu besede grob slovenskih fantov. Obenem je bil priča brezmejnega junaštva takratnega rodu, ki je to s svojo srčno krvjo zapisal v Kras, česar ne bo mogla zgodovina nikoli izbrisati ali utajiti. Slovenski borci so se ne glede na to, da so bili vojaki avstro-ogrške monarhije, borili za svojo zemljo, svojo ožjo domovino, današnjo Slovenijo. V teh bojih so sodelovale tudi topniške enote, ki so pogosto imele hude izgube, ker so imele krajši doseg kot topništvo njihovih nasprotnikov.

Leopold Zgaga z Bače pri Podbrdu

rojen 4. 11. 1896, umrl 7. 2. 1982

Cvetko Zgaga

V ruskem ujetništvu

Leopold Zgaga je bil vpoklican v avstro-ogrsko vojsko v aprilu 1915. Služil je v Gradcu pri 7. pehotnem polku. Nemški jezik mu ni delal večjih težav, saj ga je že prej precej obvladal. Trdo hribovsko življenje pa je pripomoglo, da je dobro prenašal naporna urjenja.

Imel je zelo strogega »hauptmana« (stotnika), ki jih je gonil kot živali. Zjutraj se je pritihtopil v sobo in vojake zbudil s kratkim in tihim nagovorom: »Guten Morgen, kameradi, kako ste kaj spali, sedaj pa bo treba počasi vstati...« Potem pa se je nenadoma zadržal: »Auf stehen!« Tisti, ki ni takoj stal na nogah, je bil kaznovan z ribanjem stranišč ali podobno.

Oče je imel rahel spanec in se je ponavadi prebudil takoj ob njegovem prihodu v sobo. Navadil se je, da je takoj skrčil noge in ob povelju je že stal ob postelji.

Stotnik jih je dan za dnem gonil po najgršem terenu, polnem kamenja in blata. Oče je imel to srečo, da priimka Zgaga ni mogel pravilno izgovarjati. Največkrat ga je klical »Skaka«, potem pa ga je raje pustil pri miru. Po treh mesecih urjenja so regiment že poslali na fronto v Galicijo. V prvi bitki je hudobni stotnik padel. Pripovedovali so, da ni padel od sovražnikove krogle, ampak naj bi ga kroglja zadela od zadaj.

Oče je v Galiciji doživel veliko bitko, ko je nanje navlila številčno mnogo močnejša ruska vojska. Večkrat se je spominjal, da jih je bilo kot listja in trave. Rusi so v napad krenili kar stoje v vrstah. Prvo vrsto so deloma pokosili,

potem pa so regiment dobesedno pregazili. Poleg očeta je bil zadet soborec, Nemeč po narodnosti in se mrtev zvalil nanj. Zavlekel se je še bolj podenj in se potuhnil. Kri padlega tovariša je tekla po njem, da je bil ves krvav. Rusi so mislili, da je mrtev. Gazili so čezenj, tako da ga je pohodilo na stotine nog in je imel od tega po vsem telesu črne podplutbe.

Nenadoma je priletela granata, ki jo je ob umiku izstrelila avstrijska artilerija in eksplodirala prav blizu njega. Mrtev soborec mu je še enkrat rešil življenje. Ko pa se je zavedel, je začutil v nogi pekočo bolečino. Šrapnel granate mu je preluknjal stegno.

Po končani bitki je čez bojišče prijezdila skupina brkatih kozakov s kučmami na glavah in z zakrivljenimi sabljami v rokah. Med kupi mrtvih so iskali preživele avstrijske vojake. Eden od njih je zagledal očeta, ko se je ves krvav dvigal izpod trupla. Skočil je s konja in se mu približal. »Aha, dobrovoljec!« je zavpil. Nekateri fantje, ki niso bili še dovolj stari za služenje v redni vojski, so se namreč javili v vojsko prostovoljno. Rusi pa so vsakega ujetnika, za katerega so zvedeli, da je prostovoljec (žig v vojaški izkaznici), takoj usmrtili. Oče je res s svojim drobnim životom in mladostnim obrazom zgedel mlajši, kot je bil. Kozak ga je zgrabil za lase in dvignil sabljo, da mu odseka glavo. Oče je ostal popolnoma miren, samo nepremično ga je gledal naravnost v oči. Kozak je za trenutek okleval, nato pa se je zakrohotal, zamahnil s sabljo in mu odsekal šop las. Potem je skočil na konja in odjezdil. Spominjam se, da je imel ob pripovedovanju o tem dogodku vedno solzne oči.

Za kozaki so prišli ruski sanitejci (bolničarji) in ranjence, svoje in avstrijske, obvezali. Kozaki so se vrnili, nagnali vse ujetnike skupaj in jih navezali v vrvi. Očeta je šele takrat prešinilo spoznanje, da je od celega regimenta, to je tisoč mož, preživel le šestdeset.

Kozaki so vrvi s privezanimi ujetniki privezali h konjskim sedlom in začel se je naporen marš. Med hojo se niso ustavljali, celo potrebo so morali opraviti kar med hojo. Kdor se je ustavil ali obnemogel, so ga pri priči pobili.

V nekem večjem mestu so jih gnali skozi špalir množice ljudi, večinoma žensk in otrok. Ti so jih pljuvali, kamenjali in topli s palicami. Mnogi izmed ujetnikov, predvsem težji ranjenci in oslabei, so pri tem podlegli.

Nazadnje so jih strpali v živinske vagonne in vozili več dni. Tako se je znašel v bolnici v Odesi ob Črnem morju. Šrapnel granate mu sicer ni poškodoval nobene pomembne žile ali kite, toda naporni marš je opravil svoje in rana se mu je zagnojila. Večkrat je izgubljal zavest in ko se je nekoč prebudil, je spoznal, da je izgubil spomin. V bolnici so ga dodelili med Čehe, ker je govoril podoben jezik, kot oni. Trpeli so veliko lakoto. Čehi pa so se pogovarjali samo o knedličkih (štrukljih). Vsak po svoje se je spominjal, kakšne je skuhalo njegova mama. Oče je nekoč celo zakričal, naj utihnejo, saj je ob poslušanju čutil še večjo lakoto.

Po nekaj mesecih se mu je spomin začel počasi vračati. Vsako jutro se je nečesa spomnil: najprej staršev, domače hiše, le od kod je doma, se dolgo ni mogel spomniti.

Po osmih mesecih, ko je ozdravel, so ga s skupino sojetnikov, med katerimi je bilo tudi nekaj Slovencev – Korošcev, odpeljali najprej z ladjo po reki, nato pa še z vlakom v notranjost dežele. Razdelili so jih po velikih posestvih na delo.

Očeta so dodelili na posestvo, katerega gospodar je bil grof nemškega rodu. Tam je pasel konje, krmil živino, delal na polju, pozimi pa čistil in popravljaval poljsko orodje in stroje. Življenje v ujetništvu mu ni bilo prehudo, vsaj hrane ni primanjkovalo.

Pasel je več kot sto konjev. Naučil se je dobro jezdit . Spočetka je pri urjenju večkrat telebnil

s konja. Domače hčere so se krepko zabavale na njegov račun.

Pozimi so ujetniki stražili ogromen sadovnjak, obdan z visokim obzidjem. Cele noči so kurili mokro slamo, da je gost dim varoval sadna drevesa pred hudim ruskim mrazom. Sadje je namreč imelo v Rusiji visoko ceno.

Vsako nedeljo je s kočijo vozil domače hčere na ples v oddaljeno vas. Verjetno je doživel romanco z eno izmed

Zgaga Leopold (sedi levo) s svojimi sojetniki

Del družine nemškega grofa

njih. To sklepam po drobnem lističu s posvetilom v nemškem jeziku, ki sem ga našel med njegovo zapuščino v starem kovčku.

Toda v Rusiji je izbruhnila revolucija. Boljševiki so pobijali svoje nasprotnike in pri tem zravnali cele vasi z zemljo. Ujetniki na posestvu, kjer je delal oče, so uvideli, da bo kmalu tudi do njih pridrvela neustavljiva boljševiška Rdeča armada.

Zbralo se jih je okoli deset Slovencev in neke noči so skupaj zbežali s posestva. Po štirih dneh in nočeh neprestanega bežanja so se ustavili na nekem velikem posestvu, ki so ga upravljale same ženske. Moški so bili v vojski ali pa so se že priključili boljševikom. Ženske so jih dobro postregle in kar nič se jim ni mudilo naprej. Ko so se po nekaj dneh dodobra odpočili,

So krenili naprej. Potovali so peš, pa tudi z vozovi, če so na kakšnega naleteli. Včasih so se skrili tudi v vagon tovornega vlaka in tako prek Madžarske pripotovali domov, v novembru 1918.

Ko je oče prišel iz ruskega ujetništva, prva vojna še ni bila končana. Po komaj štirinajstih dneh so prišli ponj orožniki. Spet se je znašel v Gradcu pri svojem na novo formiranem regimentu.

Že po nekaj dneh so krenili z vlakom na soško fronto na pomoč avstrijski vojski. Nekega jutra so se pripeljali v Bohinjsko Bistrico. Sporočili so, da bo vlak nadaljeval vožnjo šele zvečer. Oče je svojega »hauptmana« in še nekaj oficirjev povabil v gostilno strica Luke. Ob s klobasami obloženi mizi je našel priliko in prosil »hauptmana«, če mu dovoli obiskati domače, preden gredo na fronto. Dovoljenje je dobil, ko je obljubil, da se jim bo pridružil na vlaku zvečer v Podbrdu. Oče se je odpravil peš čez Bačarsko sedlo na Bačo pri Podbrdu, kamor je prispel v treh urah. Zvečer ga je oče Jakob pospremil na železniško postajo v Podbrdo.

Avstrijska vojska je na soški fronti strla italijanski odpor in jih potisnila do reke Piave. Ko je očetov regiment prispel na bojišče, je bila bitka že končana. Večkrat je pripovedoval, kako strašen je bil pogled na bojišče. Do koder je segel pogled, je ležal mrlič pri mrliču. Avstrijci so bili zmagovalci, toda monarhija je morala podpisati kapitulacijo.

Sredi novembra 1918 se je s skupno domačinov, še vedno oboroženih, vrnil v Podbrdo. Zasedli so železniško postajo in ustavljali vsak avstrijski vlak, ki je vozil domov izčrpane vojake. Z vlaka so ropali vse, kar je bilo koristnega. Tako so v Podbrdu z vojaškim materialom napolnili vsa skladišča. Tudi zase si je prilastil celo balo pravega usnja. Oče je bil namreč čevljar in je tako dobil materiala za nekaj let.

Janez Prosen

Zadobje 24. 4. 1884 – Lučine 7. 3. 63

Janko Prosen

Do poroke mojih staršev, ki je bila v predpostnem času leta 1911, je oče živel v sosednji župniji. Služil je na kmetih od ranih otroških let, sprva kot pastir, kasneje kot hlapec. Kakšno leto pred naborom oziroma pred vpoklicem k vojakom, se je oče izučil zidarskega poklica pri mojstru Petru Likarju iz Lučin. Pri njem je ostal na delu tudi po končani učni dobi. Med učno dobo in po njej, ko je delal že kot izučeni zidar, je še naprej ostal na stanovanju pri istem kmetu - Krvinetu v Šentjoštu. Na isto kmetijo se je vrnil tudi po odsluženju obvezni vojaščini v avstrijski vojski in ostal tam vse do poroke. Imel je veliko veselje do branja, zato sta se z gospodarjem dogovorila, da bosta naročnino za časopis delila na polovico. Branje je očetu veliko pripomoglo k splošni razgledanosti, kajti takrat na podeželju, še posebej pa v manjših krajih, ni bilo nobenih možnosti izobraževanja. V podeželskih šolah pouk še ni bil obvezen, niti reden. Trajal je le nekaj mesecev v letu. Poučevali so predvsem branje in pisanje, ter verouk in računanje. Učitelji so bili povečini župniki in kaplani, ki pa se zaradi drugih obveznosti niso mogli v polni meri posvečati temu dodatnemu opravilu.

Po odsluženju vojaščini, se je oče popolnoma posvetil zidarskemu delu, in ga opravljal vse do vpoklica v vojsko 1914 leta. Že do tega časa sta skupaj z ženo, mojo drago mamo, dosegla kar solidno osnovo za dostojno skupno življenje. Škoda, da je druga svetovna vojna preprečila nadaljnji napredek ...

Oče je ostal v vojski vse do konca vojne, nato pa še dve leti v italijanskem ujetništvu. Najprej je služil na ruski fronti, v Galiciji in Karpatih. Meseca maja 1915, ko je na strani ANTANTE stopila v vojno tudi Italija in se izneverila trojni zvezi med Avstrijo, Nemčijo in Italijo, se je odprla soška fronta. Oče je bil takrat premeščen iz Galicije na italijansko fronto. Služil je pri kanonirjih. Kot podoficir (Feldwebel-narednik), je bil odgovoren za eno od transportnih enot, ki je imela nalogo oskrbovati fronto s strelivom in drugimi potrebščinami. Pogosto je bil v smrtni nevarnosti, še posebej v gorskih in hribovitih predelih soške fronte, kjer je prežala nanj velika nevarnost, ne samo neposredno od granat, temveč tudi in predvsem od kamenja.

Kadar je pot do najbolj izpostavljenih položajev vodila po skalnatem pobočju, ki je bil sovražniku viden in ga je

iz svojih pozicij lahko nadzoroval, je bilo posebej nevarno, ker je poleg izstrelka ubijalo tudi kamenje, katerega je sprožila eksplozija granate. Če je sovražnik opazil premike na avstrijski strani bojne črte, je takoj postal bolj aktiven. Kljub temu pa oče ni bil nikoli ranjen. Tudi zdravje mu, v vojnem času, ni nikoli odpovedalo. Ostal je neposredno na fronti vse do konca vojne oziroma do velike in zadnje italijanske ofenzive, ki se je začela 26. oktobra 1918 pri VITTORIO - VENETU. S to ofenzivo so Italijani takrat dosegli premirje z Avstrijo. Premirje je bilo podpisano dne 29. oktobra 1918.

V tej ofenzivi je bil oče zajet. Zaradi neprestanega pešačenja, več dni zaporedoma, ko so Italijani vodili zajete avstrijske vojake na razna zbirališča v notranjost Italije, je bil oče izpostavljen velikim telesnim naporom pri čemer se je močno prehladil. Prehlad je kasneje prešel v težko pljučnico, zaradi katere ni bil več v stanju slediti gonjačem. Zaostal je na poti in se ob nekem hlevu zakopal v steljo za živino, ki ga je vsaj delno zaščitila pred mrazom. To ga je verjetno rešilo gotove smrti, kajti november je že tako hladen, da pljučni bolnik na prostem gotovo ne bi preživel. Na tem kupu stelje je očeta naslednji dan našel gospodar in ga izročil italijanski vojski, ki ga je prepeljala v eno od bolnišnic v PORDENONE, kjer je ostal več kot dva meseca. Ko je bil odpuščen iz bolnice, je ujetništvo preživljal v Trstu. Domov se je vrnil šele 1920 leta.

Franc Kremenšek

Marija Župevc

Moj oče Franc Kremenšek se je rodil 10. maja 1894 na Veliki Ilovi Gori, očetu Jožefu, 1859 in materi Katarini roj. Vider, 1857. Velika Ilova Gora je gručastem naselju v občini Grosuplje, ki pa spada pod pošto Videm Dobropolje in v župnijo Kopanje. Župnija je znana po stari cerkvi iz 15. stoletja, pa tudi po tem, da je vaški kaplan Jožef Prešern vzel k sebi v župnišče malega nečaka Franceta za pastirja, v njegovi knjižnici pa se je bodoči slovenski pesnik že zgodaj naučil brati in pisati.

Velika Ilova Gora je revna vasica. Tudi Kremenškovi so bili revni, hudo pa je bilo tudi takoj po Francetovem rojstvu, ko mu je umrla mati. Tako je oče ostal sam s tremi mladoletnimi hčerkami: Marijo (1884), Ano (1886) in Frančiško (1888), ki so nekako poskrbele za bratca, dojenčka. Leta 1908 se je ovdoveli stari oče vnovič poročil, petnajstletni France, moj oče, pa je kmalu zatem, po

nekaj razredih osnovne šole, odšel za hlapca k Omahnu v Višnjo Goro.

Tako na začetku 1. svetovne vojne 1914 je bil vpoklican v 17. pešpolk kranjskih Janezov. Kot postavnega in močnega mladeniča so določili v strojnično četo tega polka, ali kakor so takrat rekli na kratko »MGWK« oz. nemško »Maschinengewehr Kompanie«. Pred odhodom na fronto so vpoklicane vojake na hitro izurili v ljubljanski Šentpetrski kasarni, nato pa so jih v »marškompaniji« napotili z vlakom ali peš v sestavo svoje matične enote: 17. pešpolk, na vzhodno fronto, v Galicijo in Karpate.

Oče je zelo nerad govoril o mukah in grozotah, ki so jih vojaki doživljali v krvavih spopadih na frontah v Galiciji in pozneje v Karpatih. Iz ohranjenih dokumentov v dunajskem vojnem arhivu pa sem izvedela, da je bil med 8. julijem in 5. avgustom 1915 hospitaliziran v rezervni vojaški bolnišnici na Ptujju zaradi odtiska (za dlan velika rana) na nogi, za katero so zdravniki posumili, da si jo je prizadejal sam. Na golo kožo (običajno na nogi) so si namreč za nekaj časa tesno navezali rezine surovega krompirja in nastala je rana, imenovana »flis«. V tistem času je bila pogosta navada, da so si vojaki zadajali rane ter se tako vsaj za nekaj časa rešili grozot in naporov fronte.

Ker pa je bil 17. pešpolk avgusta 1915 poslan na soško fronto, se je tudi oče iz bolnice vrnil v svojo enoto. Tako je tudi sodeloval v 3. soški bitki od 18. oktobra do 5. novembra 1915, ko so Italijani z veliko topovsko premočjo začeli napad na celi fronti s ciljem, da bi dokončno zavzeli Gorico, vendar so doživeli popoln neuspeh. Izgubili so 68.000 vojakov, medtem ko je na strani branilcev, tudi 17. pešpolka, padlo 42.000 vojakov.

V teh hudih spopadih je bil oče, po podatkih iz vojnega arhiva, 29. oktobra 1915 v Podgori pri Gorici ranjen – pre-strelna rana v predelu glave. Bil je takoj poslan v vojaško bolnišnico v Judenburg, vendar ni podatkov, kako dolgo se je tam zdravil. Predpostavljam, da kar nekaj mesecev, verjetno do avgusta 1916.

Ko se je malo pozdravil, so ga poslali nazaj na soško fronto. Ker je včasih pripovedoval o neizmernem trpljenju, ki so ga vojaki doživljali na soški fronti, pri čemer je omenjal Doberdob, Fajti hrib in Piavo, predpostavljam, da je sodeloval v zadnjih sedmih soških bitkah 1916 in 1917 in jih tudi čudežno preživel.

Po mnenju zgodovinarjev je bil v 6. soški bitki oktobra 1916 v ospredju Doberdob, v 8. soški bitki oktobra 1916 pa Fajti hrib in nazadnje v 12. Soški bitki oktobra in novembra 1917 prodor avstro-ogrške in nemške vojske do reke Piave.

Od 15. do 25. januarja 1918 je oče ležal v garnizijski bolnici v Gradcu zaradi obravnave in zdravljenja posledic poškodbe glave. Rana se mu namreč ni pravilno zacelila, ker je projektil poškodoval zaušesno žlezo slinavko.

Ker očeta ni na seznamu 17. pešpolka po italijanskem porazu na soški fronti, predvidevam, da so ga odpustili

iz vojske kot trajno nesposobnega. Po vsej verjetnosti se je vrnil v Višnjo Goro k Omahnovim, kjer je bil že prej za hlapca.

Leta 1932 je našel zaposlitev v Ljubljani. Imel je status vojaškega vojnega invalida in je prejemal invalidnino, nazadnje okrog 1.500 din mesečno.

Med italijansko oz. nemško okupacijo 1941–1945 je delal v Ljubljani in zaradi invalidnosti ni sodeloval v nobenih vojaških formacijah. Poročil se je leta 1947 in leta 1949 je pri 55 letih postal oče edine hčerke. Umrl je 19. februarja 1970 v svojem 76. letu.

Kakorkoli, oče je preživel vse strahote prve svetovne vojne na galicijski in soški fronti, rana na glavi pa mu je pustila trajne posledice. Oče je bil pošten, skromen in dobrega srca. Večkrat mi je pravil, da v vojni ni nikoli meril na človeka in ni ubil nobenega sovražnega vojaka. Zato sem še posebno ponosna nanj!

Matevž Podjavoršek izpod Javorja pod Kozjakom

Marija Skrt

Ob 100-letnici prve svetovne vojne poskušamo mi, ki v tistem času še nismo živeli, poiskati in ohraniti v spominu pričevanja naših prednikov. Moja sestrična, Elizabeta Korošec, rojena Podjavoršek, je vestno hranila in letošnje leto ponatisnila dnevnik, knjižico 9x14,5 cm, v katero je naš dedek Matevž Podjavoršek zapisoval svoje življenje v času od 2. avgusta 1914 do 1. marca 1915. Menim, da je potrebno spomin na to prvo totalno vojno, kjer so propadli evropski imperiji, prikazati tudi s takšnimi malimi zgodbami.

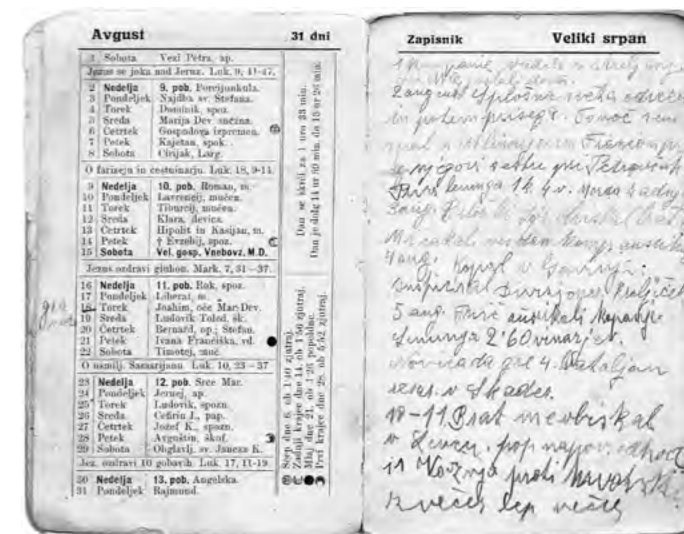
Vsi gospodarji na domačiji Podjavoršek so živeli na današnjem naslovu Kozjak 80, Dolič pri Mislinji. Matevž, prvorojeni sin Mihaela Podjavorška in Rozalije Krejan, rojen 18.8.1889 je bil leta 1910 vpoklican v redno avstrijsko vojsko v cesarsko kraljevi pešpolk regiment 87 v Puli. Ko bi se Matevž moral vrniti domov, se je začela I. svetovna vojna. Namesto domov, je odšel v najprej v Višegrad v Bosni, potem pa bil poslan še na Soško fronto in bil skupaj 8 let vojak. 13. avgusta 1914 je bil poslan preko Celja, Bosanskega Broda v Sarajevo na bojišče, kjer so potekali boji proti Srbom. V Višegradu ga je med obstreljevanjem s sovražnikove strani zadela granata in ga ranila v levo roko in ramo. Odpeljan je bil v bolnišnico v Sarajevo, od tam

pa čez nekaj dni v skoraj 600 km oddaljeno Budimpešto. Iz bolnišnice v Budimpešti pa kasneje še na okrevanje v Rodecki kasarno v Vác ob Donavi na Madžarskem.

V tem obdobju je v svoj dnevnik zapisal nekaj utrinkov z bojišča in kasnejšega zdravljenja. Imel je izreden čut za opazovanje okolice in ljudi.

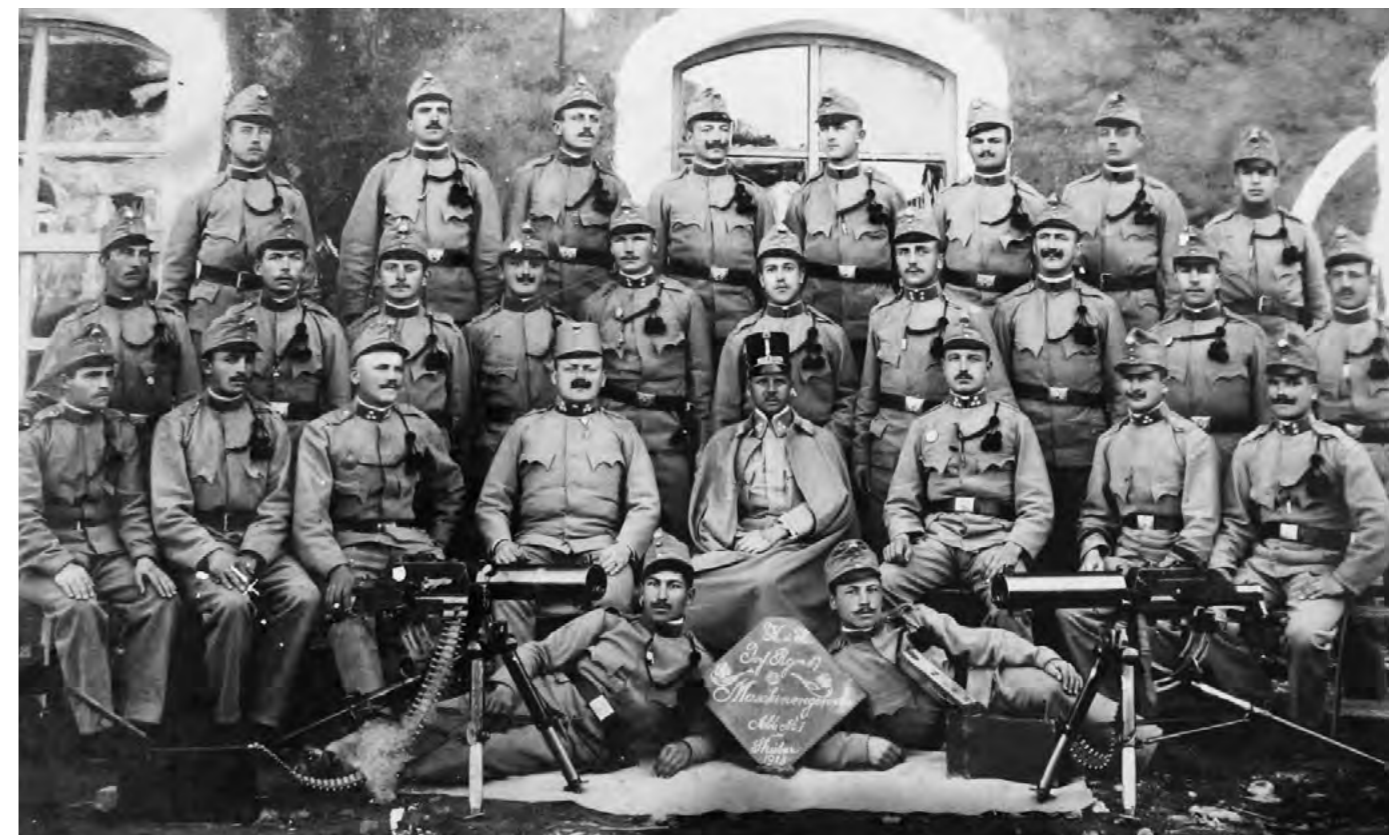
Odlomek iz dnevnika: »13. avg. odhod iz Bosenskog broda. V jutro ob 3 došli v Sarajevo. Jako lepo mesto. 15-16 Sarajevo, zvečer v Višegrad, v nedeljo smo počivali in čakali povelja za v boj...Cel dan zvečer in trajali spopadi prednjih straž. Vponedeljek nadaljevanje boja,obstreljevanje sovražnih pozicij z artilerijo. 18. avg. zjutraj blizu našega...taborišča padale granate. Ravno ko to pišem padla kakih 50 korakov od mene. Nam ni nič naredila. Danes je šel naš aeroplan (letalo) na poizvedovanje ter se čez pol ure vrnil. Zvečer smo se prestavili na drugo stran Drine v borov gozdič. Tam prenočili in ostali drugi dan. 19. avgust.20. avg. ob polnoči alarm v Višegradu. Ob 1h zadeli na sovražnika, ki se je dobro utaboril na hribu, vnelo se živahno streljanje, ki se je razvilo v pravi boj, nakar so se Srbi morali umakniti, mi smo jih sledili dalje in boj je trajal v noč, naših precej ranjenih, mrtev še nobeden. Popoldne ob 4. uri ranjen od granate v levo roko in ramo nato šel z enim tovarišem Mesar.. na Hilf-splac in potem v Višegrad. Drugi dan. 21sem se odpeljal v Sarajevo v bolnišnico. Tam sem bil do 26. in potem smo bili ransportirani v Budimpešto. Budapest, Spital Barmheraige Bruder II. Bezirk,Zigmansgasse 19, cimer No 9, I. stuk; 4. september 1914 Moji tovariši: Krinker Alojz iz Šentilja in eden iz Pameč, eden iz Varaždina Dušek Istvan. Ivan iz Galicije pri Celju in še par, ki niso v istem cimru so Slovenci. Dalje Albanec iz Zadra učitelj, simpatičen človek...Dva Slovenca Flis iz Zidan mosta in Pokrivač iz sv. Bolfenka pri Središču. Danes sem našel v Vines Volks ...med drugimi tiski umrlih in ranjenih imena87. regimenta. Med prvimi omenim samo

FranJančič, ki je bil moj dober prijatelj in tovariš je bil 11 dan pri Korp. pri M.G. 187 ter bil isti dan smrtno ranjen.Bil je blag pošten mladenič. Počivaj v miru dragi tovariš v bratski zemlji Bosanski! Mogoče se kmalu vidiva!21 september, 1914 Matevž Podjavoršek.«

08.11. 1914 se je vrnil na Štajersko, po rehabilitaciji pa nazaj na vojno bojišče. Kasneje je bil premeščen tudi na Soško fronto, kjer je bil še drugič ranjen. Povedal je, da je tudi na Soški fronti imel srečo, saj je, ko je bil 3 tedne na rednem dopustu, potekal preboj v katerem je od celega bataljona ostalo živih 75 ljudi. In v to je bil bataljon v katerem je služil vojsko Matevž. Po vojni se je vrnil na domačijo, se poročil ter si ustvaril družino. Svojim sorodnikom in znancem je s ponosom rad pokazal ramo, kjer je še imel kroglo iz vojnih časov. Običajno je slekel srajco, da se je kroglo dalo tudi potipati.

Matevž Podjavoršek stoji v drugi vrsti, četrti, šteto z leve strani.

S svojo ženo, Marijo Blazinšek je Matevž imel osem otrok, ki so se spominjali očeta kot strogega, z vojaško disciplino obdanega, razgledanega moža, ki je še v pozni starosti korakal kot pravi vojak. Na Kozjaku pod Javorjem, na senčni strani je sadjaril, bil je strasten, napreden čebelar in ljubitelj knjig. V drugi svetovni vojni so mu njegova znanja pomagala, da so lahko prehranili množice partizanov, ki so se prebijali s Pohorja na Kozjak. Njegovi hčeri Mimika in Angela, pa sta vodili 14. divizijo na Kozjak. Vendar to je že druga zgodba.

Prva svetovna vojna je bila prva globalna vojna, način bojevanja in nova orožja so povzročila, da so vojaki na fronti umirali na industrijski ravni, trpelo je tudi civilno prebivalstvo. Na koncu vojne je bilo ocenjeno, da so vojaške in civilne izgube na obeh straneh znašale preko 37 milijonov mrtvih, ranjenih in pogrešanih. Od tega je bilo 16 milijonov mrtvih in 20 milijonov ranjenih. Umrlo je 10 milijonov vojakov in 7 milijonov civilistov. V vojni je umrla cela generacija Evropejcev, samo v Franciji so izgube v populaciji med 18 in 30 letom znašale 25% mrtvih in ranjenih. Francija je med vojno izgubila 1.385.300 vojakov, po številu mrtvih je bila takoj za Rusijo, ki je izgubila med 1,7 in 2 milijona vojakov. Britanski imperij je imel preko 900.000 mrtvih in preko 2 milijona ranjenih. Nemčija je imela preko 2 milijona mrtvih, Avstro-Ogrska 1,4 milijona, Otomansko cesarstvo 700.000 in Bolgarija 87.500. Na vsakega mrtvega vojaka so prišli še trije do štirje ranjeni. Ko te številke pomnožimo, dobimo rezultat od nekaj tisoč do nekaj milijonov ranjenih na posamezno državo udeleženko v vojni. V teh izgubah niso všteti tisti, ki so zaradi ran umirali še mesece in leta po vojni.

Spremni tekst povzet iz spletne strani Wikipedija in prepis iz Matevževega dnevnika uredila Elizabeta Korošec

Od Galicije do Soške fronte

Matej Ocvirk

Člana družine Ocvirk v 1. svetovni vojni

Moj pradedek **Jernej Ocvirk**, rojen 1885, se ni udeležil bojev v 1. svetovni vojni. Vojnega vpoklica naj bi se rešil, ker je imel veliko otrok. Imel jih je kar 10. Tako so zatrjevali sorodniki. Zato pa sta v bojih na frontah 1. svetovne vojne sodelovala dva njegova brata, Mihael in Franc (Franček) Ocvirk. Najmlajši brat Matej (Matevž), rojen 21. septembra 1900 pa ni bil vpoklican v 1. svetovno vojno.

Franc (Franček) Ocvirk

Franc Ocvirk je bil rojen 1.3. 1893 v kraju Bezovje pri Šentjurju, župnija Šentjur pri Celju. Tako je bil Franček,

Novak Tomaž, 87. pešp., 6. stot., r.
Oberski Ivan, 87. peh. p., 3. stot., r.
~~...~~
Ogrizek Franc, 87. pešp., 2. stot., r.
Ogrizek Martin, 87. pešp., 4. stot., r.

Časopisni izrez o ranjenem Francu Ocvirku na vzhodnem bojišču
(Slovenski narod, 20.11. 1914)

kot so ga klicali, prvi vpoklican v Avstro-Ogrsko vojsko takoj ob izbruhu 1. svetovne vojne julija leta 1914. V boje je bil poslan na vzhodno fronto v Galicijo, kjer so se avstro-ogrsko čete bojevale proti Rusom. Vojna leta Frančka niso znana, prav tako se niso ohranila njegova pisma, ki jih je pisal domov v Bezovje. V pogovoru s sorodniki sem izvedel, da je bil ranjen in je ležal v bolnišnici. Takrat je poslal tudi zadnje pismo domov. Kasneje so izvedeli, da je padel v bojih leta 1915.

Pri preverjanju časopisov sem izvedel, da je bil ranjen meseca novembra 1914 kot vojak 27. domovinskega pešpolka v 1. stotniji pod rubriko Seznam vojnih izgub na frontah, ki so jih slovenski dnevni časopisi redno objavljali; tako mrtve, pogrešane, ranjene in odlikovane vojake z rodom in polkom vojske. Novico sta objavila tako Slovenski narod kot Slovenec. Po zatrjevanju sorodnikov naj bi padel leta 1915, v mrliški knjigi župnije Šentjur pri Celju pa je zapisana letnica 1916.

Na pobudo mojega pradedca Jerneja so vsi trije brati, Jernej, Miha, ki je preživel svetovno morijo in najmlajši Matej, klicali so ga Matevž, poimenovali svoje sinove z imenom Franc ali Franci v spomin na padlega brata na bojišču 1. svetovne vojne. Na tak način je tudi moj dedek dobil ime Franc.

Mihael Ocvirk

Mihael Ocvirk, rojen 12.9. 1897, je bil vpoklican v vojsko Avstro-Ogrske jeseni leta 1915, ko je dopolnil 18 let. V tem letu se je odprlo soško bojišče, kjer so se avstro-ogrsko čete borile proti Italijanom. Tako je bil Miha poslan na Soško fronto. Naprej se je boril na kraških tleh, pri slovitom Doberdobu. Kasneje je bil poslan na fronto v Julijske Alpe v dolino Soče, kjer so kot avstrijski vojaki branili hrib Rombon, dva tisoč veliki skalnati vrh severno od Bovca. Tu naj bi bil zajet s strani italijanske vojske in odpeljan v ujetništvo.

Miha je večkrat rad povedal zgodbo z bojišča na kraških tleh svojim otrokom, kako je ustrelil nekega Italijana v vinski kleti pri iskanju hrane. Ob tem je poudarjal, če ne bi ustrelil Laha, bi pa mene on. Vseskozi je bilo na bojiščih pomanjkanje hrane. Kot vojaki so dobili dovoljenje s strani vrhovnih poveljnikov, da si lahko vzamejo hrano in pijačo iz zapuščenih hiš in kraških kleti. Vino so pogosto dobili v gorcah. Vrata raznih gospodarskih objektov

Udeleženec bojev na Soški fronti
Miha Ocvirk ok. leta 1933

fotografije njegove družine in jih odnesel s seboj.

Konec vojne je dočakal kot vojni ujetnik v italijanskih rokah, ko je bil zajet na Rombonu. V ujetništvu je tudi zbolel za malarijo in je bil 3 mesece v bolnici. Malarijo naj bi pozdravil tudi s pitjem večjih količin kozjega mleka. V italijanskem ujetništvu se je tudi javil z drugimi devetimi prostovoljci in so šli delat k italijanskim kmetom. Obirali so oljke, pomagali pri prešanju in pridelavi oljčnega olja. Tako so tudi dobili hrano in nekaj zaslužili.

VIRI

Slovenski narod, 20.11. 1914. | Ustni vir Franc Ocvirk, sin Mihaela Ocvirka | Ustni vir Jožefa Lapornik, rojena Ocvirk

Moji spomini in utrinki iz očetovih pripovedovanj

Majda Povh

Zakaj Pepi?

Moj oče – Jože Stritar – rekli so mu Pepi - je bil rojen 27. 3. 1892. Zakaj so ga imenovali Pepi prav natančno ne vem, vem pa, da je na Dolenjskem splošno znano preimenovanje Jožetov v Pepije, nekaj pa se najde tudi italijanskih priimkov kot npr. Ignoti ali Lazarini ...

Morda zato, ker so mu Furlani, ki so po navadi jeseni hodili in zbirali po Dolenjskem slive, dali ime Pepi. Njegov oče Andrej je bil namreč priznan posestnik in gostilničar, ki je med drugim trgoval s suhimi slivami, prodajal seno, tovarnam dobavljal kostonjeve kole za izdelavo sprehajalnih palic in še kaj ... Umno in napredno je gospodaril in te lastnosti prenesel tudi na sina.

Služenje Vojaškega roka

Oče je šel služiti v vojsko leta 1913, ko je bil star 21 let in je bil torej že polnoleten. Najprej so ga poslali v Pulj, ki je bil takrat glavna avstro-ogrsko vojaška luka. Natančneje

so odpirali tako, da so na vrata navezali granato in jih razstrelili. Tako je enkrat pri iskanju hrane in vina naletel na odprta vrata vinske kleti in vstopil. Pri vstopu v klet je naletel na pijanega Italijana pri vinskem sodu, z eno roko pa je bil naslonjen na puško. Ker je Italijan vzel puško v roke, jo nameril in se ni hotel predati, ga je Miha ustrelil. Kot je ob tem pravil, mu ni preostalo drugega. Prav tako je italijanskemu vojaku vzel

rečeno je služil vojaški rok na Verudi pri Pulju v protiartilerijski obalni obrambi. Pripovedoval je, da so kar pogosto streljali na ladje. S služenja vojaškega roka je tudi fotografija, ki je nastala v Pulju pri fotografu na Piazza Nimfea.

Vojna

Ob izbruhu vojne 1914 je moral oditi s svojim regimentom v Galicijo. Kmalu po začetku vojne, je bil ranjen in premeščen v bolnico v Wienerneustadt. Zdravniku, ki ga je tam zdravil, je postal simpatičen in ga je obdržal v bolnišnici z izgovorom, da še ni sposoben za fronto. Kljub temu so ga kasneje poslali na italijansko fronto – na Soško fronto.

Soška fronta

Na Soški fronti je bil med italijanskim letalskim napadom ponovno ranjen. Spet je moral v bolnico. Pozdravili so ga in ponovno se je znašel na fronti. Ko mu je leta 1916 umrl oče, so ga demobilizirali in lahko se je vrnil domov. Bil je namreč edini gospodar na kmetiji in Avstrijci so spoštovali princip, da če kmetija ni imela gospodarja, se je vojak lahko vrnil domov, kmetovat.

Ko je odhajal s Soške fronte mu je neko neznanu dekle podarilo velik kos še vroče polente – kaj več hrane mu tudi ni mogla dati. Oče kot Dolenjec ni poznal polente. Bilo je mraz, nosil je debel zimski plašč in kos vroče polente si je – za slovo – stlačil v žep.

Oj; Doberdob

V meščanski gimnaziji, ko sem bila stara 12 let, v Krškem, smo prepevali razne pesmi, saj je bil naš ravnatelj gimnazije muzikalen človek in je vodil pevski zbor. Peli smo tudi znano pesem Oj, Doberdob. Večkrat sem jo zapela doma. Oče, ki je bil po videzu sicer grob človek, in z globokim pevskim glasom – basom – se je ob poslušanju te pesmi povsem raznežil ...in zjokal. Spoznala sem, da je bil znotraj v bistvu zelo nežen. Verjetno se je spomnil vseh vojnih strahot, požiganja hiš in podiranja celih vasi in na področjih kjer je potekala fronta izseljevanja ljudi, ki so bili tam vezani na svojo zemljo, v druge kraje. Veliko se jih je izselilo v Novo mesto, v Maribor in drugam.

Oče je umrl 19. 1. 1969.

Jožef Hamer

Marija Krajnc

Letos mineva 100 let od začetka prve svetovne vojne.

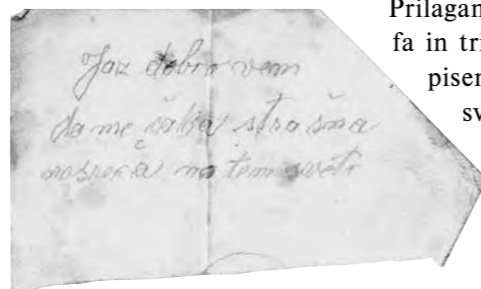
Tudi iz moje družine sta bila dolgih pet let na ruski fronti moj dedek Jožef Hamer in njegov brat in moj stari stric Ludvik Hamer.

Ded Jožef se je rodil 14. marca 1884 v Vinički gori v Jablancah kot sedmi otrok izmed 11 otrok očetu Ludviku in materi Johani. Ob prebiranju njegovih pisem ženi Barbari mi je jasno, da je imel nežno in čutečo dušo. Zapisoval si je ljudske pesmi, skrbno je vodil evidenco opravljene dne, zapisoval si je rodbinske podatke in skrbno hranil čtivo (pratike, molitvenike). Oče mi je zapustil vso njegovo gradivo. Med njimi so mi posebej draga njegova pisma iz vojske od leta 1915 do konca leta 1918.

V njegovi zapuščini sem našla tudi listek, na katerega je zapisal, da ve, da se mu bo zgodila velika nesreča in res je umrl leta 1946 v reki Dravi v nepojasnjenih okoliščinah. V mrliški knjigi je zapisano, da je storil samomor, vendar

mi je oče povedal, da ga je nekdo potisnil v Dravo, ko so zajemali vodo za škropljenje....

Prilagam slike deda Jožefa in tri izmed njegovih pisem, ki jih je pošiljal svoji ženi Barbari iz bojišča.

Frau Hammer Barbara
Bei Andreas Šwarz
Metau post St. Peter bei Marburg
Štaiermahr Ostereich

Preluba žena   Rusia 6/12 915

Z najprisrčnejšim pozdravom Ti v duhu podam mojo desnico in Ti naznanim da sem še zdrav, hvala nebeškemu očetu, samo stokratno dolgih ur noče biti konec, naše rešitve ni od nikoder. Naznanim Ti luba moja žena da še nisn dobil ne jedne besedice od Tebe in od nikoder to mi najhujše teži moje srce. Zdaj pa tak več ne dobim nič ker smo odšli iz tistega zavoda. Draga žena prosim Te ne obupaj preveč, Jaz še imam zmiraj upanje da še se vidiva. Še enkrat Te iz celiga srca pozdravim in ostanem Tvoj mož Josef dokler nas ne pokrije blaga zemlja.

Op: Žena Barbara je stanovala pri očetu Andreju Švarc

Rusia 9/9 915
Письменные сообщения допускаются только на русском, французскомъ и немецкомъ языкахъ.
16. 11. 1915
Preluba žena
Z najprisrčnejšim pozdravom Ti v duhu podam mojo desnico in Ti naznanim da sem še zdrav, hvala nebeškemu očetu, samo stokratno dolgih ur noče biti konec, naše rešitve ni od nikoder. Naznanim Ti luba moja žena da še nisn dobil ne jedne besedice od Tebe in od nikoder to mi najhujše teži moje srce. Zdaj pa tak več ne dobim nič ker smo odšli iz tistega zavoda. Draga žena prosim Te ne obupaj preveč, Jaz še imam zmiraj upanje da še se vidiva. Še enkrat Te iz celiga srca pozdravim in ostanem Tvoj mož Josef dokler nas ne pokrije blaga zemlja.

Luba žena   31. juli 1917
24. oktober

Z začetkom mojga pisanja Te prav iz srca pozdravim in ti v duhu svojo desno roko podam, želim Ti iz srca da bi te ta karta najšla pri lubem zdravju tak želim tudi vsem Tvojim in mojim dragim.

Tudi jaz sem še zdrav in zmiraj na enem mestu, kjer je vse drugače kak je bilo sprva, ne vem pišem ti mnogo mnogo kart, pism in tudi slike sem ti poslal, če to vse pride do Vas, Jaz vem da morete bit malo zadovoljni. Tudi jaz sem že dobil devet kart od Tebe in od Line eno pismo in fotografijo.

Bodi mi potolažena luba moja, moj duh je zmiraj pri Tebi doma in enkrat upam da bom v resnici mogo s teboj veselo živet. Prelepo te prosim odpiši mi kje je Lešnik in Ludvig, ker mi nihče nič ne da znat. S prisrčnimi pozdravi Jaz sklenem mojo pisavo in Te v duhu prisrčno poljubim in ostanem Tvoj neminljivi soprog Josef.

Na presrečno svidenje??
Omnabimish Hammer Josef Vojno plenjeni
Kontova Novoruskega O-B
Stancija Večerni - kut
Gubernija Ekaterinoslav Rusia

Op: Ludvig je bil dedkov brat, ki je tudi bil na fronti, Lina je bia njegova sestra.

16. 9. 1918

Preljuba moja Žena!

Prej ko ti kaj pišem, Vas vse skupaj prav lepo pozdravim posebno Tebe luba moja in Vam vsem v duhu svojo desno roko podam dragi ste mi vsi enako. Luba moja ne zameri mi da tak malo pišem, eno prif karto sem ti hitro pisal, da sem srečno vse prinesel, tudi jajce se ni nobeno zlomilo, lepše je blo se za vozit kot sem mislil, in sedaj mi je težko ko spet Vaših milih obrazov ne vidim, posebno po Tebi luba moja mi je najtežje, tudi pisal bi že večkrat kaj pa ne morem nekak spraviti v red Liudnantovih stvari zato imam malo časa ker sma se preselila iz Pishlslosa v Neumarkt. Tudi koš Ti pošljem ob prvi priložnosti domu ker bo vsak čas izlezlo iz njega vse kar je blo v njem. Nevem čudno se mi zdi da ni nič odgovora

Luba žena
31. Juli 917
24. oktober
V tvoji dom mojeg pisanja Te prav iz srca pozdravim in Ti v duhu svojo desno roko podam, želim Ti iz srca da bi te ta karta najšla pri lubem zdravju tak želim tudi vsem Tvojim in mojim dragim. Tudi jaz sem še zdrav in zmiraj na enem mestu kjer je vse drugače kak je bilo sprva, ne vem pišem ti mnogo mnogo kart, pism in tudi slike sem ti poslal, če to vse pride do Vas, Jaz vem da morete bit malo zadovoljni. Tudi jaz sem že dobil devet kart od Tebe in od Line eno pismo in fotografijo. Bodi mi potolažena luba moja, moj duh je zmiraj pri Tebi doma in enkrat upam da bom v resnici mogo s teboj veselo živet. Prelepo te prosim odpiši mi kje je Lešnik in Ludvig, ker mi nihče nič ne da znat. S prisrčnimi pozdravi Jaz sklenem mojo pisavo in Te v duhu prisrčno poljubim in ostanem Tvoj neminljivi soprog Josef.
Na presrečno svidenje??

Preljuba moja Žena!
16. 9. 1918
Prej ko ti kaj pišem, Vas vse skupaj prav lepo pozdravim posebno Tebe luba moja in Vam vsem v duhu svojo desno roko podam dragi ste mi vsi enako. Luba moja ne zameri mi da tak malo pišem, eno prif karto sem ti hitro pisal, da sem srečno vse prinesel, tudi jajce se ni nobeno zlomilo, lepše je blo se za vozit kot sem mislil, in sedaj mi je težko ko spet Vaših milih obrazov ne vidim, posebno po Tebi luba moja mi je najtežje, tudi pisal bi že večkrat kaj pa ne morem nekak spraviti v red Liudnantovih stvari zato imam malo časa ker sma se preselila iz Pishlslosa v Neumarkt. Tudi koš Ti pošljem ob prvi priložnosti domu ker bo vsak čas izlezlo iz njega vse kar je blo v njem. Nevem čudno se mi zdi da ni nič odgovora

do danes ker Jaz sem že odpisal na dvanajstega. Ko sem prišel sem, sem dobil od Ludvika eno karto in mi piše da pride najbrž mesca oktobra na orlaub, ko bi vsaj jaz mogo tistikrat na orlaub da objamem svojega najdražjega Brata spet po dolgih letih. Tudi mojim lubim pišem danes če bodo dobili. Še enkrat mi bodi pozdravljena luba moja tisočkrat in prosim Te ne pozabi na mene Tvojga neminljivega soproga Josefa. Na presrečno svidenje.

Moj naslov
Hammer Josef
K. u K. Feldjager Baon No 20
Stampkompanie
Neumarkt

Tri dni zasuti

Tino Mamić

Poleti, med aprilom in septembrom 1916 je na Soški fronti kamenje zasulo kaverno, v kateri je bilo sedem avstro-ogrskih vojakov. Rešili so jih po treh dneh. Po ustnem izročilu je bilo to na Sabotinu. Med zasutimi je bil tudi Petar Mamić, rojen 1883 v vasi Lokvičiči v bližini Imotskega na Hrvaškem.

Mamić je bil zaradi izčrpanosti poslan v bolnišnico v zaledje. 27. oktobra 1916 je umrl v vojaški bolnišnici v Doboju (Bosna in Hercegovina). Služil je v domobranskem polku LIR 37 središčem Dubrovniku, v rekovalescentnem oddelku.

Seveda se priporočam za vsako informacijo, povezano s sedmerico, ki je bila iz zasute kaverne rešena tretji dan (tino.mamic@gmail.com, tel. 05-639-42-69). Dosedanje poizvedovanje pri poznavalcih namreč ni obrodilo sadov.

V dunajskem vojnem arhivu smo našli podatke o tem, da je bil zdravljen v bolnišnici v Sisku. Strel v prst je dobil v prvih bojih med Avstrijo in Srbijo septembra 1914. V zagrebškem državnem arhivu pa smo našli njegovo ime med izgubami. Naslednje leto pa je bil njegov polk prestavljen na novo Soško fronto.

Aprila 1916 je bil na obisku doma. Tisto leto je bilo za njegovo nosečo soprogo Ružo Nosić in štiri otroke (najstarejši Ljubo je imel 12 let, najmlajši Ante pa 2) zelo težko. Potem so v dobrem letu v hišo prišle tri smrti. Avgusta je umrl njen tast, Petrov oče. Potem je sledila novica o smrti moža. Oktobra 1917 pa je po nekaj mesecih umrl še njun najmlajši sin, ki se je rodil že po očetovi smrti januarja 1917.

Petrov sin Ljubo Mamić (1904-1988) je vse življenje iskal očetov grob. Isto željo je imel tudi njegov vnuk Ivan Mamić (r. 1944). Iskanje se je končalo poleti leta 2013, ko sva vnuk Ivan in pravnik, moja malenkost, našla približno lokacijo groba na pokopališču v Doboju.

Petrova vnuk in pravnik na pokopališču v Doboju, kjer je bil (pra) ded pokopan.

Majster Josef, Inf., IR. Nr. 38, 1. Komp., verw.	Marišič
Majer Anton, Inf., IR. Nr. 38, 1. Komp., verw.	Marišič
Majer Norbert, Komp. Tüzel., k. k. LIR. Nr. 37, 11. Komp.,	Marišič
Häumer, Karlbad, Fierhern, 1889, verw.	Marišič
Malmovsky Kari, Sapp., Litsappabt. Nr. 9, kriegsgel.	Marišič
Males Peter, Zugel., k. k. LIR. Nr. 37, 5. Komp., Dalmatien,	Marišič
Spalato, Lofevia, verw.	Marišič
Males Peter d. Mato, Zugel., k. k. LIR. Nr. 37, 5. Komp., Dalmatien	Marišič
Spalato, Lofevia, 1890, verw.	Marišič
Mališ Franz, Komp. Tüzel., k. k. LIR. Nr. 30, 18. Komp., verw.	Marišič
Hallinger Nikolaus, Inf., IR. Nr. 29, Ungarn, Torontál, Makrin,	Marišič
1888, verw.	Marišič
Mališ Wenzel, Inf., IR. Nr. 35, 10. Komp., tot.	Marišič
Mamle Sime, Ers. Rec., k. k. LIR. Nr. 37, 7. Komp., Dalmatien,	Marišič
Benkovec, 1887, verw.	Marišič
Mamić Peter, Ers. Rec., k. k. LIR. Nr. 37, 5. Komp., verw.	Marišič
Mandl Wenzel, Inf., IR. Nr. 28, 7. Komp., tot.	Marišič
Mauhart Wenzel, Res. Inf., IR. Nr. 28, 15. Komp., verw.	Marišič
Mányai Mladen, Inf., IR. Nr. 29, Ungarn, Torontál, Nagy-	Marišič
Ékinds, 1889, verw.	Marišič
Marasik Marko, Inf., IR. Nr. 35, 9. Komp., verw.	Marišič
Maratovic Viki, Tüzelgast, KMar., S. M. S., Zenta, Kroatien,	Marišič
Otošac, Brig., 1895, kriegsgel.	Marišič
Mareš Miho, Inf., k. k. LIR. Nr. 37, 10. Komp., Dalmatien,	Marišič
Spalato, Trau, 1889, verw.	Marišič
Marešič Ivan, U., CR. Nr. 13, verw.	Marišič
Mareš Franz, Komp., k. k. LIR. Nr. 30, 15. Komp., verw.	Marišič
Mareš Franz, Res. Inf., IR. Nr. 30, 10. Komp., tot.	Marišič
Mareš Jaroslav, Inf., IR. Nr. 28, 6. Komp., verw.	Marišič
Mareš Wenzel, Komp. Tüzel., k. k. LIR. Nr. 30, 13. Komp., verw.	Marišič
Margan Svetoslav, Inf., IR. Nr. 29, Ungarn, Torontál, Nevedobra,	Marišič
1890, verw.	Marišič
Marhaut Franz, Tüzelgast, KMar., S. M. S., Zenta, Kroatien,	Marišič
Otošac, Brig., 1895, kriegsgel.	Marišič

Petrovo ime v seznamu avstroogrskih izgub, ki ga hranijo v Zagrebu. Seznam je zelo dober vir, čeprav so novice bile objavljene s precejšno zakasnitvijo. Upati je, da bo ta seznam prej ali slej digitaliziran.

Kriegsgräberinspektion Sasagevo Bestirkaupstanzschaft: Dostanj
Nachforschung durch die Kriegsgräberinspektion: Dobje
Abt. 10. V. L. Nr. Gemeindefür: Dobje

Evidenzblatt für Gräber.

Name des Toten: Mamić Peter aus Ante
Truppenkörper: k. k. Ldw. Inf. Regt. 37 Res. Abtlg.
Charge: Infanterie
Geburtsdaten: 1883 Lokvičiči, Imotska, Dalmatien
Heimatgemeinde, Bez., Kom., Land: Sisse

Grab-Nr.	Name und örtliche Lage des Grabes	E-Grüb.			Anwesenheitszeit		
		M-Grüb.	Grüb.	Grüb.	abgela.	verw.	beendet
102	Soldatenfriedhof Ortsfriedhof Röm. Kath. Friedhof Dobje	1	1	1	1	1	1

Dokument o Petrovem pokopu, ki ga hrani dunajski vojni arhiv.

»V družinskem arhivu ni ohranjena nobena Petrova fotografija. Vemo le, da je bil nižje rasti in temnejših kodrastih las. Imamo le risbo, ki jo je narisal Petrov pra-pravnik Luka Mamić.«

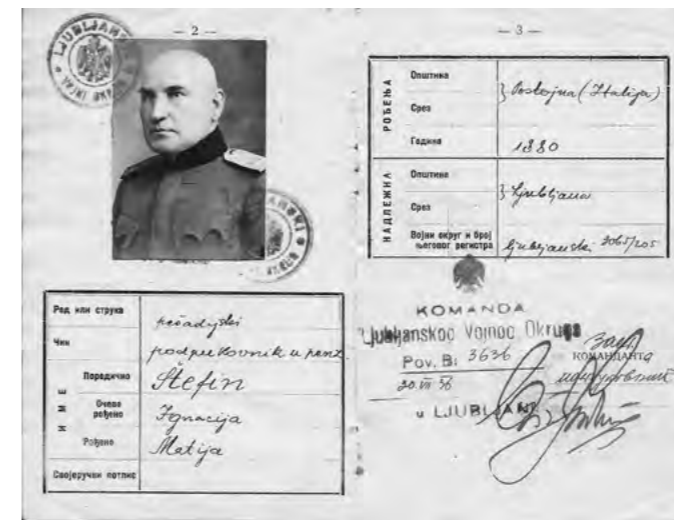
Zgodba je v tem trenutku kratka, a prepričani smo, da bo prej ali slej dobila svoje nadaljevanje. Nenazadnje po vsem svetu živi že več kot 150 njegovih potomcev.

Matko Štefin in velika vojna

Andrej Kerin

Pričujoči zapis je nastal po pripovedi prof. dr. Janeza Prinčiča, vnuka avstro-ogrskega aktivnega oficirja Matije Štefina (1880 - 1957) rojenega v Postojni, vojaka in komandanta bataljona cesarskih strelcev - elitnih enot cesarske kraljeve armade, ki so bile izurjene in opremljene za gorsko bojevanje.

Matija - Matko Štefin, stotnik cesarskih strelcev, je v bitke prve svetovne vojne vstopil na vzhodnem bojišču cesarske kraljeve armade, v Galiciji. V bitki s Kozaki (Sever, 2006) pri kraju Przemysl je bil 30. avgusta 1914 težko ranjen (Slovenec, 1916). Ranjenega so našli in oskrbeli Rusi. Po daljšem zdravljenju je bil v ujetništvu v bližini Moskve, od koder je pobegnil preden naj bi bil premeščen v Sibirijo. Preoblečen v ruskega kmeta, z znanjem ruščine je na parniku bežal po Volgi proti jugovzhodu prek Kostrome vse do Astrahana, kjer se je ponovno vkrca na ladjo in prečkal Kaspijsko jezero. Izkrca se je nekje na vzhodni obali in peš ponovno prečkal gorovje na rusko perzijski meji ter pot nadaljeval po Perziji do Teherana. Prek Kermanshah-a je odšel v Bagdad (Reisepass, 1915) in bil na poti priča genocidu nad Armenci. Kot najvišji oficir sil osi je bil imenovan za začasnega komandanta Kurdov, ki so napadali Turke in kasneje Arabce in bil tam krajši čas. Iz Bagdada je s poštno kočijo (Beglaubigungsschein, 1916) preko današnje Sirije potoval do Carigrada. Na poti se je srečal z Atatürkom. Iz Carigrada se je nato februarja 1916 vrnil na Dunaj.

Viri:

Beglaubigungsschein, 1916. Osebni arhiv, Prinčič, J. (13. 12. 2014 Klavora, V. 1998 Plavi križ, str: 233
Reisepass, 23. 12. 1915, Kermanshah. Osebni arhiv, Prinčič, J. (13. 12. 2014)
Sever, J. 2005, Kratak opis vračanja Matka Štefina iz ujetništva. Osebna komunikacija (17. 6. 2006)
Slovenski stotnik ušel iz ujetništva, Slovenec (14. 02. 1916), 44, 35:4-5.
<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-CWR9Z4K6/?query=%27keywords%3dSlovenec%2c+1916%2c+44%2c35%27&page=25> (Pridobljeno 26. 2. 2013)
Visoko odlikovanje slovenskega junaka, 1916. Osebni arhiv, Prinčič, J. (13. 12. 2014)
Podelitev Verdienstkreuz za borbeno dejavnost 25. 4. 1916, 1. 5. 1916, Dunaj. Osebni arhiv Prinčič, J. (13. 12. 2014)
Major Cesarskih strelcev Matko Štefin
Vojaška knjižica podpolkovnika Matka Štefina pred upokojitvijo
Odlikovanja podpolkovnika Matka Štefina

Franc Bricelj

r. 1. 8. 1889 v Ljubljani, u. 24. 12. 1969 v Ljubljani

Peter Hawlina

Kot vojak v Galiciji je bil v prvih mesecih dodeljen kot pomočnik (ordinanc ali purš) zdravniku Ottu Hawlini. Otto ga večkrat omenja kot vestnega in zvestega tovariša.

Jaz sem ga nekajkrat videl blizu doma njegovega vnuka Janeza Tihlja. Janez Tihelj je bil sin Franceve hčere Rozalije (r. 17. 1. 1913) njen sin Rado Tihelj pa 9. 8. 1941. Na isti dan sem bil rojen tudi jaz. Bila sva sošolca in od leta 1957 do 1963 člana plesnega ansambla The Moonlight Shadows. Rado je igral trobento, jaz kitaro.

Večkrat sem bil pri Radotu v Mostah. Nekoč mi je pokazal neke slike in povedal, da je to prinesel domov njegov ded po koncu I. vojne. Še to je vedel Rado, da je Bricelj ob zapuščanju Udina (Vidma) rekel Ottu: Šef, a ne bova midva nič nalagala? Pripravni FrancBricelj je menda naložil cel voz robe iz stanovanja v katerem sta bivala zadnje dve leti. O tem stanovanju piše Otto ob vselitvi:

1. pismo iz Vidma, 27. 11. 1917 - Opisuje pot iz Ljubljane do tja. Najprej udobno v brzovlaklu do Občin. Iz Ljubljane so se odpeljali z enourno zamudo. Iz Občin naj bi pot nadaljevali do Prvačine, od tam pa bi jo mahnili peš do Gorice. Pa je prišla vest, da bo peljal drug vlak prek Nabrežine in Tržiča do Gorice. Čakali so dolgo, vlaka od nikoder, še tovrnega ne. Promet je bil blokiran, ker je nekje prišlo do iztirjenja. V od bomb in granat razbitem postajnem poslopju v Nabrežini niso mogli ostati in ker tudi nazaj do Občin ni peljal noben vlak, so se s tovrnim vlakom odpeljali v Trst, kjer so prenočili, naslednjega dne pa so se z zobato železnico spet odpeljali do Občin in od tam v Prvačino po prvotnem načrtu. Po daljšem iskanju so dobili tovrnjak, ki naj bi jih odpeljal v Gorico; toda kakšna je bila vožnja po od granat razritih cestah! Naravnost sploh niso mogli, pač pa skozi Dornberk, Batuje, Šempas in Rožno dolino. Tu so prišli skozi avstrijske položaje tik ob mestu, kakih dvesto korakov od semenišča. Vsa pokrajina je bila posuta z lijaki po eksplozijah granat, podobna je bila lunini pokrajini, gozdovi so bili uničeni - mrtvi. Semenišče je bilo preluknjano kot sito; stavba je sicer še stala, toda z vseh strani si videl skozenjo. Skozi strelne jarke in žične ovire so se prebili do srede mesta. Tu so si lahko ogledovali grad, ki

je bil praktično razvalina. Po ulicah so še ostanki pouličnih bojov: okna so založena z vrečami peska in žimnicami, vmes so strelišča, po cestah raztreščeni topovi in stroji, ponekod še požari, po cestah se podijo podgane, katere preganjajo psi. Z avtom niso mogli naprej. Namestili so jih v hotel Pošta, kjer so prenočili. Z Dub-om sta našla generala Geduldiger-ja, ki ju je povabil v svoje stanovanje, kjer jima je nazdravil z dobro slivovko. Imel je lepo opremljeno stanovanje in je še vedno ostal 'stari'. Tu so tudi izvedeli, da je od postaje Lucinico (Ločnik) spet možno potovati, zato so se Dub, dva druga častnika in on peš odpravili do tja. Prtljago so oddali na nek prateški voz. Spotoma so videli prizore uničenja: Podgora, povsem uničena postaja Lucinica, italijanske položaje v betoniranih strelnih jarkih in mitraljezkah stolpih. V Lucinici so našli tovorni vlak, ki jih je pripeljal do cilja. Med vožnjo je bila pokrajina videti malo manj razdejana, pri postaji San Giorgio pa so videli ruševine velikega skladišča streliva, ki so ga Italijani pognali v zrak. Pri tem so se kilometre daleč okoli sesule hiše, barake pa so se podrle kot hiše iz kart. Mnogo granat je neraztreščenih priletelo več kilometrov proč. Povsod ob progi so ležali plašči, perilo, čelade in razni predmeti, ki so jih Italijani na begu odmetavali. Na neki drugi postaji je bilo ogromno lesa za kurjavo in gradbenega lesa, pripravljenega za vgradnjo in zloženega v skladovnice; celi deli barak, raznih strojev, žica, celi vagoni žebeljev, orodja itd. Nekdo je rekel: Smo zmagovalci, toda berači ob tolikšnem premoženju!

V nedeljo popoldne, iz Ljubljane je odpotoval v petek zjutraj, je prišel do cilja. Poveljstvo je bilo v lepi palači, kjer sta bili dve dvorani, večja in manjša, za oficirje, klavir, električna razsvetljava, soba za biljard, vodovod in centralno ogrevanje. Njemu so dodelili luksuzno urejeni damski budoar z veliko francosko posteljo z baldahinom, vse pohištvo prevlečeno s svilo, vse polno visokih zrcal, velika debela preproga iz Smirne, klavir. Oskrba je knežja.

Na sliki trobentač Rado Tihelj, vnuk Franca Briclja in kitarist Peter Hawlina, vnuk Otta Hawline, oba rojena 9. avgusta 1941.

Iz tega luksuzno urejenega damskega budoarja je torej Franc Bricelj nanosil za poln voz vojnega plena. To sta si kasneje razdelila. Danes nihče več ne ve, kaj in koliko je bilo tega. Pri Bricelj so marsikaj raznesli brez sledu, pri Hawlina pa je ostala vsaj ena starinska skrinja. Ta je danes v moji dnevni sobi. Po grbu bi se dalo ugotoviti čigava je bila pred vojno omenjena palača.

Franc Bricelj je bili črkoslikar. Najprej sta imela skupno delavnico s Filipom Pristovom, kasneje se je osamosvojil. Med njegovimi deli se je pred leti pri rušenju zgradb na Kolodvorski ulici v Ljubljani za kratek čas prikazal ogromen fasadni oglas, na katerem je neka ladijska družba ponujala svoje storitve pri potovanju izseljencev v ZDA. Avtor je bil Franc Bricelj.

Anton Suhadolc

2. 7. 1897 Ljubljana - 14. 3. 1983 Ljubljana

Peter Hawlina

Anton Suhadolc je bil moj stric, brat moje mame. Po maturi leta 1915 je šel v službo k železnici. Tam je leta 1916 dočkal vpoklic v vojsko. Služenje je začel v Judenburgu. Prve dni je po nasvetu svojega strica Mihaela Peruzzija šel na pregled, kjer ga je dr. Jamar spoznal za zdravstveno nesposobnega za bojevanje. Dodeljen je bil pisarniškim poslom. Poslan je bil na strokovno usposabljanje v Graz in od tam kot administrator v Sarajevo, kjer je dočkal konec vojne.

Po vojni je začel študij gozdarstva v Zagrebu, kasneje pa nadaljeval študij tehnike v Brnu. Po končanem študiju je delal kot gradbeni inženir in kmalu postal tesen Plečnikov

sodelavec. Obdobje sodelovanja s Plečnikom je opisal v posebnih spominih, ki so izšli pod naslovom Plečnik in jaz. V drugi svetovni vojni je bil najprej vpoklican kot poročnik, ki je od Pragerskega do Krapine vodil enoto, ki je s seboj gnala vole za potrebo vleke. 28. 6. 1942 so ga Italijani aretirali in poslali v internacijo. Že na Verdu so partizani ta vlak ustavili in internirance osvobodili. Suhadolc je bil dodeljen inženirski enoti. Svoje obdobje pri partizanih je opisal posebej in tudi ti spomini so izšli v knjižni izdaji.

Tu bom naredil kratek povzetek njegove udeležbe v prvi svetovni vojni. Povzel bom po zapisih, katere je po spominu pisal že kot osemdesetletni upokojenec. Te zapise je sistematično uredil njegov sin, jaz pa priredil za spletno objavo. Spomini so urejeni po poglavjih:

1. Rana mladost
2. Moji starši
3. Moja mladost
4. Sosedje in sorodniki v Zeleni jami
5. Šolska leta
6. Avstrijski vojak
7. Univerzitetni študij
8. Začetek službe in družine
9. Vojna in povojna leta
10. Delo na sodnji in boleznih
11. Delo pri Ljubljanskih mlekarnah
12. Nadaljevanje in konec
13. Pri partizanih

V nadaljevanju prinašam samo nekaj izbranih odstavkov. Celo poglavje je objavljeno na spletni strani Slovenskega rodoslovnega društva pod naslovom Avstrijski vojak.

Suhadolc je imel še kot upokojenec izreden spomin. Dokaz je spisek oseb, katere omenja v tem poglavju: Stern, Pertot, Lovšin, Peruzzi, Jamar, Košir, Dolinar, Wolf, Savnik, Guzelj, Mayr, Levstek, Bajec, Kordin, Arzelin, Habe, Kaiser, Wiesthaler, Babnik, Krahar, Roglič, Gorup, Pungartnik, Rus, Fajdiga, Bevc, Škerlj, Podboj, Schwerder, Kuhelj, Belec, Fux, Sajevec, Delak, Cankar, Smrekar, Oblak, Bajc, Blatnik, Gale, Šavnik, Weingraber, Kiesenwetter, Diegruber, Pratnar, Stranick, Ravnik, Hribovšek, Frančič, Gaber, Strem, Ciuha, Sterle, Mežin, Rojc, Žibert, Manzoni, Koch, Majcen, Zupin, Wallner, Blane, Palz, Sinkovič, Planinšek, Jarc, Magajna, Stofbal, Groger, Maršek, Gunther, Blahul, Kobal, Čermošnik, Šramek, Kambič, Muntenau, Hafner, Bežek, morda sem jih nekaj spregledal.

Dnevnik začne takole: *Drugi dan, mislim da je bil ponedeljek, pridem v službo in dobim vpoklic k vojakom v Judenburg. Dokaj veliko razburjenje je v pisarni, ker smo se med seboj dobro razumeli in Stern me je imel zelo rad. Ko pridem k njemu, mi reče: »Ich habe mich sehr bemüht Sie frei zu behalten. Es würde gehen, wenn sie sich noch als Einjährig-freiwilliger gemeldet hätten, als Landsturmmann würde*

ich Sie leicht zurückhalten. Ich werde mich, weil ich Sie so lange hier gehalten habe, noch verantworten müssen«. Potem sem šel z vpoklicnim listom domov. Tu je bilo razburjenja še več. Mama je takrat nosila v sebi zadnji mesec sestro Anko (mojo mamo, op.P.H.). Kupili so mi lep zelen trpežen kovčeg in druge malenkosti, ki jih mora vojak imeti. Nekega večera sem se odpeljal z vlakom v Celovec. Slovo je bilo kratko, mislim brez solza. Mama še reče, »Kar boš še rabil, pa piši.« V Celovcu sem že na kolodvoru občutil, da sem postal ničla. Med kovčegi in drugo ropotijo, med različnimi neznanimi obrazi, sem čakal dolgo časa na vlak, ki odpelje v št. Vid ob Glini, od tod pa v Judenburg. Mislim, da sem prišel enkrat dopoldne v Trauz... Vodja pisarne Zugführer (vodnik) Pertot me je nekaj zafrkaval češ zakaj sem zamudil eno celo leto. Odgovorni za to bodo odgovarjali drugje. Dodeljen sem bil mislim 4. kompaniji. Dobil sem odejo in spal na slamnatem modrocu brez rjuh. Hlač nisem dobil primernih in sem dolgo nosil svoje tenke pumparice. Bluza, suknja, kapa in neko perilo je bilo v redu. Mislim pa, da sem še dolgo nosil svoje čevlje, visoke nogavice in perilo. Prideljen sem bil takoj zum Unterrichtsausbildung (usposabljanje). Tam je bil vodja Lovšin. Ni bil neroden, če si ga pa kaj polomil, je takoj iz njega prišla glasna krilatica: »Wenn Sie mir nicht parieren, so lass ich Sie auf den Zirbizkogel laufen, dass Ihnen die Zunge bis zum Nabel hängt.« Imel je seveda še druga rekla. Sicer pa ni bil hudoben. Če si bil bolan, si dobil najprej »drei Tage liegen« (tri dni počitka, če je bilo huje, »7 Tage liegen«, če je bilo še huje Aspirin ali Pyramidon, zadnja postaja je bila »Isolierbarrake« (karantena). Tam jih je pa dosti pomrlo. Nekega dne grem po trgu judenburškem, pa me ustavi mamin polbrat Svitoslav Peruzzi in mi reče: Ali si zdrav? Ja okoli srca bi moglo kaj biti, mu odgovorim in on Pojdi takoj k zdravniku. Meni se je koj nekaj zasvetilo. Čudil pa sem se Svetkotu, da mi je on to povedal, ker Peruzzi jevi niso kaj obračali Suhadolce. Večna mu hvala! Njegov nasvet je imel velikanske posledice meni v prid. Šel sem k zdravniku, ki je bil takrat velik dobrotnik Janezov, dr. Tone Jamar. Kaj ti je, me vpraša. No tole in tole. Sleci se. Poslušaj in pravi, ti si marod in ne boš več ekserciral. Od tedaj smo šli jaz in še trije podobni s kompanijo na vežbališče, mi štirje pa hajd v hosto, kjer smo se igrali. Sliko teh štirih postopačev še imam, imen pa ne vem več. To je trajalo nekako 14 dni ali 3 tedne, nakar me pokliče v pisarno Ersatzkompanije prostovoljec Košir in mi pravi: Ti boš vodil četico maroderjev na konstatacijo v Leoben. Ne vem, koliko nas je bilo. Ko v bolnici v Leobnu sedim, pride v predsobo nek mlad zdravnik in pravi »Wer von Ihnen kann Deutsch? (Zna kdo nemško?)« Takoj se prijavi in grem za zdravnikom. Tam sem tolmačil, nakar vzame mene takoj v roko. Ko me je preiskal, napiše takozvani »Befund C«, to je za orožje nesposoben. S tem Befundom sem šel skozi celo vojaščino kljub nekaterim komisijam. Bog plačaj za tiste besede premodremu polstricu Svetkotu, saj je že davno pokojni. Jaz sem o stvari kasneje premišljeval in mislim, da je Svetko mene že Jamarju najavil. Slovenska

inteligenca pa je v Judenburgu zelo držala skupaj. Svetkota potem nisem več videl, bil je vojaščine oproščen in je šel v Split. On je preje v neki uti ob poti v Judenburg zastavil kamnati kip »Janeza«, ki ga je pozneje dovršil v Judenburgu Lojze Dolinar. Delala pa sta oba malo in strašno počasi. Si misliš zakaj! Po konstataciji sem prišel v kasarno imenovano »Wanzenburg« (ušivi grad).....

Vmes

Maja meseca 1918 sem dobil obvestilo, da moram v Sarajevo. Tako sem skoraj po dveh letih zapustil Judenburg, kjer sem od vojaške discipline zelo malo okusil. Občutek sem imel, da sem zasebni uradnik. Bilo je na splošno prijetno, medtem ko so drugi, morda ravno tako bolni kot jaz, krvaveli za Habsburgovce. V smeri Sarajevo nas je šlo več. Zmenili pa smo se, da ostanemo tri dni v Ljubljani. Tu sem pustil nepotrebno šaro, nakar smo šli z vlakom najprej do Siska. Tu smo prenočevali v nekem prenočišču z ušmi. Gremo proti Balkanu. Ne vem po kolikem času smo prišli v Sarajevo. Tu smo se ločili. Jaz sem spal sprva v nekem hotelu. Stenice. Začel me je boleti zob. Ne vem kako, da sem po naključju srečal našega soseda Janka Jarc iz Zelene jame. On je bil nadporočnik s srebrno kolajno za hrabrost. Povedati moram še, da sem v Sisku na Rdečem križu našel sošolca Al. Magajno. Ta nas je oskrbel z raznimi praški, med njimi tudi morfij. Če nas je on kaj poučil o uporabi teh praškov, ne vem. Ko sem zvečer prišel v hotel, sem vzel, predno sem šel v posteljo, en prašek morfija. Spal sem potem mislim do 12. ure opoldne. Za ta dan sem bil zmenjen z Jarcem, da bova šla v vojaško bolnico, kjer

pozna neko Slovenko - zobarko. Res me je ta ženska rešila bolečine. Drugega dne sem se javil pri komandi, kamor so me poslali. Komandant me sprašuje, kje sem pri železnici že delal. Mu povem. On dvigne slušalko in pokliče nek drugi oddelek. Pravi po telefonu: »Hier habe ich einen schrecklichen Mann, ich glaube Sie könnten Ihn gut brauchen«. Odgovor je bil pritrdilen. »Gehen Sie zum Feldleitung Nr. 13, dort werden Sie wahrscheinlich zur Dienstleistung aufgenommen werden.« Grem res tja v poslopje železniške direkcije, kjer je bila FTJ. 13 nameščena. Ne vem, kdo me je sprejel, verjetno stotnik in rekel, da lahko nastopim pri njih službo.

Konča pa se tako: .... Potem, ko je bilo vojne konec, ko je bila razglašena samoodločba narodov, se je začelo govoriti tudi v Sarajevu v raznih uradih, tako tudi pri nas pri F.T.L. No. 13. Ne vem, če smo imeli časa za pošteno slovo. Ne vem, kateri večer je bilo v Sarajevu vse živo, vse v zastavah. Ko se je znočilo, je prišel vlak srbskih vojakov iz smeri Užice v Sarajevo. Ko je vlak drčal po strmini Trebevič-Sarajevo, so se že videle luči. Ko so prihajali vojakovi v Sarajevo v sredo mesta, je bilo navdušenje nepopisno. Bil sem med gnečo in se vsemu nisem mogel načuditi. Pravkar še Avstrija, danes pa že Srbija. Če je bilo vsem Sarajevčanom tako prav, ne vem. Mislim, da ne. Moram še povedati, da je bilo v Sarajevu polno španskih Judov. Imeli so v rokah mislim vso trgovino. Njim dogodki, ki so se odvijali, najbrž niso mogli biti zelo pri srcu. Moram še povedati, da so me za nekaj časa iz pisarne Blahut-Günther premestili v frontno pisarno, kjer so naravnali vojaške pošiljke. Moral sem oddajati telegrame, govoriti po telefonu. Telegrame sem podpisoval z S. Nekega dne sem telefoniral v Bosanski Brod. Ko končam govor, se mi oglasi po slovensko nek Ljubljančan Bežek. Seveda sva se precej na široko pogovarjala, nakar vpraša major Gröger: »Was is denn das für eine Sprache?« (katera govorica je to?) Molčal sem in na hitro zaključil pogovor. Po opisani slavnosti, kjer ni bilo konca vzklikov in igranja godb, sem ostal sam. Jarc se mi je nekam izgubil. Po mestu so začele hoditi meščanske straže. Tako je meni nekdo pobral bajonet, akoravno sem nosil na kapi slovensko kokardo. Ni kazalo se prepirati. Ostal mi je samo pas, ki ga imam še danes. Po dolgem iskanju, kako priti iz mesta domov, sem slednjič le dobil vlak, ki je šel proti Bosanskem Brodu. Vzel sem najnujnejše s seboj, ker nisem vedel, kaj me še čaka na dolgi poti v Ljubljano. V Doboju sem dobil nekaj pod zob. Na srečo je bilo vreme lepo. Počasi, zelo počasi sem prišel po dveh dneh sredi noči v Ljubljano. Staršem sem začel takoj pripovedovati, kako je bilo. Šel sem v svojo sobico v podstrešju, ki je imela že od leta 1916 električno luč. Vse moje stvari, teh ni bilo malo, sem pustil v svojem stanovanju v Sarajevu in obljubil, da pridem ob čas ponje. Trajalo je dolgo, da sem prišel ponje iz Zagreba, pa sem še mnogo pustil tam za vedno. Tako so nehale prijetne urice v Sarajevu, ki se mi je kot mesto zelo dopadlo.

Celoten zapis njegovih spominov: <http://rodoslovje.si/index.php/sl/domov/16-drevesa/161-avstrijski-vojak>

Sedemnajsti bataljon, ki ga vidla več ne bom

Tak je naslov pesmice, ki ni zelo splošno znana. Nanaša pa se nedvomno na pripadnike znamenitega sedemnajstega regimenta, kateremu so zaradi večinske slovenske sestave rekli regiment Kranjskih Janezov. Pesem je eksplicitno erotična z izrazito nostalgicnim nabojem. Izvora in avtorja ne poznam.

Na to pesmico sem se spomnil tudi ob branju tega odstavka Suhadolčevega dnevnika:

Jaz sem šel iz Judenbura maja meseca. Komaj sem odnesel pete, je izbruhnila tam mala revolucija. Može iz marškompanije so se uprli, zasedli skladišča in še kaj. Vodili so zadevo vojaki, ki so prišli iz Rusije. Mislili so, da so v Petrogradu in da bodo končali vojno. Bili so menda tudi pijani. Prišli so Madžari in stvar ustavili. Prišla je rihta in obsodila kolovodje na smrt. Ne vem točno, koliko jih je bilo, mislim da 5. Vodja je bil nek Hafner, mislim da iz Škofje Loke. Očividci so vedeli povedati, da je bilo takrat v Judenburgu grozno. Najpreje so hoteli ustreliti vsakega 10. vojaka, kar pa se na srečo ni zgodilo. 17. regiment se je pred vojno imenoval Regiment Nr. 17 Kronprinz. Po tej rabuki pa Regiment Nr. 17. Ves regiment so prestavili iz Judenbura v Ampezzo v Italiji. Judenburžani so jokali, zlasti punce. Sploh je takrat ves Judenburg živel samo od Janezov.

Kolikor vem, je Anton Hafner edini posameznik, ki je sicer dolgo po svoji smrti dobil najprej spominsko ploščo na rojstni hiši v Godešiču leta 1968, dobrih 40 let kasneje pa je bil uvrščen še v Alejo zaslužnih Ločanov. Op. P. Hawlina

Hafnerjev doprni kip v Aleji zaslužnih v Škofji Loki ter spominska plošča na njegovi rojstni hiši v Godešiču.

II. sv. vojna

Suhadolc ni bil udeležen samo v prvi vojni. V II. svetovni vojni ga je usoda pridružila partizanom. Tudi ta dnevnik je zanimivo branje. Kljub temu, da ne sodi v kontekst te številke, ga vstavljam kot primer udeleženca v obeh velikih vojnah.

Samo prvih nekaj dni.... 28. VI. 1942. *Blokada. Razgovor s Sattlerjem in Primožičem. Šah na vrtu s Šorlijem. Remi. Preiskava s strani Italijanov. Ti najdejo v krompirišču smuči. Čigave. Ni lastnika. Prva nevšečnost. Italijan najde v peskolovu kantico. Druga nevšečnost. Pokvarjene otroške smuči odnesejo Italijani. Naložijo na tovornjak Jarca Mirana, Vladkota, Šorlija in mene. Nataša pravi: Ne boj se, trije nedolžni zate molijo. Kratko slovo, z roko iz tovornjaka in v Belgijsko kasarno. V vrstah. Od daleč mi maha Rudko, že za Italijo pripravljen. Maha. Na levo. Obstopijo me vojaki. »Senza documenti«, pa ti odvzamejo legitimacijo. »Ho avuto legittimazioni.« V sobo: Miran Jarc, Pavel Podboršek, prof. Arko in na stotine drugih. Prof. Arko: »Prva prilika, ki se mi ponudi, odskočim, pa makar me stane življenje.« Odgovorim: »Počasi, hranite glavo za boljšo priliko.« Občutki z betom po glavi, kar boljši in odločnejši. Za vedno. Žena, otroci, eden na poti. Bo kar bo, saj nisi sam. Jarc: Sedaj si opredeljen, so Te našli.« Pred uro še svoboda, sedaj tema. Za žicami, na soparnem soncu. Stoteri znanci in ne, na mah smo si v sorodu. Ena usoda nas veže, en vzrok. Nerad mora trpeti. Vsi prenašajo dostojno, ja veličastno. Žena pride z Matiškomo po slovo. Nekateri dobivajo pakete, kovčke, bisage. Proti šesti zvečer začno delati vrste. 650 jih je. Bežigrad in Zelena jama. Potem zopet za mrežo, tiho se obiraš, žalostno je, ker je Vidov dan in nedelja pa toliko gorja in solza. Ob devetih nekako, ko smo dobili košček salame in dva panjoka, v vrsto za odhod. Rajža žalostna na kolodvor. Temačno. Ulice prazne, po požaru. Da to je požar, če gre 650 ljudi Bog ve kam. Marsikdo se ne bo vrnil. V vagone živinske, brez slame, klopi, odprtih, po 50 mož in zaklenjeni. Čakamo težko. Sedaj, ko je že tako, naprej, samo čakanje ne. Z Jarcem sediva v kotu prvega voza. čudni občutki, čuden položaj. Družba pisana. Ulje se dež, potem odhod. Počasi. Zbogom, Ljubljana. Mlajši lezejo k mrežam kot opice. Videl bom. Kaj? Da, žalost, nepregledna žalost. Vse veča, seveda doma. Proti Borovnici se sliši bobnenje topov. Strel, blisk, pok. Pošastno. Ozračje kljub dežju soparno. Skoro pričakovanje nekkih izjemnih dogodkov. Tema, nikogar ne vidiš. Samo kvantanje nekaterih in smeh. Petje ne gre. Mladi poskušajo vse, da bi pozabili, starejši se pogreznejo. Sosed mesar, zatopljen vase z mislimi na dom, na spremembe, na vzroke, na dejanja in grehe. V Borovnici dalj časa stojimo, tako da odhajamo proti dvanajsti uri. V bližini Verda nenadoma pok, blisk. Pokanje postaja divje, puške, strojnice. Zatem mir, nakar nova salva še bolj divja kot prej. Krogla gre skozi naš voz. Ostanem miren, kar bo, bo. Naenkrat vlak obstane. Nekaj časa še pokanje partizani-Italijani, potem mir in naskok partizanov na vlak. Kriki in šumenje, odpiranje, izkladanje ranjenih. Žalost, veselje. Naš voz odpro tako, da ustrelje v žabico. »Vsi ven ali bomba«, zakriči partizan. Vse*

uboga. čudno, ni odpora. Da, vse gre s silo in tam ne govori, kdor nima puške. »Fantje v hrib, kar za nami, hitro, kar naprej.« Strašno temna noč, nekoliko prši. Grmovje in rastlinje izgleda kot s slano ali snegom pobeljeno. Z Jarcem se drživa za roko. Potem se zgrešiva. »O, Ti Suhadolc«, me nagovori močan partizan. »Kdo si?« »Kamnikarjev Vikl. Pozdravljen in kar naprej. Jutri se vidimo.« V trebuh ranjenemu partizanu hladijo pri studencu rano. O Bože, že ga grabi smrt. Partizani, sanitetke, vojščakinje, vse je tu. Pomagam nositi nekaj časa ranjenega vlakovca. Kako je človek težak, ko se ne obvlada. Še drugi ranjenci, obvezanci, ki hodijo. Baje so v vlaku ostali trije mrtvi in še drugi ranjenci. Žrtve. Ne veš dneva. Partizani trde, da so osvobodili vse, a mi vseh ne vidimo. Mnogo nas je, a vseh nisem mogel ugotoviti v temi. Pot gre vedno navzgor po pešpoteh, blatu, kamni. Z Jarcem se zopet dobiva, tudi Rudko je tu, ves okrvavljen. Nosil je ranjenca. Vas Pokojišče. Nekoliko se dani. Žejni. Kmetje dajo vodo. Vozove pripravljajo, da gredo po ranjence. Prve partizanske obraze vidimo. Vse resno. Prvič se vidimo zbrani vlakovci. Da, komaj polovico nas je vseh. Ko se malo oddahnemo - naprej. Z Jarcem sva preresetala položaj. Sprva, oj kakšna romantika, doživljaj nima para. Sedaj so odločili: življenje ali smrt. Potem se je priplazila tiha skrb: živiš v nelegalnem občestvu, če prideš Italijanom v roke, je sodba že sojena. In korak ni čisto premišljen in svoboden. Za vse to ni bilo več časa. Dejanja so odločila. »Previdno hodite, Italijani so blizu, imajo topovsko postojanko.« Tako gremo izmučeni, neprespani, mokri, nemirni v notranjosti. »Italijani pripravljajo ofenzivo.« Slišali in vedeli smo, kaj bo. Za puško se bom težko odločil. Vas Padež. Sledovi topovskega obstreljevanja. Mraz. Po groznem blatu in skalah, ko vidim partizansko mumijo spati pod drevesom, dospemo na žage. Dve sta. Vidiš sledove partizanskega življenja. Od pobitega vola koža, drobovje. Ognjišče. Žage obstopimo, vse pretaknemo in leže vsak, kjer mu prija, kjer dobi prostor. Po lesenih tleh, po hlohkih v in izven žage, po podstrešjih, po sobicah, po kletnih prostorih. Vse je trudno. Z Jarcem zlezeva na nek podstrešek, kjer je nekaj slame, očitno partizansko ležišče. Leževa. Čez pol ure vprašam Jarca: spiš? Ne morem, premišljujem. Jaz tudi. Vstaneva. Zlezeva na pod in gledava sebe in žalostno vojsko, ki spi in bdi, kakor kdo more.

29. VI. Danes je praznik sv. Petra in Pavla in včeraj je bil Vidov dan. Z Jarcem premljava položaj. Živci se napenjajo, da bi našli rešitev, ali je ni. To bo prinesla prihodnost. Nazaj ne morem in ne upam, akoravno me tako strašno vleče. Dan je in gruče se prično zbirati. Vidim znane obraze. Mlade, stare, vesele, žalostne, vse pa je umazano, mokro in neprespano. Sosea Vodnika vidim v modri obleki na vzvišenem prostoru. Zravnan, bled in zamaknjen. Po nekaj minutah ga hočem ogovoriti, a je že ušel izpred oči. Nisem ga videl več. Šel je nazaj. Našel je za to moč ali šibkost. Ogledujem znane obraze: tesar Menart, mesar Podboršek, mizar Mišvelj, ravnatelj Wagner, dijak Ahlin, Jurca, Rudko, Bine Kobil, urar Zajc. Pridejo posamezni partizani in partizanke in nas rado vedno ogledujejo. Prvi vtisi. Ja tu je tudi življenje, popolnoma

novi, svojevrstno. Ali pa spadam sem, to je vprašanje, ki ga ne moremo rešiti. Ja in ne. Z Jarcem ga do onemoglosti rešujeva ves dan, dokler zvečer ne omagava. Premišljevanje ne vede nikamor. Nazaj ne moremo. Z dnem pridejo nekateri od višjih. Pozdravljajo nas. Vabijo v borbo in na delo. Tudi domu, kdor hoče. Z Jarcem se odločiva za delo. Tako tudi Rudko, Wagner in 220 drugih. 70 jih gre takoj med borce. Okoli 30 je domotožcev. Pripovedujejo jim nesmisel take odločitve. Ali je mnogo trmoglavcev in vztrajajo. Partizani pa so napravili domotožce samo na videz, dejansko ne bo nikdo odšel. Za ubeglico je matilda. Matilda je tudi za vsak drug prestopnik, kot kraja, goljufija. Pogovori z znanimi partizani. Med njimi so tudi nekateri, ki so bili pri napadu. Bože kakšni so ti ljudje. Zdi se, da so kamen, odločni, navdušeni za vsak napor, vsak trenutek pripravljeni dati tudi življenje. Zakaj naj vsak življenje tvega, to je vprašanje, ki si ga je marsikdo nadel. Oni, ki so politično zreli in prepričani, tem je za ideal novega gibanja, ki obeta novo, pravičnejše življenje. Drugim lebdi narod in njegovo trpljenje pred očmi, nekatere pa drži le bojazen pred hujšim. Ampak vsak od teh borcev je po svoje reven, ima svoje srce in misli Bog ve kod. Otroci. Pripoveduje Vikl o svojih doživljajih. Kako lep fant Vikl, kako zgovoren kot bi partizan ne smel biti. Bradati kuhar obeta kosilo. Res trije ali štirje sedejo k lupljenju krompirja, meso prinesejo od nekod, tudi nekaj moka je na mestu. Prav po hostarsko. Kuhar govori o partizanski hrabrosti, o uspehih, o redu, o disciplini, o matildi. Prav fleten dečko ali dedec, original po svoje. Sploh smo videli na žagah kot malokdaj kasneje prikupne ljudi. Komisar Jan, Jokl tudi simpatična. Domotožce so dali posebej in so jih tudi posebej zastražili. Zdi se, kar tedaj nismo vedeli, da se z njimi pripravljajo prve žrtve nad belo gardo. Zame je bil pogled nanje vedno bolečina. Kasno po poldnevu je kosilo. Žlic po večini nimamo, posod tudi ne. Ali partizani pravijo, da se bomo vsi najedli, vseh 308 mož. In res od rok do rok gredo posode partizanov, od ust do ust žlice, žlice partizanov in tovarišev in primeroma kmalu smo bili res vsi nasičeni. Dobra juha s koruzno moko, krompirjem in mnogo mesa. Jaz sem si mogel še nekaj mesa vtakniti v žep. Potem smo polegali, sedeli v neki soparici po dežju in pred dežjem. Najraznovrstnejši pogovori o položaju. Soparica je prignala hudo nevihto, ki se je zlila popoldne. Vsi smo se tiščali v strehah žaginih poslopij, ki so bila zatočišča partizanov. Postrani sem gledal ležeče partizane, opremljene s puškami, municijo, noži, da, tudi bombami. Tja zaenkrat še ne spadam. Po nevihti zakoljejo vola. Oh koliko trpi tu žival predno pade. Obljubljajo dobro večerjo. Proti večeru postajajo domotožci vse bolj čemerni in se jih do večerje polovica spreobrne. Razpoloženje proti njim postaja skoro bi dejal sovražno. Pa menda ne čisto po pravici. Ne vem, kakšne mere, kakšni vidiki so bili partizanom merodajni, da so človeka obsodili. O Hmelakovih dveh sinovih pravijo, da sta hotela uiti in sta padla. Proti večeru slišimo pokanje, v dolini je moralo biti, nedaleč od nas. Vedno hujše. »Kaj da je«, vprašamo. »Ah kaj, Italijani silijo po dolini, naši pa

branijo.« Kar naenkrat pride nek sel. Govori s partizani. Ti se razžive, poiščejo puške in strojnice in že tečejo na pomoč. Še slišimo pokanje, začne se temniti in nato poneha ogenj in pok. Proti večeru imava z Jarcem še enkrat resen in buren razgovor glede naše pristojnosti. On, da ni dorasel tem razmeram in da bi šel rad nazaj. Rekel sem mu, da je prepozno in da ostanem, nakar se pomiri. Zaradi večerje je bilo neko zbranje. Skoro se je že nočilo. Komisar Jokl je že podnevi enkrat dejal, da bova šla z Jarcem na agitacijo. Kar naenkrat se pojavi in povabi mene in Jarca s seboj. Po mokri in blatni cesti, potem po poti skozi hosto in gozd. Ne vidim skoro nič. Sledim Joklu bolj po sluhu kot po vidu. Mesec osvetljuje gozd in hosto ter dela čudovite sence, čudovite objekte. Zdi se ti, da vidiš same stebre in vhode in timpanone in stavbe. Ena slika mine, prikaže se že druga iz neznanosti v velikansko arhitekturo. Grmičje je kot iz srebra. Jarc me vpraša »Kaj tudi ti vidiš vse te objekte, stebre, palače. Da, tudi jaz.« Pot je včasih jasnejša kot umazana proga med ostalim srebrom. In kljub temu čaru hodim po blatu, strašno spolzkem, mastnem blatu, da s težavo držim ravnotežje. Časih si pomagam z rokami. Bože kakšen občutek, kam gremo, kaj bo z nami. Po dolgi hoji, gotovo je trajalo kako uro, pridemo slednjič do neke kočehinje. Prvo je, da sedem k ognju. Kuhar pripravi večerjo. Lonec fižola in kos mesa. Ne morem vsega pojedsti. Iz utrujenosti in duševnih bojev. Potem se premaknemo višje v barako - pisarno. Ah kaj vidim: telefon, radio, pisalni stroj. Nekaj poslušamo, telefon brenči, nekaj se pogovarjamo, nakar greva z Jarcem spat pod lesen šotor, kjer spi straža. Na slami menda z eno odejo za oba. Mraz je. Jarc je pri izhodu in mu je še hladneje. Slabo spanje. Ponoči menjajo in nekdo kar noče vstati. Pravi, naj kar naju pobara in pobere, saj sva novinca. No jaz se nisem dal, Miran pa tudi ne. Zgodaj vstaneva. Nekaj si skušava umiti roke, potem v kuhinjo, kjer menda, da bo žgancev. V pisarno na kratek pomenek. Jokl pravi: Evo brata Luka Suhadolc. Visok, ne več mlad partizan - poveljnik, ki je na Igu že prodiral proti Ljubljani. Le italijanski topovi so me ustavili, pravi. Pomenek tudi še z drugimi partizani o položaju, nakar nas pospremijo k ostalem moštvu, ki je šlo proti Otavi. Primeroma lepa pot pri sončnem siju. Tako nekako ob 12. uri pridemo na Otave, kjer so nas znanci radovedno in zaskrbljeno pričakovali. Rudko, Wagner. Spoznal sem tam in precej govoril z Abulnarjem iz Zelene jame. Nekateri so si tam nakupili nekaj potrebščin, mislim tudi jestvin. Kosila ni nič. Popoldne nas odvedejo v neko hosto, kjer bodo nekaj skuhalo. Po vsej hoji čutimo lačne želodce. Posoda je majhna in morajo še enkrat kuhati. Oh je to težko. Proti 5. uri enkrat popoldne pridemo na vrsto. Juha z moko in nekoliko mesa. Premalo je bilo. Jedli smo pa kar po štirje iz nega lonca. Izposojenih žlic in loncev. Ne pomivaj, je kar dobro, najsibo žlica ali lonec. Vsi higijenski predsodki so ugasnili. Proti večeru nazaj na Otave, kjer se mi je dopadlo. Zvečer, ko smo že oddeljeni, pride Golobov Roman. Prisrčen pozdrav. Pripoveduje dosti optimistično o celi zadevi. Opisuje organizacijo, napake in uspehe. Pokaže tudi partizanski denar,

bankovec za 5000.- lit. Simpatični listki. Nekaj na Otavah odbere, pravijo, da so nekam nezanesljivi in gredo po posebni poti. Kdo ve kam. Med njimi je Miša Lajovic in Mišvelj. Menda sta hotela domov. Ob nastopu noči gremo, kam, ne vemo. Izredno krasna pot, mesečna. Bi pel da kaj, o čem. Ampak res prekrasno, čarobno. Mi visoko na hribih, tam doli pa pokojno ali tudi ne vas, domovina, rojaki. Pozno ponoči pridemo v neko vas, menda Zavrh. Spotoma sem videl neko ogromno brezno, to je Cerkniška planota. Vse megleno, čudno je izgledalo. Tam naprej daleč so pa Bloke. Slovite Bloke in tam so tudi Italijani. Vedno so v bližini, ne moreš se jih znebiti. Pokažejo nam postelje v nekem pokritem dvojnem kozolcu, ki je imel spodaj hlev. Pri slabih električnih svetilkah začne delo z zbiranjem slame im mrve za ležišča. Nisem zraven, naj si uredi, bom že kako še našel svoj prostor. Šumenje ponehava, trudna trupla popadajo po podih po slami eno poleg drugega. Kmalu ne slišiš drugega kot sopenje. Od zunaj pa lega hlad na telesa in jih hladi. Jaz sem si najprej zbral ležišče na dveh, poševno ležečih voznihtah. Ali hlad proti jutru pritiska z vseh strani. Ne zdržim. Zlezem pod nek voz in hočem tam počivati, zopet hlad. Po lestvi zlezem na gorenji pod in najdem ajdovco. Se vležem kakor sem bil s klobukom na glavi. Ne morem in ne morem se ogreti. Ajdovca je prepusta, pretrda, ne vleže se po telesu, zato še vedno mrazi. Nadenem si jo še nase, nakar nekoliko zadremlem.

30. VI. 1942. Vstanem sajast, neprespan, premražen. Po lestvi navzdol vidim še spečo armado. Na pol oblečena telesa eno poleg drugega spe. Kako spe. Po hišah hodijo in prosijo za mleko. Par hiš, kje dobiti mleka za tako armado. Nekje kuhajo čaj iz bezgovih jagod. Približam se in dobim skodelo. Nekaj je toplega ali želodec kriči po tršem. Nekje nekaj vode, da si izperem oči. Od nekod prileze Mežan. Ves je sajast. »Kje si bil? Oh, v hlevu sem spal v jaslih. Bilo je kar prijetno toplo, sicer ne bi mogel spati.« Po jutranjem opravlilu smo polegali ali posedali. Ogledali smo cerkev sv. Duha, daleč doli pa so bile vojašnice Blok. Zbor dopoldan enkrat in hajd naprej. Proti poldnevu enkrat po hudi hoji pri žagi v Vintgarju. Voda. Mnogi porabijo priliko ker sončno in soparno za kopel ali vsaj umivanje. Posedamo po žagi, po travi, po jezui in pestvamo prazen želodec, ki z vso silo pritiska. Hiša poleg ima nekoliko vrta in tam vedno nekdo kaj puli, v hiši pa kuha. Pa kaj malo črne kave ali čaj, ne pridem na vrsto. Potem vsega zmanjka. Hrane od nikoder. Vsak išče, kje bi našel kaj za pod zob. Vsa mogoča zelišča nabirajo, kuhajo, pijejo vodo. Solato so imeli na vrtu, pa so vso pospravili. Brez zabele seveda. Malo soli pa je bila kar dobra. Rudko tudi meni prinese pest solate, ki jo pojem s soljo. Abulnar nabira polže in jih kuha. Bine Kobal lovi rake in mi enega prinese. Za noževo konico je tega rakca, toliko kot nič. Vročina raste, z njo lakota, ko bi se že ganili iz tega kotla. Poleg hišice zagledam na vzvišenem kupčku Mirana in še nekaj tovarišev. »Kaj je,« vprašam. »K štabu da gredo štirje, med njimi tudi Miran.« Hudo me je zadelo. Z Miranom sva že od doma sem imela intimne pogovore, bila sva v paru. Stanoval je v naši hiši, sedaj pa najbližji cele družine oddi-

de. »Veš«, mi pravi, »to meni prija, to bo zame«. Res sem bil žalosten. Bil sem strašno sam, ko sem videl, kako na tenko se me je držal. Skoro neutolažljiv sem bil, dokler nisem prišel do misli in uvidevnosti, da se ni moč boriti proti volji Njegovi. Fiat voluntas tua. Ne vem, ali on ve, zakaj je to dobro. Miran s tovariši oddide. Izberem si drug par - nečaka Rudkota. Rad je pustil svojega tovariša in se mi pridružil. Bil je prijeten, uslužen. Do Roba mi je priskrbel tudi leseno žlico. Popoldne enkrat se dvignemo, da se prikopljemo h kakšni hrani. Vroče, komaj se premikamo, ker želodec ne pusti. Telefonska napeljava. Ob hostah kjer mnogo borovnic in rdečih jagod, ali ne vanje, naprej, kmalu se ustavimo. Mnogi se gredo past v hosto. Ali je malo. Končno privozi voz s hrano. Nekaj je bilo, a pičlo. čakamo ob hosti ob poti nečesa. Kar naenkrat godba in petje. četa izbranih partizanov z zavihanih rokavov s kapo, puško, municijo okoli pasu, bombami prikoraka proti nam. Eden s kitaro, drugi pa pojejo. Sončen, gorak večer, partizani rdeče rute pod vratom, pojejo in pojejo. Vsaka, najskrivnejša vlakenca občutka je zatrepetala. Na svojem, pri svojih močnih in veselih. Najlepši trenutek vse partizanije. Nekdo pove, da se mudi v bližini dr. Anton Zupančič. Poiščem ga. Ah kako prijetno snidenje. Njega sem imel rad že v Ljubljani. Pokaže mi svoje partizane. Pravi, da je tam že pet njegovih bratov. Enega sem videl. Tudi Kraljičev je eden. Iz Iga jih je šlo 78 v partizane. Vabi me, naj grem z njim, da bo pri puški bolje kot pri delu. Zelo mikavno, ali ostanem pri svojem, ker nisem več mlad in zdrav tudi ne. V odgovor mi pokaže partizana 50 let starega, ki ima doma menda 18 otrok. Pravi dalje: Naši vas bodo spremljali preko proge. Brez skrbi. Vse bodo dobro izpeljali, so dečki. Posloviva se kot stara prijatelja. Pridem nazaj k četi, odbirajo strokovnjake za razne obrti. Mehanike, ključavničarje, kemike itd. Rudkota vzamejo kot kemika, no in ostal sem zopet sam. Lepo slovo in ni ga več. Tudi jaz se ponudim, a me ne rabijo. Zopet ne vem zakaj vse to dobro. Bog že ve. Izberem si novega druga, Bine Kobal, študent gradbe, dosti prijeten, vsekakor zelo požrtvovalen. Dejal je, da je čakal, da ga pokličem. Petje se vleče do večerje, ki jo pripeljejo skoro ob mraku. Neka polenta, skoro dosti jo je bilo. Potem se v spremstvu podamo na pot preko proge. Hodimo in hodimo. Vidim ponoči obratujočo parno žago. Mir je sicer, a čuden mir. Grozljivo. Po dolgi hoji v št. Vidu, kjer so ranjence spravljali v neko hišo. Da je zanje lepo poskrbljeno, da imajo celo operacijsko sobo in podobno. Nekateri so šli gledat ranjence iz vlaka. Nisem hotel gledati bede in bolesti. Posedamo po hlodih, ki so ob cesti, do povelja naprej. Tišje. Proti progi gremo. Ali bilo je še daleč. četa partizanov odcepi proti hribu. Slišim od daleč pokanje, kam gredo. Tako so otroško veselili. Koliko časa, kaj jih čaka po tako prešernem ukanju? Hodimo po cesti, kmalu večkrat razkopani in zabarikadirani. Počasneje in tišje. Nepoznane vasi, slednjič vas Ponikve. Bože mili, vse razkopano, požgano, osamljeno. Hiše gledajo v gluho noč kot strašila. Bombardirana je bila vas. Vidimo in čutimo brezobzirno vojsko in vojno. To tiče nas, naše grude. Kaj se je zgodilo s prebivalci, kje so. Mi posedamo in

čakamo, kdaj bomo mogli čez progo. Spremljajoči partizani se zleknejo na vlažna tla in zaspe takoj kot kamen. čudim se. To je trdo življenje. Polne tri ure čakamo v noči. Hladno je, nekateri iščejo toploto v seniku. Naenkrat znak za odhod. Partizan se dvigne, je že pri sebi. Gremo, ne, tečemo, vseh 220. Kako hitimo. Ali teči treba hitro, da uideemo sovražniku, da se spravimo zopet v varno hosto. Četrť ure traja dirka čez progo. Potem zopet hosta. Hitro kar naprej, da nas ne zalotijo.

31. VI. 1942. Navkreber po čudnih, slabih poteh, grmičevju, kamnu. Bine ponudi košček parmezana. Trd je, a bolje kot vsak sladkorček. Končno smo na vrhu hriba. Zasišimo še močan pok - progo so pognali. Kljub močni italijanski straži nas je šlo 200 čez progo in proga je zletela v zrak. Nekoliko se oddahnemo. Zajc je opešal, morali so ga podpirati. Hitro, dokler ne pride dan. Napenjali smo svoje moči do kraja. Zjutraj je, dan prihaja. Skozi hosto in gozd pridemo najprej v Podgoro. Tam naj bi nekoliko časa počivali. že pripravljajo mesto. Nekateri že lezejo po hišah za hrano, ko pride povelje naprej. Italijani so v Vidmu in lahko streljajo na nas pozneje, ko bo že dan. UBEREMO JO PROTI KOMPOLJU. Tudi tam razdejanje. S topovi so obdelovali to vas, zato si vsak dela skrivališča in zaklonišča. Nekaj si priberejo hrane. Hitro naprej, da pridemo v varno hosto. Tako smo se usidrali v zgodnjih urah nekje pri Kompoljah. Polegamo po travi in listju, vsak kakor more. V klopce se držimo jaz, Wagner in Bine. Ljudje prinašajo žganje, kupimo pol litra, prinašajo jajca. Kupimo jih menda 5 kosov. Partizani prihajajo in nas ogledujejo. Pri meni se ustavi Niko: zakaj da nismo pri borcih. Ah zdaj naj se grdo naši minerji solit, imamo inženirja. Odgovorim kolikor morem in smem. Neprijetno, zelo neprijetno. K celi neprijetnosti še kos žolča. Mi smo strahopetci ne vredni svobode. Naj bo, kar že hoče biti. Prilično kosilo v neki vrtači. Branje poročevalca. Čutimo kolektiv. Pozno večerja, potem zbranje za pohod naprej. že pri zbranju opažam privide. čudna situacija, da smo v bližini nekih hiš, palač, sploh neka urejenost, pa smo le v sredi neke hoste. Potem odrinemo, znašli smo se v Kompoljah, potem pa po poti dalje in dalje. Strašna utrujenost popada telesa. Pokonci spimo in očesa so odprta zato, ker jih s silo odpiramo. Opletavam in skoro padem pri opletavanju prednjega. V Strugah smo, v vasi, ki je tudi na pol razdejana, popolnoma zapuščena, še psa ne slišiš. Nekaj časa počivamo. Neverjetno grozno učinkuje hiša s snetimi okni. črne luknje zijajo iz beline v črno noč nekoliko od meseca posrebrani. Potem pa kar naprej. Po cesti in zopet po hosti z groznimi pri vidi o palačah, o stebrih, tympanonih, portalih. Stemnilo se je, soparno in grozni oblaki obljublajo nevihto, blisk in blisk. Smo v hribih kočevskih - suhokranjskih. Pašniki posejani z belimi kamni. Spehamo, da bi ušli nevihti pod kako streho. Pa pride mala vas, že mislimo, da smo na cilju, pa naprej. Kaplja in bliska, grmi nad suhokranjskem pustem ozemlju. Kako si želimo strehe, počitka. Zbiti in izmučeni se opotekamo po poti. črpamo poslednje moči po neprespanih nočeh. Zvirče, suhokranjska vas. Toliko je svetlo, da razpoznamo veliko, bedno naselje. Tudi tu nam ne privoščijo počitka,

čprav grozi naliv. Ali sreča je hotela, da je bilo veliko bliska in groma, kopičenja oblakov, dež pa je prizanesel. Kakšna sreča in milost za vso to izmučeno družbo.

1. VII. 1942. Nevihta se je unesla. Počasi se začinja daniti. Noge in stopala me bole do onemoglosti. Ne zmoget bi več. Pravijo še dve uri. Pa to ne bo mogoče. Naposled smo v Hinjah. Ker vidijo, da ne moremo več naprej, nas spravijo v odprte senike. Poležemo, a spati ne moremo. Pretrudni in prehladni je. Vreme je pusto, mrzel veter popihava. Neka ženska pravi, da gre v Ljubljano. Nanosijo ji pošte, vsak svoj listek. Nisem nič napisal, ker sem že preje nekaj sporočil. Kmetje so nabrali nekaj gorkega mleka in kruha, ki smo ga deležni vsi. Eden več, drugi manj. Po dolgi hoji to vse izborno tekne. Wagner dobi tu brata svojega predhodnika na šoli, Pečjaka. Proda mu sviter in pokrepča ga. Po zajtrku zopet na pot v žalostno Kočevsko. Toplo dopoldne, počasi jo krenemo v Novi log. Imam vtis, da nas ogledujejo radovedno, da je v Novem logu kos komande. Po kratkem premoru naprej proti Staremu logu. Medtem vidim, da nekaj partizanov spremlja kolono, da se nekdo celo vozi z motornim kolesom mimo nas. Slutim komandante. Nebo pa se temni in preti zopet z močo. Stari log, centrala partizanska. Vodijo nas na neko planoto izven vasi, kjer so nameravali slavnostno sprejemati. Delili so mleko in kruh. Ali zmanjkalo je mleka in kruha tudi ni zadosti. Mimo tega je precejšen dež zaustavil nameravan sprejem. Eden od višjih, A. Lubej me pobara in spregovori nekaj navdušenih besed. Lepo me je pozdravil in mi dal nekaj poguma za bodočnost. Dež je povzročil, da so nas spravili po 20 v posamezne senike. Prišel sem v nek senik neke cestarice. Mislim, da je bilo še okoli 15 tovarišev. Skromno smo stanovali na mrvi. Vendar sem imel občutek izrednega zadovoljstva, ko sem se mogel vleči na seno in počivati brez nuje za dolg počitek. Izposodil sem si pri cestarici brisačo, posodo in se dodobra umil. Prav, ko sem najnujnejše opravil, pa nas zopet zbornajo skupaj in odvedejo na neko dvorišče, kjer so stala 3 lesena poslopja: pod, seniki. Tam so nas nastanili, češ, da so med nami izdajalci in se ne smemo svobodno gibati. Tančica teme je legla na pridobljeno svobodo. V moji bližini je bil Menart, Wagner, Bine, Plevela, Tominec in drugi. Napol odprt pod, seno pod seboj, to je naše stanovanje. še isti dan popoldne razgovor z Drejetom pri učitelju Trobišu. Drejče mi natanko pojasni položaj, vse seveda optimistično, razlaga osvobodilne odbore, zastopstvo naroda v nekem parlamentu, ki mu je podlaga neka vlada - narodna vlada. 460 občin da je osvobojenih, druge pridejo na vrsto. Italijanske ofenzive ne jemlje resno, ker da se Italijani boje hoste. Oni ustrahujejo bližnje vasi s požigi in spontanimi napadi, da se potem zopet povlečejo. Tudi bombardirajo vasi in požigajo. Glede mene pravi, je izreden slučaj, da sem prišel, da bom imel mnogo dela s sušilnicami, ki jih nameravajo postaviti po raznih krajih, da bodo mogli ljudje nasušiti mnogo sadja - kruha bodoče zime. Da bo on odpotoval za 7 dni, da morem dobiti pojasnila še od tovarišice Bože. Tako je prvi dan v Starem logu dosti svetlo minil in sem se že mogel pripraviti na dejstvanje. Skromna večerja

v zgornji kuhinji. Spanje prvič v miru in pokoju.

Četrtek, 2. VII. 1942. Moj rojstni dan. Da, skoro toliko imam na sebi kot takrat, ko sem se rodil. Res je pa, da nimam nikogar od domačih, da bi mi za ta dan voščil prijazno besedo. Kar imam, je rujava obleka s klobukom in čevlji, spodnje perilo, polnilnim svinčnikom in robec. Naše prebivališče je pod. Pokrit sicer, pa zelo zdelan, kot vse kočevske stavbe, kmetije.

Njegov dnevnik je izšel v knjižni izdaji. Najdete ga na Cobissu pod iskalnimi pojmi Suhadolc, Pri partizanih.

Kje so grobovi

Peter Hawlina

Število žrtev Velike vojne ne bo nikoli natančno ugotovljeno. Pokopališč je na stotine. Veliko trupel je neidentificiranih. Le redki sorodniki so se odpravili na več kot tisoč kilometrov oddaljene kraje z namenom, da najdejo grob padlega. Le redki so ga našli. Obiskal sem samo dve od morda 200 ali 300 pokopališč na področju galicijskih premikov in spopadov. Eno od teh pokopališč je v kraju Gorlice, drugo v Przemyslu v današnji Poljski. Obe sta veliki in še vedno lepo vzdrževani. Od mojih bližnjih sorodnikov ni nihče obležal na bojnem polju, zato nisem iskal določenega groba. Tudi če bi ga, bi ga najbrž težko našel. O taki izkušnji mi je pravil znanec Viktor Porenta iz Bitnja, ki je bil že dvakrat s tem namenom v Galiciji.

Število žrtev torej ne bo nikoli čisto natančno, lokacije grobov pa toliko manj. Zelo natančno pa vejo za število žrtev v majhnih in večjih krajih. Tem so jim začeli v poznih dvajsetih letih postavljati spomenike, na njih pa so vklesana vsa imena. Znano je torej točno število po področjih, največkrat po župnijah.

Pokopališče v kraju Gorlice na Poljskem.

Zgoraj spomenika v Stari Loki, desno v Retečah in spodaj spomenik v Škofji Loki.

Nagrobnik nemškemu zastavniku Heinrichu Pavliku ter napis Feldspital 7/4, ki je še po 100 letih ostal vklesan v vhod na škofjeloško pokopališče.

Letos smo si lahko v Kranjskem muzeju ogledali predstavitev vseh gorenjskih spomenikov žrtvam prve vojne. *Mirno vojaki spite večno spanje* je bil naslov razstave in kataloga. V katalogu je poleg vseh drugih prispevkov tudi spisek vseh žrtev na Gorenjskem. Domnevam, da je bilo nekaj podobnega narejeno tudi v drugih slovenskih pokrajinah. S tem postaja število gorenjskih žrtev dokaj natančno in se približuje številki 4.000.

Na teh spomenikih so imena, lokacije grobov pa niso evidentirane za vse. V slovenskem zaledju so pokopali največ tiste, ki so umrli v zalednih bolnicah. Tak primer je grob z nagrobnikom za nemškega zastavnika Heinricha Pavlika, ki je umrl v poljski bolnici 7/4. Redkost ni le ohranjen nagrobni spomenik, napis Feldspital 7/4 je celo še danes vklesan v vhod na škofjeloško pokopališče. Še en spomenik torej.

Spomeniki so postavljeni vsem padlim v nekem področju. Tak spomenik je kostnica na ljubljanskih Žalah in takih je še skoraj v vsaki župniji po eden ali celo po več. Zelo redki so spomeniki posameznikom. Meni dobro znana je izjema iz sosese, kjer živim. To je Anton Hafner, ki je bil spoznan za glavnega vodjo upora v judenburški vojašnici tik pred koncem vojne. Maja 1918 je bil skupaj s tremi tovariši kaznovan z ustrelitvijo. Njemu so ob petdesetletnici na fasadi rojstne hiše postavili spominsko tablo. Pred kakimi petimi leti pa je bil njegov kip uvrščen tudi v škofjeloško alejo zaslužnih. Veliko let je moralo miniti, da se je njegovo dejanje začelo razumevati ne le kot nekaj dobrega, temveč celo izjemno dobrega. Spomenik zasluži!? Vsi sicer s tem niso soglašali, zavedati pa se moramo, da so tudi spomenike po župnijah začeli postavljati šele kakih deset let po koncu vojne. V Kraljevini Jugoslaviji smo postali bratje s Srbi, katere smo najprej napadli zaradi zahrbtno pripravljenega umora prestolonaslednika. In umor prestolonaslednika je postalo veliko dejanje malega Gavrila Principa in gibanja Mlada Bosna, za katero nikoli nismo vedeli, kaj sploh hoče. Jaz se tega do letos nisem zavedal.

Kaj ni pomenljivo dejstvo, da se žrtve te vojne preštevajo šele po stotih letih? Tudi jaz sem se ravno ob prihajajoči stoti obletnici prebudil iz otopenosti in iz megle se mi začenjajo kazati vse ostrejši obrisi spoznanja.

Pokopališče v Przemyslu, današnja Poljska.

Roza Gallatia

roj. Hawlina (1879 - 1959)

Peter Hawlina

Roza je bila teta mojega očeta, sestra posebej opisane Otta Hawline. V času vojne je bila vdova po zdravniku Evgenju Gallatiju. Njena sinova sta bila leta 1914 stara 9 in 6 let.

O njej sicer vem zelo malo, ostalo pa mi je nekaj njenega arhiva in v tem arhivu zbirka fotografij. Med temi so tudi fotografije prizorov iz vojne bolnice.

Osebe na slikah niso opisane in bi jih verjetno komaj kdo danes prepoznal. Na nekaterih prepoznam samo »teto Rozo«. Šele po teh slikah sem svoje vedenje o njej dopolnil z dokazom, da je bila med vojno prostovoljno aktivna med osebjem ene od ljubljanskih bolnic.

Takim prostovoljnim strežnicam oziroma pomožnim bolniškim sestram so rekli tudi dame Rdečega križa. Potrebe po sanitetnem moštvu so bile velike in so se za ta namen prirejali tečajji za usposabljanje že pred vojno, toliko bolj pa po začetku vojne. Med šolanimi strežnicami so bile zlasti dobro usposobljene redovnice. Sestre usmiljenke Družbe sv. Vincencija so veljale za najbolj izurjene.

Otto Hawlina

12. 11. 1876 Hörka – 5. 8. 1931 Tržič

Peter Hawlina

Oto je bil oče mojega očeta Herberta. Med svetovno vojno je prvega pol leta v Galiciji vsak dan pisal dnevnik in vestno beležil vse važnejše dogodke in premike. Prav ta dnevnik je bil najmočnejši povod, da sem se odločil ob stoti obletnici obiskati vsaj nekatere od v dnevniku omenjenih galicijskih krajev. Cel njegov vojni dnevnik s fotografijami in odlomki iz korespondence bi bil za objavo v tej številki predolg. Namesto tega bom za povzetek njegovega življenja uporabil kar spis, katerega je o njem nam, njegovim vnukom, pustila njegova hči, naša teta Marija.

Zapis: Marija Hawlina (Röger)

Oto (Otto, Otokar) je kot otrok prišel s starši v Oplotnico in Slovenske Konjice. Tam je hodil v šolo. Kot odličnjak je končal gimnazijo v Celju. Kot stranski predmet se je učil tudi francoščine. Ko je študiral medicino, se je družina preselila v Planino pri Rakeku. Novo okolje, drugačen svet. Trst in morje niso daleč, "dišalo" je po Italiji, že zaradi "kontrabantarjev". Hitro se je naučil tudi tega jezika. Oče je gozdar kneza Windischgrätzta, zelo samostojen in čisljan poklic. Je dober poznavalec narave, rastlin in živali, Oto ga z veseljem spremlja, kadar je to mogoče in hlastno vsrkava razlage svojega očeta.

V družini Hawlinovih je bilo lepo, složno življenje. Mati je bila sicer bolehná, umrla je kmalu po tem, ko je Oto maturiral. Ta problem se je rešil tako, da je oče poročil sestro svoje pokojne žene, oba nista bila več mlada, otrok iz drugega zakona ni bilo. Pač pa je bila ta mačeha pri obeh otrokih zelo priljubljena in tudi za nas, njene priženjene vnuke, vedno pojem dobrote in ljubeznivosti.

Mladi doktor je stažiral v celovski bolnišnici, tam se je še posebej izobrazil v porodniški stroki, vsega dve leti (1903-1905). Njegov oče je šel v pokoj, z ženo sta se preselila v Ljubljano, teta Roza se je poročila z dr. Eugenom Gallatijem in se tudi preselila v Ljubljano, Oto pa je nastopil službo zdravnika v Litiji (1905-1908).

Spet nova prelomnica: v Tržiču je umrl dr. Jagodic in nanoslo je (verjetno zveza: predilnica Litija - predilnica Tržič), da je prišel v Tržič mladi doktor Oto Hawlina. Vsak prosti čas je smuknil v gozdove, na griče in hribe. Tam se je seznanil z ing. Sugg-om, doma iz Bludenza, ki je bil takrat tehnični vodja v predilnici Tržič. Najbrž je on občasno na izlet povabil tudi Polakove gospodične (Fini, Ana, Žaneta) in Parisovo jabolko se je zakotalilo do Ane. Vdova pokojnega dr. Jagodica je odstopila v najem mlademu doktorju ne le ordinacijo, temveč celo hišo z vrtom vred, sama se je odselila na svoj prvotni dom v Kovor.

Dr. Hawlina hitro najde stik z ljudmi: dobro je znal slovensko, tržiške špraha še ne povsem, nemško itak, bil je vesele

z. Polkovni zdravnik Otto Hawlina. (Iz zapuščine dr. Otta Hawlina)

koj po operaciji so podpolkovnika odpeljali z avtom na postajo in z njim še nekaj ranjencev.¹²¹

Saniteto v prvi vojni je opisal Miha Šimac s sodelavko Katarino Keber v knjigi *Patriae ac humanitati!* in v njej večkrat omenil frontnega zdravnika Hawlina.

narave, dober pevec, udeleževal se je lokalnih prireditev, prijeten sogovornik. Vsi so ga hitro sprejeli, cerkveni krogi, liberalci, kmetje, delavci, "purgarji", baroni in direktorji, le pri družini Pollakovih je bil "privandrovec". Tržiško meščanstvo so namreč obvladovale le štiri družine: Pollak, Ahačič, Mali in Peharc, te so bile tudi sorodstveno povezane, in prav v eno od teh družin je zaneslo našega očeta. Starejša sestra naše mami, teta Mici, je bila poročena z dr. Vrtačnikom, sodnikom upravnega sodišča, pa ga nihče v družini ni klical s krstnim imenom Ivan, temveč le "Vrtačnik". Naš oče je bil tudi vedno le "Hawlina" in ne Oto, teta Anka, žena stric Korlna le "Rakovčeva", kar je bil menda nenapisan zakon v Tržiču.

Ob poroki je mama dobila izplačano doto in privoščila ta si poročno potovanje preko Dolomitov do francoske Riviere. Mislim, da sta vso pot potovala s kočijo, v vsakem kraju pa sta kupila razglednice in jih zlagala v album. Nakupila sta trpežno pohištvo, ki je še dolga leta služilo, in še služi nam otrokom in vnukom. Dobro, da sta takrat potrošila tisti denar, v nasprotju s teto Fini in teto Žaneto, ki sta svojo doto dali za vojno posojilo v letih 1915-16, in nista imela od tega prav ničesar! Razumljivo, da sta bili nekoliko zagrenjeni in sta z nekakšno zavistjo gledali na Anino družinico.

Pa tudi tej družinici ni bilo vedno lahko. Očetova mama (mačeha), vdova, se je leta 1912 preselila k teti Rozi, tudi vdovi, brez pokojnine z dvema otrokoma, ki se je preživljala s poučevanjem klavirja. Gotovo je tu pa tam kak novič našel pot tja, le bolje, da se to pri tržiški žlahti ni slišalo. 30. 5. 1914 je prikobacal Herbert na svet. Naslednji dan je bila menda nedelja in oče Oto je v cerkvi, tako je vedela povedati naša mami, vsakemu, ki ga je pozdravil, in teh ni

bilo mogoče, so za divizijsko obvezovališče uporabili šole, hiše, skednje ali cerkve. Prav tako je bilo treba poskrbeti za vodo, kurivo in za slamo.¹¹⁸ Na takem obvezovališču je delovalo sanitetno moštvo, ki je praviloma štelo 78 moš, 2 oficirja in 4 zdravnike, poleg njih pa še 29 vojakov, ki so pripadali pratežu. Za večja divizijska obvezovališča so moštvo seveda skušali okrepiti, posebej še število zdravnikov.¹¹⁹ Ti so skušali doseči predvsem dvojne: ranjence čim hitreje pripraviti za transport in čim bolj preprečiti morebitne nevarne okoliščine (npr. izkrvavitve). V ta namen so po potrebi že na obvezovališčih opravljali nujne kirurške posege. Prav takšne posege je na začetku vojne opravljal tudi dr. Otto Hawlina. 9. septembra 1914 je bil v Kiernici,¹²⁰ kjer je bilo divizijsko obvezovališče: »Enega za drugim nam prinašajo ranjence, mi jih oskrbujemo. Dr. Pollak in jaz operirava podpolkovnika Fabra, ki je imel odstreljen sredinec; drugi strel mu je odbil palec na nogi, tretji pa mu je prestrelil golenico pod kolenom in zlomil kost. Ta-

bilo malo, z vsem ponosom pripovedoval, da je dobil sina! A kaj, dobrih 8 tednov po tem, prav na mamičin god, na svete Ane dan, 26. 7. 1914 je bil poklican k vojakom, zbirno mesto Kanal ob Soči.

Ohranjen je njegov dnevnik iz tistega in iz kasnejših časov, zato moremo še dosti natančno povzeti dogajanja te dobe. Leta 1914 so bili Italijani še zavezniki velike Avstrije, ki je obsegala tudi Trst. Za Kranjsko in Primorsko, vključno Trst, so "nabirali" vojake v Kanalu in Gorici. Tja je bil poslan naš oče kot zdravnik pri pregledu nabornikov, morda prav zato, ker je obvladal poleg nemščine tudi slovenščino in italijanščino. Ubogi "Kranjski Janezi", tu so jih nabrali in nagnetli v vagone in vozili v daljno Galicijo, mimo Ljubljane, Celja, Ptuja, Budimpešte do Ždanova in to od 14. do 18. 8. 1914. V očetovem dnevniku je listič s slovenskimi imeni onih, ki jih je kot preslabotne, že iztrošene, s srčno napako, itd izločil, a koliko tisoč jih je kljub temu bilo poslano v to nesmiselno vojsko!

Avstrijci so mislili, da pridejo na ozemlje, ki je še "njihovo", medtem pa so Rusi tam že imeli svoje postojanke in čete enih in drugih so se nekako neorganizirano premikale sem ter tja, prišlo je tudi do spopadov, pri tem naj omenim, da je bila zdravstvena služba bolj zadaj, a vseeno nič kaj prijetna. Dnevniku je priložen zemljevid iz tistih časov, da je možno "hoditi" s temi reveži po blatnih, zasneženih, zmrznjenih cestah. Naštejem le nekaj krajev: Striy, Židacov, Bobrka, Przemislany, Novi Sandec, potem umik preko Dukle v Bartfo, Eperjes, in še dosti drugih. Prvih šest tednov ni bilo nobene pošte od doma, in tudi kasneje je hodila ta pošta skoro mesec dni, da je prišla do naslovnika.

Presunljiv je opis iz kraja Zablotce pri Przemislavu v dneh od 19. 10. do 31. 10. 1914. Razpasla se je kolera in lazaret (osvojena dvorca in šupe, prej last kneginje Lubomirske, kjer je ruska armada že temeljito pobrala, kar se je pobrati dalo), kjer sta bila odgovorna zdravnika moj oče in njegov prijatelj iz Graza, dr. Negri, je bil imenovan "infekcijska bolnica". Z vseh strani so pripeljali te uboge reveže, v vseh jezikih je bilo slišati tarnanje, moledovanje za pomoč, zlasti za vodo, čaj, pijačo sploh, saniteta ni bila kos temu velikemu navalu. Predolga bi bila povest, vse to tu naštevati, omenim le to, da je bilo tu leglo očetove bolezni, vsled katere je ohromel v decembru 1920 in potem umrl avgusta 1931.

Po odločni intervenciji mojega očeta pri štabnem vodstvu, češ, če ne pošljejo dodatnega strežništva in zdravil, naj vsaj postavijo nekaj strojnic in vse te reveže postrelijo, da jih rešijo muk počasnega umiranja, so dobili dodatne mobilne bolnice za pomoč saniteti. Ubogi ljudje, ki so bili poslani tja, zakaj?, v čigavo korist? Vsekakor so se pri očetu, takrat 38 letnem, pojavile bolečine v nogah in pekoči izpuščaji, ki so jih zdravili z arzenom. Spet je mladost in krepka narava trenutno premagala napade strupov, ki so se zajedli v telo, a začetkom januarja 1915 so ga le poslali v Graz v bolnico, od tam v Ljubljano v garnizijsko bolnico; z navodili domačega zdravljenja so ga sredi januarja 1915 poslali domov v Tržič.

Gotovo je domače okolje in sinček, ki ga ni videl skoraj osem mesecev, pripomoglo, da se je spet postavil na noge. Črv v telesu je le miroval, do kdaj?

Niso ga poslali nazaj v Galicijo, pač pa so v Ljubljani, v obrtni šoli na Aškerčevi cesti uredili "rezervno vojno bolnico" in tu je bil zadolžen za vodstvo te bolnice. Da pa ne bo spet sam, je ženo s sinčkom nastanil v bližini, v hiši gospe Vide Försterjeve, roj. Gogala, na Rimski cesti. Mladi družini je življenje teklo še nekam urejeno, rodili sva se Lote in jaz, a Soška fronta je zagorela v novem plamenu in rabili so zdravnike, tako je bil oče tja poslan sredi novembra 1917, mami s tremi otroki pa je odšla spet nazaj v Tržič.

Udine so bile bližje kot Galicija, a speči črv se je radi groze, ki je tam ni manjkalo, spet začel javljati. Tu pa tam je bolnik "skočil" na Dunaj k prijatelju dr. Neckerju po kako injekcijo; zlasti ob kapitulaciji, koncem oktobra 1918, je šel najprej tja in šele po tem v Tržič. Kako se je tam zdravil ni najti v zapiskih.

Vojne je bilo konec, oče je spet začel ordinirati, vladala je revščina povsod, koliko se jih ni vrnilo iz vojne ali pa so prišli domov kot invalidi! Na Golniku so v stari graščini uredili nekak dom za vojne invalide, predvsem na pljučih bolne, ki niso imeli možnosti domače oskrbe. Tja se je moj oče večkrat v tednu popoldne vozil s kolesom ali pa tudi šel peš; invalidi so mu bili pač kot stari kameradi zelo pri srcu. Čuvaj v tistem gradu je z velikim kravjim zvoncem zvonil, ko ga je videl prihajati, da so se bolniki zbrali. Včasih je oče tudi enega ali drugega od nas otrok vzel s seboj, največkrat Herberta.

Zdaj se šele pričinja tista doba, ko smo postali prava družina, ko smo dobili našega očeta, našega "papačita", kot smo mu rekli. Bil je enkrat! Živel je med Slovenci, hodil v slovenske šole, zavedal se je svojega nemškega porekla, spoznal je važnost znanja jezikov in hotel je, da se dobro naučimo obeh jezikov, nemškega in slovenskega. Najenostavneje je bilo to v družini urediti tako, da smo z očetom govorili nemško, z mamico slovensko, in to nam ni delalo težav. Kako prav mi je to prišlo v življenju!

Pa kaj je vse znal! Iz vrbovih vej je delal piščalke, ki so tudi v resnici piskale, iz orehovit lupin so nastale jadrnice, plavale so v skledicah, zelen perešček so bila jadra in naša sapa veter, ki jih je gnal. Iz divjih kostanjev so nastale prav majhne posteljice za vile. Na vrtu so rasle modre rože, poznali smo jih pod imenom Rittersporn (ostrožnik). Kako je znal razložiti, da je to vilinski voz, kočijaž sedi spredaj in zadaj sedijo deklice. Vse rože je poznal, seveda so bili najbolj zanimivi mlečki, ki so cedili rumen in bel mleček, in vsaka rožica je imela svojo lastno povestico. Pozneje, ko je bil že hrom in se je Herbert ukvarjal s herbarijem, je zlasti Herbert nanosil znane in neznane rože in dobil "specialni" pouk o njih. Tako n.pr. mi je ostala v spominu povest o Aronovi palici (v botaniki poznana kot pegasti kačnik), da se ta rastlina imenuje po Aronu, Mojzesovem bratu, pa ko so se Izraelci po izselitvi iz Egipta na poti skozi puščavo Mojzesu nekaj puntali

in zahtevali drugo vodstvo, so morali prek noči poglavarji vsakega rodu postaviti v sveti šotor vsak po eno vejo in čigar veja bo zjutraj ozelenela, bo njihov duhovni vodja. Ozelenela je Aronova palica in postal je vodja levitov, t.j. duhovnikov. Res je ta cvet nekako podoben palici, ki na koncu cvete. Kje sem jaz takrat kaj vedela o Aronu in Mojzesu, več ali manj sem se verouka naučila doma pri očetu, zlasti neomajnega zaupanja v božjo vsemogočnost.

Ker sem ravno pri poglavju prirodopisa, kako je znal oponašati ptičke in razločevati njihove žvižge in napeve. Pri-povedoval je, kako je pri pohodih v Galiciji takoj ločil med pravimi glasovi čukov od onih, s katerimi so si signalizirali izvidniki, ki so čuke le oponašali.

Spet nova prelomnica: pred Božičem leta 1920 je ohromel. Na večer so prišli z Loma z lojtrskim vozom ponj, pomagat naj bi šel porodnici. Oče je bil še v kopalnici, hitro se je oblekel in odpeljal v mrzlo noč. Ko se je po opravljenem obisku vrnil, je mogel le še s tujo pomočjo komaj priti do postelje, in od takrat ni več vstal. Hudo je bilo to zanj in za vse nas.

Skušali so ga zdraviti v ljubljanski bolnici, tudi do dr. Neckarja na Dunaj so ga pripeljali z vlakom že začetkom leta 1921. Hišni red pri nas se je spremenil, mama se je posvetila le očetu, nas tri je nadzorovala teta Matilda, mamina teta, ki je imela preužitek pravzaprav pri stricu Korlu v Pollakovih hiši, a so jo tam kar radi posodili. Kuharica Mari je bila že od nekdanj gospodar kuhinje, prišla pa je še gospodinjska pomočnica Micka Žbontarjeva iz Kamne gorice, inteligentna, na pamet je znala Gregorčičeve, Aškerčeve in Prešernove pesmi; ta je bila otrokom res prava prijateljica. Ob nedeljah (po maši) sta nam hodili pomagat teta Neta in teta Fini, boljše rečeno v kontrolo nam vsem, skrbeli sta za garderobo, zlasti za Lote in zame. Onidve sta bili povod, da sem se naučila strpnosti do ljudi, ki jih nisem marala, le radi tega, ker sta oče in mati to želela. Če se tega izmlada ne naučiš, ti bo pomanjkanje te modrosti kasneje v življenju delalo preglavice!

Oče je spal v dvorišni sobici, nad drvarnico, ker bi ga bilo pretežko prenašati do prejšnje spalnice v prvem nadstropju. Da ponoči ni bil sam, je vedno nekdo od otrok pri njem dežural. To je bil imeniten posel; zvečer so prišli znanci in sorodniki na pogovor, in tisti, ki je ravno dežural, je lahko vse na ušesa vlekel, seveda se je bilo treba pretvarjati, da dobro spi. Naš oče je imel eden prvih radio aparat, pa so tudi zaradi tega radi prihajali znanci. Poznal je opere, in če so bile kake oddaje, jih je tudi razlagal nam otrokom.

Tudi spolno vzgojo je znal pravočasno in lepo posredovati. Hudovala sem se nad petelinom, ki "muči" kokoške (kurnik je bil v drvarnici pod oknom očetove sobe); vzel je svinčnik in začel risati, kako se oplodijo jajčka, iz katerih se potem izvalijo piščančki in da brez petelinčkov tudi piščančkov ne bi bilo.

Če sem ga kaj polomila, recimo, da nisem prišla domov ob dogovorjenem času, ali tudi, da sem se zlagala, ali se do tete Matilde predrzno vedla, mi je povedal, da je hud name in se ne bova pogovarjala, dokler tega sama ne bom želela.

Otto Hawlina z ženo Ano, hčerko Marijo in sinom Herbertom.

Kaj je bilo hujšega, kot da oče ne govori z menoj! Seveda sem se pripravila na pridigo, pravzaprav pogovor, ne bi pa prenesla med nama bojnega stanja. Kot Herbert opisuje, da ga je oče tepel, mene ni nikdar, s pametno besedo so bile vse nevšečnosti odpravljene.

Oče je torej še naprej ordiniral, mama mu je pomagala v ordinaciji, naročil si je najaktualnejšo zdravniško literaturo, hotel je najti tudi pot do svojega ozdravljenja. V medicini se je tako dodatno izobrazil, s tem je marsikom pomagal. S tem v zvezi omenjam Zinkleim, ki ga je med prvimi uvedel pri zdravljenju nog, hoja s škornji ob bradlji na našem dvorišču pa mu ni pomagala. Kljub temu je še obiskoval bolnike, z invalidskim vozičkom se je peljal oz. so ga peljali do hiše, povečini so bili ozki hodniki, stopnice itd, tam so ga pač morali nositi, a ni se ustrašil teh štrapacov. Za nas otroke je bil poseben čar, če so ponj prišli z vozom za kakega bolnika. Takrat je smel kdo od nas otrok prisesti. Spotoma nam je deklamiral, zlasti že v mraku, pesnitve, kot n.pr. Der Erenköning, Die drei Grenadiere in še kakšno. Repertoarja mu ni zmanjkalo.

Mami se ni bilo treba "matrati", da bi potiskala voziček z očetom po Tržiču, kar menjavali so se, ko smo šli, recimo k maši ali kam drugam. Menda so si šteli v čast, da smejo svojega doktorja peljati. Takrat ni imel nihče kaj prida denarja, pri Bolniški blagajni so bili zavarovani le tovarniški delavci in železničarji. Obrtniki, pomočniki, vajenci, kmetje, gozdarji itd. pa ne, pa pri dr. Hawlini je bil vsak dobrodošel tudi "brez listka", in to se je vedelo.

Še nekaj, kar pravzaprav spada k prejšnjemu odstavku, ko smo se z očetom vozili do bolnikov. Kako je poznal nebo! Razlagal nam je ozvezdja, opozoril na jezdeca pri velikem vozu, pripovedoval, kako so se mornarji orientirali po zvezdah, ko še ni bilo kompasov in drugih pripomočkov. Seznanil nas je z grško mitologijo, po kateri so ozvezdja dobila imena. Pregnal nam je tudi strah. Nismo se bali teme ali pokopališča ponoči, vedno je poudarjal, da so ljudje v bistvu dobri, če jim z dobroto prideš naproti.

Poleti je prišla k nam "grosi", očetova mačeha, neznatna majhna ženica, mi pa smo jo imeli srčno radi. Mama je vse leto zlagala strgano perilo v poseben predal, vse to je grosi poleti zakrpala, a našla je čas, da nas je naučila kvačkati in plesti, in kar je bilo najvažnejše, imela je veliko zalogo pravljič, ki nam jih je pripovedovala, o Repoštevju in drugih tam iz Krkonošev.

Od časa do časa je moral oče spet v bolnico, včasih v Ljubljano, tudi na Dunaj sta se podala z mamo. Nekoč je prišel dr. Necker sam z Dunaja, da je prisostvoval neki operaciji v ljubljanski bolnici, kjer je bil očetov zdravnik dr. Jug. Pa za vse to ni zahteval niti groša.

Do srede leta 1930 je z očetovo boleznijo še nekako šlo, vsaj mi otroci z njo nismo bili obremenjeni. Od konca 1930 pa se je močno slabšalo in leta 1931 je bil že velik revež. Zadnja dva meseca pred smrtjo avgusta 1931 je živel več ali manj le s pomočjo močnih zdravil, zlasti morfija. Vedno nam je ponavljal, da nam ne more zapustiti nobenega premoženja, da pa nam zapušča mnogo dobrih prijateljev in spomine na lepo otroštvo. In to je bilo res.

Prijatelji: da naštejemo le nekatere: g. župnik Vovk (takrat šele 31 let star), je na smrtni postelji očetu rekel: zame so drugi skrbeli, da sem doštudiral, za Vašega fanta (Herbert je bil takrat v šesti gimnaziji) bom jaz skrbel ti dve leti do mature. Za očeta je bila to velika tolažba, ker mu je bilo veliko do tega, da se je "njegov fant" mogel izobraziti vsaj do mature. Vsa čast in slava g. škofu Vovku!

G. Schallgruber, ki je bil z njim v Galiciji, je ničlikokrat poslal mami kako kuverto. Še leta 1946, ko je po "dobrem nasvetu" vse svoje premoženje "podaril" SFRJ in s tem dobil dovoljenje, da se je izselil s celim vagonom svojega pohištva, je meni, takrat uradnici pri odvetniku dr. Grosmanu, ki je zastopal njegove interese, za odhodnico izročil znesek v višini moje mesečne plače. Razdelili sva si ga z mamico, Tone je bil takrat zaprt.

Matizovec (ali nek drug kmet) je mami pripeljal še pet ali šest let po očetovi smrti dve vreči krompirja, češ, da je bil to doktorju dolžan.

Boljali manj iz kratkočasje in zaradi družabnosti je "koval verze", nekateri so pravo ogledalo njegove globoke miselnosti in boguvidnosti, kot n.pr. tisti z naslovom Poletje 1929".

Ni bilo potrnosti v naši hiši. Najlepše je bilo o Božiču in za novo leto. Takrat so prinesli očeta v gornje prostore, v jedilnico s črnim pohištvo. Prišla je tudi teta Anka, stric Karel, mogoče še kdo. O Božiču smo molili, prižgali sveče

ob jaslicah in na drevescu, ter se veselili darov (niso bili veliki, a bila so presenečenja). Za novo leto smo se igrali družabne igre, človek ne jezi se, Michel mit dem Strichel, (Lote bi še vedela, kako to gre). Prebiralimo pošto, ki so jo pisali znanci in sorodniki. Oče je imel kar dosti korespondence, tudi s svojimi sorodniki Jurischevimi iz Gablonz-a (Jablonec). Vsako leto so nam poslali škatlico "draguljev" iz svoje delavnice brušenih poldraguljev in stekla. Po letu 1945 je za temi sorodniki izginila vsaka sled, verjetno so jih vse "pospravili". Prek Schrautzerjevih sem se še trudila, da bi dobila kako sled za njimi, pa žal ni bilo nobenega glasu več. Tiste dragulje smo namreč dobro uporabili, ko smo šli koledvat za svete tri kralje, oče nam je iz lepenke napravil lepe krone, mamica nam je oskrbela pisana ogrinjala, ki smo jih spenjali z lepimi broškami. Herbert je bil že v šoli, za tretjega kralja je bila navadno potem Pitterlova Hilda.

Prebrali ste morda poslovilne besede, ki jih je napisal takratni ravnatelj meščanske šole g. Albin Lajovic, ali tiste, ki jih je napisal g. župnik Vovk. Bil je to krasen človek, ta vaš ded, nekaj njegovih korenin je pomagalo tudi vaši rasti.

Toliko o njem hčerka Marija, ki je bila rojena leta sredi leta 1916. Njen oče je bil takrat vodja velike zaledne bolnice v Ljubljani. Pred vojno je bil ta objekt Gewerbeschulle, po vojni pa srednja tehnična šola, kar je še danes. Marija je bila v krščena v kapeli te bolnice. Jaz pa sem kakih 50 let kasneje v telovadnici te šole dve sezoni igral v plesnem ansamblu. Iz tega obdobja Otto ni zapustil dnevnika. Dnevnik je redno pisal prve mesece v Galiciji. Zadnji dve leti je bil v zaledni ambulanti v Vidmu (Udine). Tudi tu ni pisal dnevnika. Prav malo torej izvemo o njegovem ljubljanskem in videmskem obdobju. Iz pisem je najbolj čutiti naveličanost. Nekoliko obsežnejši je bil ob vselitvi v palačo v Vidmu. Ta odstavek je v prispevku o Francu Bričlju.

Ko sem konec oktobra sledil njegovim premikom po Galiciji, sem lahko bolje umeščal nekatera poglavja iz dnevnika. V jesenskih in zimskih mesecih leta 1914 je večino časa v pogostih premikih spremljal fronto s sanitetno enoto v provizoričnih pogojih. Bistveno boljši pogoji so bili v Przemyslu, kjer sta bila saniteti dodeljena dva dvorca Lubomirski s pristavami. Vendar pa je bil ravno tu najhujši pekel s strašno umrljivostjo zaradi epidemije kolere in tifusa. Objekti so bili takrat delno opustošeni. Danes so obnovljeni. V njih so šole in inštituti.

Samo nekaj stavkov, ki bodo morda komu dovolj zanimivi, da prebere vse:

28. VII. 1914. Že ob osmih zjutraj sem začel pregledovati vpkolicane novince in jih veliko zavrnil; nekateri so imeli za pest debelo kilo, izrazite srčne napake, številne podhranjene in izčrpane, prekmalu postarane, tako da so bili pri štiridesetih letih videti deset let starejši.

10. VIII. odkorakamo na strelske vaje; pravi čudež je, da se nič ne pripeti, saj streljajo kar na slepo. Vrnemo se šele ob pol enajstih zvečer in imamo precej omagancev zaradi marša.

Sicer je življenje v Gorici kar udobno; večkrat grem v kavarno, da pregledam prispelke brzovjavke. Vojne napovedi se vrste druga za drugo. Prepričanje v zmago je popolno; prepričani smo, da bodo boji samo na Poljskem in Ruskem, vidimo se že na pohodu na Moskvo. Pri tem pa ne vemo, da so v tem trenutku Rusi že vkorakali v Galicijo. Po drugi strani pa si ne morem misliti, da bi skoraj povsem neizurjeno vojsko, kakor se je pokazala na strelskih vajah, lahko uporabil v bojnih formacijah. Tolažimo se lahko s tem, da so te enote predvidene za varnostne namene v zaledju.

24. VIII. okrog štirih zjutraj se prebujamo. Vojaki so zaradi mraza zakurili nekaj ognjev in zaradi mraza se nam kar prileže, da lahko z razbolenimi sklepi korakamo naprej. Korakamo skozi Romanow, čez pogozdene vzpetine v bojni pripravljenosti proti Hanuschowu, kjer opoldne zasedemo vzpetino in prevzamemo varovanje.

26. VIII. Po tesnobni prečuti noči pride v ranem jutru po nas sel po poti, po kateri je šel polk. Zvemo, da se je ponoči med obema polkoma (L.I.R. 4 in L.I.R. 27 /Landwehr Infanterie Regiment - domobranski pehotni polk/) znašlo nekaj Kozakov, sprožili so nekaj streliv in se umaknili. Polka sta se imela za sovražni enoti in sta se začeli obstreljevati, dokler poveljstvo ni spoznalo napake. Seveda je bilo več mrtvih in ranjenih.

27. VIII. Zbudim se zgodaj, okrog mene ležijo ranjeni častniki. Zvem, da so ponoči obstreljevali celo postajo prve pomoči, krogle so padale tudi v vrtu, kjer so ležali obvezani ranjenci. Štabni zdravnik dr. Stein se je skrival pod operacijsko mizo. Komaj se je tja zavlekel, že sta padla nanj s ceste dva vojaka in negibno obležala. Mistil je, da sta mrtva, čez nekaj časa pa sta se začela premikati in izkazalo se je, da sta tudi onadva iskala zaklon. Ogenj so Rusi ponoči takoj ustavili, ko so izvedeli, da imamo tu sanitetno postajo. Od ranega jutra smo začeli v vrtu delati na vseh obvezovalnih

mizah ter ranjencem in izčrpancem dajati poživila. Tudi sam sem si našel delo.

Nad vse je legla težka apatija. Po nočnih vesteh nam je umik odrezan, saj so Rusi zasedli Przemyslaw; sprijazniti smo se morali z dejstvom, da smo vojni ujetniki. V kraju in po cestah je polno naših skupin, največ polkov 22. pehotne divizije. Poleg tega imamo še okrog 200 ruskih vojnih ujetnikov. Kaj bo z nami?

Ob devetih nam ukažejo, da krenemo proti Przemyslawu, tudi zdravniki. Vsi smo prepričani, da gremo v rusko ujetništvo. Pri oddelkih vidim pripravljene bele zastave, eden je na palico pritržil robec, drugi brisačo, tudi topničarji obešajo bele krpe na svoje orožje. Dva ranjena častnika se s solzami v očeh poslavljata in obžalujeta usodo, ki ju vodi v rusko ujetništvo.

Okrog desetih dopoldne krenemo proti Przemyslawu. Na čelu jaha poveljnik divizije Kraus-Elislago in višji zdravnik 4. regimenta (Eckardt). Naprej se pomikamo v neurejeni povorki in se ves čas sprašujemo, kaj bo z nami. Če smo ujetniki, potem ne bi smeli biti oboroženi. In že eden sprazni magazin na cesti. V trenutku mu sledijo še drugi. Odpirajo tudi torbice z naboji in jih stresajo na cesto. Kot bi se ne zmogli dovolj hitro znebiti streliva si drug drugemu pomagajo odpirati in prazniti vsebino tornister, magazin za magazinom pada na tla. Celotna častniki praznijo svoje Browninge in tudi njihovo strelivo se pridruži ostalemu! Cesta se blešči od nabojev, hodimo po njih, pot jih je vsa polna. V povorki hodim brez družbe, sluga z vso prtljago in konjski hlapec sta se mi ponoči izgubila v poskusu preboja, vse, kar imam, imam na sebi. Žalostno si ogledujem svoj Browning, ali ga bom res moral izgubiti? Tu in tam je odvržena tudi kakšna torba in puška, nekje ob cesti vidim na pol prevrnjen voz z novimi lopatami, ki so delno popadale v jarek.

30. VIII. Noč sem na slami dobro prespal, čeprav je bilo ponoči čisto blizu slišati nekaj streliv. Jutro je spet prelepo. Premestimo se na rob gozda k naši koloni za oskrbo s strelivom. Spomnim se svojega vojnega plena, sežem po najdeni oficirski torbi in se v gozdu začnem preoblačiti, saj se v zadnjih dneh nisem slekel. Ravno, ko sem v srajci, gatah in bos, začne v gozdu čisto blizu treskati. Dobili smo jutranji pozdrav ruske baterije! Tako hitro se v življenju še nisem oblekel! Može iz regimenta, ki je taboril v bližini, so v neprevidnosti zakurili ogenj, da bi si skuhal zajtrk. Dim je izdal naše položaje. Rusom so z dimom pošiljali signale tudi prebivalci, sploh je dim rad privabljal šrapnele. Vse bega naokoli, kolona s strelivom si išče nov položaj. Mi se pomaknemo globlje v gozd, vendar tudi tu padajo zadetki. Vrniti se ne moremo, okrog pristave je še huje; gremo naprej, ko zdaj tu zadaj tam pade zadetek. Kadarkoli slišimo sikanje, si vsak poišče zaklon za kakim debelim drevesom. Tako pridemo do globokega jarka, kjer končno najdemo kritje.

Zdaj so naše baterije pričele streljati prek nas. Po pokanju in sikanju streliv že ločimo naše od sovražnikovih.

Enkrat ocenjujemo: "To so naši", drugič pa se pritisnemo ob pobočje jarka. Čisto blizu pokajo šrapneli, odlomljene veje padajo v jarek, delčki granat pa nekaj korakov stran v gozd. Vse mogoče nam roji po glavi. "Danes je god moje sestre in mojega fanta." Ena sama želja se vrača vedno znova, drage domače še enkrat videti zdrav(e).

Počasi pa postaneš peklenškemu trušču navkljub mirnejši, apatičen. Postaneš vdan v usodo, "kakor je komu usojeno", razmišljaš. Tako mine že celo dopoldne, na hrano ne pomisli nihče. K nam prihajajo ranjenci, mi jih obvezujemo. Popoldne okrog nas že žvižgajo krogle in zadevajo okoliška debla.

Zdaj ukaže poveljnik divizije (Kraus-Elislago), da morajo zdravniki na frontno linijo, da jih bodo vojaki videli in jim bo porasla morala. Osupli sprejmemo tak ukaz. Bojna črta je 200 korakov pred nami, pravkar se umika, za njo general Schmiecht z dvignjenim revolverjem poganja vojake nazaj proti sovražniku. Tu ne moremo nič več napraviti, to je vsem jasno, torej se umaknimo. Baterija za nami je umolknila, tudi šrapnelov za nami ne slišimo več.

Spet nas pot vodi mimo naše pristave, spet moramo čez golo vzpetino mimo kopic sena. Z nami se pomikajo tudi umikajoče se enote. Komaj pridemo na golo vzpetino, nas začne obstreljevati artilerija, vseeno srečno pridemo v kritje za vzpetino. Z nami se umikajo tudi nekateri civilisti, Judje iz Przemyslanyja, ki so zgodaj, tik pred borbo pribežali k nam. Osemnajstletno dekle je bila od strahu zaradi pokanja šrapnelov bolj mrtva kot živa.

6. IX. Zjutraj se spet enkrat temeljito okopam in operem, potem zajtrk, poljska maša, počitek in mirovanje, prava nedelja.

10. IX. Tudi danes zjutraj močan topovski trušč. Vidimo dve ruski letali, ki ju artilerija živahno obstreljuje, očitno brez uspeha. Čez nekaj časa zvemo, da so enega od njih za Grodkom vendarle sestrelili.

Proti poldnevu pride veliki generalštab s prestolonaslednikom in nadvojvodo Fridrichom; pri nas se zadržijo in osvežijo.

Ob dvanajstih odkorakamo, gremo skozi Grodek in vidimo v mestu več požganih hiš. Na glavnem trgu visi na drevesih šest obešencev, med njimi eden v hlačah avstrijske uniforme. Bil je pobegli oficir, ki je vohunil za Ruse.

13. IX. Ob osmih zjutraj nadaljujemo marš, pa ne vemo kam. Poti so zaradi dežja močno razmehčane. Občasno slišimo v daljavi bobnenje topov. Zaradi zastojev prateža se pomikamo zelo počasi in pogosto zelo dolgo čakamo na poti. Na poti se kar lepimo in konji se komaj premikajo. Vseeno vso noč nadaljujemo. Kuhati ne moremo, ker so oddelki pred nami izpraznili vse vodnjake. Tako tudi bolnikom in ranjencem ne moremo kuhati hrane, še kave ne.

23. IX. Po nevihti smo vsi popolnoma premočeni, ponoči nismo nič spali, veter je zelo mrzel. Zjutraj se skušam ob ognju malo pogreti. Konji dobijo malo ovsu. Jaz dobim pol skodelice čaja. V nadaljevanju moramo prečkati še nekaj gorskih hrbtov, pri tem ponovno prepregamo kot ponoči. V nekem strmem klancu se nam ob vožnji navzdol polomijo kolesa na dveh vozovih. Ker rezervnih nimamo več, jih snamemo z enega voza, da bi z drugim lahko nadaljevali pot.

11. X. Odkorakamo do Skolyczyna. Ves čas dežuje, ceste so eno samo morje blata. Namestimo se slabo.

12. X. Nadaljujemo 22 km do Szebnye. Ves čas neustavljivo drobno rosi, ceste so slabe kot včeraj, spremenile so se v rjavo brozgo. Opoldne pridemo v Szebnye. Vse vojaške bolnice in bolnice Rdečega križa so se namestile v gradu. Vse v gradu je zelo razkošno. Očitno je, da so v begu pustili vse kot je bilo. Najfineše svileni pohištvu, lepe oljne slike, elegantne omare, perilo; vse je zelo razmetano, žalostno opustošenje. V naši sobi so igrače, ilustrirane knjige, gramofon; očitno je bila to otroška soba. V sosednji sobi je harmonij, nekateri znajo igrati na klavir. V omari najdem še nekaj plesnih čevljev, napetih na kopito; vsi so naglo pobegnili. Pred nami so tu že bivali Rusi, za njimi madžarski Honvedi. Rusi so bili zelo obzirni, Madžari pa so vse razvlekli in opustošili.

14. X. Ponoči spet enkrat spim v postelji! Ob šestih zjutraj gremo prek Rymanowa proti Zarszynu. Tam se dobro

Del medicinske opreme avstrijske poljske bolnice.

namestimo. Tu je bila pivovarna. Pivovarniška pisarna kaže sliko opustošenja, ki so jo pustili Rusi. Vse knjige so strgane razmetane po tleh. Vseeno še dobimo sodček piva. Večerjamo v župnišču; župnik nam pripoveduje zelo zanimive dogodke, ki so se zgodili v devetih dneh ruske prisotnosti. Sam se je bal, da ga bodo vzeli kot ujetnika; po veliki maši je ostal v cerkvi, v spovednici pri brevirju; naenkrat vrvež, ženske begajo sem in tja, zagledal je oboroženega Kozaka, mislil je, da je prišel po njega, namesto tega vidi, kako se Kozak približa Marijinemu kipu in ga poljubi. Strah ga je minil. Župniku naj bi vzeli konje. Ta se je branil, da rabi vsaj dva za obiskovanje bolnikov. Kozak odide in mu konje pusti, v hlev pa ne pogleda, kamor so ljudje, brez župnikove vednosti pred Rusi že skrili še dva konja. Na splošno so bili Rusi dobrosrčni, razen v pivovarni, kjer so strašno gospodarili. Pet jih je tam še ležalo pijanih, ko so prišle naše čete. Vlamljali so v kleti, nato so šli od hiše do hiše in ukazali, da so z vpregami prišli po pivo. Sod piva so Kozaki prodajali za krono ali dve. V Krosnem so svoja kopja prodajali po 40 hellerjev. Na trgu je stal bosonog deček; prijezdi Kozak, dečko namigne, da mu prime konja. Deček uboga, Kozak gre v trgovino nekega Žida in pride kmalu ven z novim parom čevljev. Da jih dečku, mu reče naj izgine, sam pa odjezdi. V tem pride ven Žid in kliče dečka naj pride, dal mu bo šestak. Deček je bil zvit, pokazal mu je osla in oddirjal.

V Bezki nam je neki Žid na vprašanje, kakšni so bili Rusi, odgovoril: Meni niso naredili nič, moja hči pa je že 14 dni bolna. Tudi župnik nam je pripovedoval, da je 5 Kozakov posililo porodnico. Konje so Rusi prodajali po 20 kron, med njimi take, ki so bili povsem uporabni.

19. X. Zjutraj se vsa poljska bolnica odpelje proti Zablotcu. Tam najdemo dva gradova in veliko pristavo, vse naj bi pripadalo kneginji Lubomirski. Enega od obeh gradov določimo za infekcijsko bolnico, drugega pa za tiste bolnike in ranjence, ki niso zboleli za infekcijsko boleznijo. Objekte so pred nami že zasedali Rusi, zato je večina opreme uničena, peči so vse porušene, skoraj ni celega okna. Na dvoriščih in pristavi leži skoraj meter visoko gnoj in blato. Na skednjih je vsaj dovolj slame.

Današnji izgled dvorca družine Lubomirski.

Dr. Negri naj bi prevzel kolerične bolnike, jaz pa preskrbo ranjencev. Prišli smo okrog desetih dopoldne in se takoj lotili dela. Ves dan smo bili zaposleni s pospravljanjem, čiščenjem in opremljanjem opustošenih prostorov. Zvečer smo slišali streljanje tako blizu, da smo bili prepričani, da se tu ne bomo mogli dalj časa zadrževati, ukaza za odhod vseeno ni. Streljanje traja vso noč, ponoči vidimo na obzorju eksplozije granat in šrapnelov.

1. XI. Ob sedmih zjutraj spet odhod čez hrib pri Krzywci vse do Bahorzeca (30 km). Ko pridemo tja, izvemo, da bomo morali najbrž spet nazaj v Zablatce. Brezglavost je popolna, nihče ne ve, kaj naj stori. Dan je bil pust in mrzel.

2. XI. Tudi danes je pusto in hladno, prav kot mora biti na Vernih duš dan! Odločimo se, da bomo telegrafsko zahtevali nadaljnje ukaze za pohod, da si ne bi po nepotrebnem nakopali ponovnega marširanja, saj nam je tudi poveljujoči štabni zdravnik Richter v Premyslu rekel, da se bomo verjetno obrnili nazaj v Zablatce. Čakanje porabimo za ogled prelepih vrtov v gradu, kjer smo nastanjeni. V parku so ogromna stara drevesa. V zgradbah so Rusi naredili tako grozno opustošenje, kot ga nismo videli še nikjer. Noben kos pohištva ni ostal cel, slike so razrezali s sabljami, po tleh je nastlan papir. Kakih 300 knjig iz knjižnice so raztrgali na koščke. Uničevali so načrtno in bili pri tem zelo prizadevni! Vsa ogledala so bila razbita, tipke klavirja so bile polomljene vsaka posebej, razbite so bile vse omare, sprednja in zadnja stran. Posestvo je bilo last kneza Krasitzky. Na ukaz čakamo do večera, pa ga ne dočakamo.

20. XII. Dopoldne nam ukažejo, da se premestimo v Also-Pagony, ker so nas iz prve premestili v tretjo prateško skupino korpusa. Spet je nedelja, dan za marširanje. Ob štirih pridemo v Also-Pagony, žalosten kraj s samimi majhnimi ilovnatimi kočami, vsaka ima samo en prostor, v tem živijo in spijo vsi. Z Negrijem spiva v hiši, kjer spijo poleg najinih slug še dve ženski in en otrok. Štabni zdravnik je pod streho s celo rajdo otrok in žensk. Tam večerjamo, ker je tisti prostor tudi najbolj prostoren. Novi kuhar kuha zelo dobro. Ko se vrnemo v naš kvartir, so se tja vselili ruski ujetniki. Najprej moramo vso družino izseliti. Ponoči so še številni Rusi iskali streho nad glavo. Noč je bila zelo nemirna. Spimo na slamaricah po tleh, poleg nas slišimo mišje glodanje. Otrok je v postelji nemiren, mačka se plazi v temi, s police na štedilnik prevrne nekaj loncev, nato začne strašno cviliti, mir je šele, ko jo vržejo ven. Potem hoče spet notri, zunaj se dere in izgine šele, ko jih dobi nekaj s palico. Najbolj boren kvartir do sedaj!

29. XII. Ob petih zjutraj spet nenaden ukaz za odhod. Ob šestih se odpeljemo v Lieserd. Tam se zelo dobro namestimo v gradu, obnovljeni srednjeveški ruševini.

30. XII. Čudovito sem spal v krasni postelji. Danes še ostanemo tukaj, čeprav nenehno čakamo na ukaz za umik! Pratež se daleč umakne, vesti niso nič kaj udobne.

31. XII. Lep hladan dan. Še ostanemo v gradu. Pišem pisma. Zvečer posedimo v družbi (štabnega zdravnika ni z nami, ker je spet zbolel) do polnoči in pričakamo Novega leta.

1915.

1. I. Še smo v gradu v Liczerdu. Dopoldne izplačilo. Že tri dni imam po rokah ekcemaste izpuščaje, ki so se zdaj razširili po vsem telesu, vedno bolj je očitno, da gre za neko obliko psoriaze.

2. I. Izpuščaji so vedno hujši, po rokah imam rdeče madeže, tesno drugega ob drugem.

3. I. S štabnim zdravnikom se odpeljeva v Kaschau, javim se v poveljstvu korpusa in grem na pregled k šefu sanitete, višjemu štabnemu zdravniku dr. Stebliku, ki nas pozna še iz Lipowce. Zelo prijazno me je sprejel in mi obljubil, da mi bo izstavil potrdilo, da se lahko takoj odpeljem domov v domačo oskrbo.

9. I. Opoldne se odpeljem proti Grazu, tja pridem ob desetih zvečer.

10. I. Zaradi izpuščajev obiščem prof. dr. Matzenauerja, ugotovi psoriazo in predpiše arzenovo zdravljenje. Srečam dr. Rupschla, obiščem gospo Negri, poiščem stare znanke.

11. I. Opoldne odpotujem z brzovlakom v Ljubljano, kjer me čaka Ana, ki je dobila telegramsko sporočilo. Mislila je, da potujem naprej. Pozdravim mamo in Vrtačnike in ostanem tukaj, da vidim, kako me bodo razporedili.

12. I. S potrdilom se oglasim v garnizonski bolnici, kjer me pošljejo na dvomesečni bolniški dopust, saj sem se sposoben sam zdraviti. Odpotujem domov; s tem se konča moj galicijski vojni pohod.

Celoten dnevnik je dostopen na: <http://poglavja.blogspot.com/2014/01/otto-hawlina-vojni-dnevnik.html>

Mit Galicije

Peter Hawlina

Galicija je ime dveh pokrajin. Ena je avtonomna skupnost v severozahodni Španiji. Druga je bila v zgodovini last različnih oblasti. Ime slednje naj bi nastalo po srednjeveškem mestu Halych - Galič - Galičina. Imela naj bi Keltsko poreklo, preneseno po starorimski provinci Galiji, kjer je bilo večinsko prebivalstvo keltsko. Na spletu najdemo razlago, da naj bi ime nastalo po keltskem imenovanju halytsa (gallitsa) za neporasel hrib (pri nas golica?). Opazna je uporaba obeh začetnih fonemov g in h. Slavistom je ta pojav dobro znan in analogna temu je tudi strokovna razlaga za priimek Havel.

V svoji knjigi Naše prijemni razlaga češka slavistka Dobrava Moldanova priimek Havel takole:

Havel = obyvateľ Galie, počest. v Havel podobne jako Paulus v Pavel; Havel-a, Havel-da, Havel-ec, Havel-ik, Havel-ka, Havl-ak, Havl-an, Havl-as, Havl-asa, Havl-asek, Havl-ata, Havl-at, Havl-atko, Havl-ene, Havl-ica, Havl-ice,

Havl-iček, Havl-ička, Havl-ik, Havl-in, Havl-ina, Havl-iš, Havl-išta, Havl-u, Havl-uj.

Havel naj bi torej nastal iz oznake za prebivalca Galije. To razlago sem odklanjal, dokler sem imel v mislih Galijo na področju današnje Španije. Povsem drugačno razumevanje se ponuja, če se nekoga, ki dobi priimek v današnji severni Češki imenuje po njegovem izvoru iz te Galije, kasnejše Galicije. Tudi moj priimek, katerega sem pred tem pripisoval poimenovanju po reki in jezeru Havel blizu Berlina. Kar pa ni dosti drugačna razlaga kot je razlaga za priimke v Sloveniji tipa Dolenc, Hrovat, in podobne.

To razglabljanje je bolj izziv za lastno razlago, katero si lahko oblikuje laik ali strokovnjak. Ime Galija sem vedno pripisoval romanskemu izvoru Galli, Gaule, Gaul in s tem nekdanjim keltskim prebivalcem današnje Francije.

Ne bi se dalje spuščal na spolzko področje, katerega obvladujejo različne znanstvene discipline, med njimi onomastika. Naj omenim, da imamo v Sloveniji Galicijo blizu Žalca in še nenaseljeni otoček Galicija in Galija (verjetno iz galeja) v Jadranskem morju. S podobnim korenem Gal bi našli še mnogo drugih krajevnih imen. In šele zdaj, ko to pišem, se mi vsiljuje še ena razlag. Sestra mojega deda, Roza Hawlina je bila poročena z Evgenom Gallatia. Je tudi ta priimek iz istega korena?

Vrnimo se h Galiciji, katero je šla poleti 1914 branit avstroogrška armada in z njo tisoči Slovencev. Ta Galicija je bila del takratnega imperija na skrajnem vzhodu, kot je bila Kranjska na jugu. Avstrijsko cesarstvo jo je dobilo leta 1772. Po avstroogrskem porazu leta 1918 je nehala obstajati. Nekdanja kronska dežela je pripadla Poljski, Ukrajini in Slovaški. Te Galicije torej ni več. Postala je mit.

Ta mitološka dežela je v slovenskem spominu ostala prisotna najbolj zaradi omenjenih tisočev Slovencev. Po neki statistiki je na vseh frontah padlo 8,25 milijonov vojakov in skoraj 7 milijonov civilistov. Preko 20 milijonov je bilo ranjencev. Med temi je padlo najmanj 35.000 slovenskih vojakov, največ v Galiciji.

Slovenski vojaki so bili vključeni največ v 7. celovski, 17. kranjski, 27. domobranski ljubljanski, 47. mariborski, 87. celjski in 97. tržaški polk.

Moj ded je bil vpoklican v 27. polk. Njegov dnevnik je name imel dovolj moči, da sem se pred enim letom začel zavedati, da se bliža okrogla obletnica njegove prisotnosti v Galiciji in začel načrtovati obisk krajev, katere je omenjal v premikih njegove enote.

Ko sem v mesecu oktobru lovil primerno vreme, mi je eden od otrok predlagal, da počakam do zadnjega tedna v oktobru, ko so šolske počitnice in si lahko tudi kdo od njih vzame nekaj prostih dni. Ko so to zvedeli moji bratje in sestre ter naši otroci, se je število kandidatov nepričakovano ustavilo pri številki 30. Šest upokojencev, deset iz generacije otrok in 14 vnukov se nas je v šestih najetih avtodomih v petek 24. oktobra odpeljalo proti Brnu, kjer smo preživeli soboto. Nedeljo in del ponedeljka smo posvetili Krakovu.

V ponedeljek smo že bili na področju, kjer premike svoje enote opisuje Oto Hawlina. On v svojem dnevniku našteje okrog 60 krajev. Vseh nismo niti poskusili poiskati. Nekaj dlje smo se v ponedeljek zadržali v Gorlicah in nadaljevali do Dukle. V torek in sredo smo bili v Przemyslu. V četrtek v Lvovu, v petek v Stryiju in vasi Oryava. V petek smo v Košicah. S tem smo obkrožili področje premikov. V soboto in nedeljo potujemo proti domu s postanki v Mišklocu, mimo Budimpešte v Siofoku, Kostelyju in še kakšnem prijetnem manjšem kraju. V nedeljo zvečer smo bili doma. Natančnejše poročilo z mnogimi fotografijami smo objavili na družinskem spletnem dnevniku.

Imeli smo izredno srečo z vremenom in tudi pri obiskovanju posameznih krajev smo v tem kratkem času uspeli ujeti dosti tistega, zaradi česar sem vsaj jaz želel obiskati te kraje. Skoraj v vsakem večjem kraju smo naleteli na priložnostne razstave ob stoletnici vojne. Obiskali smo nekaj muzejev, trdnjav, cerkva, pokopališč, hribov in dolin. Bilo je vredno.

Galicija bo ostala naš mit.

Ne samo naš. V to nas prepričuje pravi izbruh manifestacij tega mita. Razstave, publikacije, predavanja, spomeniki, spominki, ... v vsakem od obiskanih krajev. V vse to vključujem tudi nek poseben spomenik. V vsaj štirih »galicijskih« krajih so postavili spomenike simbolnemu »dobremu vojaku«. Literarni Haškov »junak« ima več spomenikov kot katerikoli resnični zaslužni posameznik. Med slednje ne uvrščam tistih, ki sočasne spomenike dobivali zaradi lastnih političnih koristi ali pa koristi tistih, ki so spomenike postavljali. Največje take spomenike so dobivali tisti voditelji, ki so za seboj pustili največ žrtev. Te žrtve niso bili sovražniki, bili so nič krivi voditelji, ki so državljanji.

Ob koncu vsake vojne se »narodi« zahvaljujejo svojim padlim za njihov prispevek k miru, ki naj bi bil odslej za večno zagotovljen.

Večnega miru ni in ga ne bo. Prepričljivo je to po holokavstvu izrekel zgodovinar in esejist Golo Mann: Ker se je to zgodilo tu in zdaj, se bo zgodilo spet.

Otto Hawlina ima danes 120 živečih potomcev, če štejemo še priženjene in primožene osebe. Četrtnina teh se je konec oktobra in prve dni novembra 2014 podala po sledih premikov njegove enote po Galiciji.

Poročilo o odpravi s povezavo na fotografije najdete na: <http://poglavja.blogspot.com/2014/08/velika-vojna.html>

O posebni številki

Peter Hawlina

Kolege rodoslovce sem povabil, da ob stoletnici Velike vojne pošljejo tisto, kar je v družinskem spominu ali dokumentih ostalo o teh prelomnih letih. Povabilo se ni nanašalo le na aktivne borce. Vseeno pa je le nekaj takih, ki niso z orožjem na fronti služili cesarju. Taki so Škerlj, Hawlina, Suhadolc in Gallatia.

Vsi smo imeli vsaj štiri prednike, ki so na različne načine doživljali tisti čas. Res so nekateri, med njimi tudi jaz, vedeli vsaj drobce o več kot enem sorodniku. Koliko zgodb bi se nabralo, če bi se na povabilo odzval vsak član našega društva?

Nekateri so pisali dnevnik, drugi spomine, po nekaterih so se ohranila pisma in dopisnice, fotografije, predmeti ali vsaj obledeli spomini.

Prvo bojišče »naše armade« je bila Srbija, takoj nato Galicija in temu nekajmesečnemu obdobju dajemo poudarek v tej številki. Galicije danes ni več. Ostal je mit, ki bo verjetno živel še dolgo, čeprav ne večno, kot bo živel mit o Trojanski vojni. Mnogi naši predniki so svojo obveznost nadaljevali, ko se je težišče bojev premaknilo na Posočje in Tirolsko. O udeležbah na teh bojiščih v tej številki ni skoraj nič. Morda bomo prihodnje leto ob stoletnici Soške fronte izdali še eno podobno posebno številko.

Škerlj in Hawlina sta pisala dnevnik, Suhadolc spomine. Vsak od teh bi zapolnil celo številko. Zato so primerno skrajšani. Kdor bi jih želel prebrati v celoti, jih bo lahko našel na spletni strani rodoslovnega društva www.rodoslovje.si

Na zalogi imamo še izvode preteklih številk časopisa.
Zainteresirani jih dobite na društvenih srečanjih ali na uredništvu.